

DAGVAARDING
voor de
RECHTBANK 'S-GRAVENHAGE

Heden,

tweeduizendennegen,

Op verzoek van:

1. De heer **Aleksandar Bozic**; Maršala Tita (straat), 75430 Srebrenica, Bosnië en Herzegovina;
2. Mevrouw **Gordana Zekic**; Rudarska (straat), 75430 Srebrenica, Bosnië en Herzegovina;
3. Mevrouw **Milena Bibic**; Dugo polje, 75430 Srebrenica, Bosnië en Herzegovina;
4. De heer **Miloje Grujicic**; Moštanica (dorp), 75420 Bratunac, Bosnië en Herzegovina;
5. Mevrouw **Milojka Bibic**; Vase Jovanovića (straat), 75430 Srebrenica, Bosnië en Herzegovina;
6. De heer **Novak Balcakovic**; Brezani, 75430 Srebrenica, Bosnië en Herzegovina;
7. De heer **Stanimir Dimitrovski**; Kalemarska 11 J, 11000 Belgrado, Servië;
8. **Stichting Srebrenica Historical Project**, Usselinxstraat 60, 2593 VM, Den Haag, Nederland,

ieder van hen woonplaats kiezende op het kantooradres van Enoch Advocaten c.s., aan de Jan Luykenstraat 2 te (3521 VC) Utrecht van welk kantoor mr J.M.F. Honders in deze zaak als advocaat optreedt, alsmede woonplaats kiezende aan de Prins Clauslaan 60 te 's-Gravenhage, in het Paleis van Justitie aldaar,

Heb ik,

1. De **Staat der Nederlanden (Ministerie van Algemene Zaken)**, met zetel in Den Haag, waar ik mijn dagvaarding heb overhandigd en een kopie achtergelaten van dit document en van de bewijsstukken die verder worden gespecificeerd, ten kantore van de openbare aanklager van de Procureur-Generaal van de Hoge Raad:

2. een organisatie met rechtspersoonlijkheid **De VN**, met zetel in New York City (NY 10017), New York, Verenigde Staten van Amerika, op First Avenue aan 46th Street, zonder erkende zetel in Nederland, ten kantore van de openbare aanklager van de Procureur-Generaal van de Hoge Raad

OM:

op [DATUM EN TIJDSTIP]

niet in persoon maar vertegenwoordigd door een gevolmachtigde, te verschijnen voor de behandeling van de zaak door de Rechtbank 's-Gravenhage, Den Haag, Nederland, die dan en op die plek gehoord zal worden in het gerechtsgebouw aan de Prins Clauslaan 60;

UITDRUKKELIJK VERMELD WORDT:

dat indien Gedaagden niet verschijnen voor de gerechtelijke actie op de eerste op de genoemde datum of op een andere datum die bepaald zal worden door het hof of geen gevolmachtigde aanstellen, zich geschikt hebbend naar de voorschreven termijnen en formaliteiten, zal het hof toestemming verlenen bij verstek te procederen tegen Gedaagden en

de vordering bij verstek toe te kennen, tenzij het hof van oordeel is dat de vordering onrechtmatig of ongegrond is; indien een van de Gedaagden zou verschijnen en de andere niet en met betrekking tot de vóórkomende Gedaagde die zich schikt naar de voorschreven termijnen en formaliteiten, zal het hof toestemming verlenen bij verstek te procederen tegen de Gedaagde die niet verschijnt, gerechtelijke stappen zullen voortgezet worden tussen de Gedaagde die verschijnt en Eiser en onder alle partijen zal een oordeel geveld worden dat zal worden beschouwd als een contradictoir vonnis;

OM:

in die zaak en op die plaats het volgende dat wordt gevorderd en aangevoerd te horen:

Inleiding

1. Gedaagden zijn er niet in geslaagd, zoals in de kern van deze dagvaarding zal worden uiteengezet, hun verplichtingen na te komen om al hetgeen te ondernemen dat redelijkerwijze binnen hun macht lag, teneinde gelijke bescherming te bieden aan alle bedreigde niet-strijdende betrokkenen in Srebrenica en omgeving, gedurende het conflict tussen 1992 en 1995 en meer in het bijzonder faalden gedaagden de hen contractueel gemandateerde demilitarisatie-verplichtingen van de door Moslims gecontroleerde enclave Srebrenica in april 1993 na te komen. Door dit falen bemogelijkten en/of creëerden gedaagden materiële omstandigheden, waardoor de moord kon plaatsvinden op de personen wiens nabestaanden namens hen deze dagvaarding indienen.

Eisers 1. tot en met 7., (hierna te noemen: «Eisers») en eiser 8. (hierna te noemen: «het Project») houden gedaagden (hierna onderscheidenlijk te noemen: «de Staat der Nederlanden» en «de VN»), gezamenlijk aansprakelijk voor de door hen geleden schade. Het Project is een is een rechtspersoon („Stichting“) volgens de Nederlandse wet.

2. Middels deze procedure trachten Eisers en het Project een gerechtelijke verklaring te verkrijgen, waaruit blijkt dat de Staat der Nederlanden en de VN, ten gevolge van hun falen hun plechtige belofte en de daaraan verbonden verplichtingen na te komen, onrechtmatig jegens eisers en hun vermoorde familieleden hebben gehandeld. Eisers maken voorts aanspraak op een schadevergoeding van € 1000,- per persoon voor het door hun geleden en nog te lijden verlies en het hen aangedane onrecht, alsmede een schadevergoeding zoals uw rechtbank in goede justitie moge vermenen te behoren.

3. Eisers en het Project baseren hun vorderingen op het handelen, dan wel nalaten van de Staat der Nederlanden en de VN, binnen het kader van de relevante nationale en internationale regelgeving, verder uiteengezet in Deel II van deze dagvaarding, teneinde alle inwoners te beschermen in de enclave en het ruimere oorlogsgebied rondom Srebrenica, door de VN aangemerkt als ‘veilig gebied,’ welke verplichting van toepassing was ten aanzien van alle niet-strijdende betrokkenen, ongeacht hun etniciteit of religie;

In dit verband zijn – in het kort – de volgende feiten van belang:

- De VN is een supra-nationale organisatie, met als doel de handhaving van vrede en het oplossen van internationale conflicten met behulp van mediation en, waar noodzakelijk, vredeshandhaving ('peacekeeping'). Zij is niet geautoriseerd zelfstandig als partij in een conflict op te treden, partij te kiezen, de ene partij te bevoordelen boven een andere of de geopolitieke belangen van een bepaalde groepering van een van haar lidstaten te bevorderen.

Zoals Eisers in deze dagvaarding zullen verduidelijken, gedurende het micro-conflict in de regio van Srebrenica tussen 1992 en 1995 tijdens de Bosnische oorlog, faalden de VN in hun missie om alle partijen in dat conflict onpartijdig en op gelijke voet te behandelen. In het specifieke geval, waar het in deze aanklacht om handelt, was dit falen ten detrimente van de Servische en niet-

Moslim bevolking van de Srebrenica Regio, van wie tot aan duizend mensen beestachtig zijn vermoord of zijn verdwenen, waarbij meer dan drie dozijn dorpen met de grond gelijk zijn gemaakt en plaatselijke gemeenschappen werden vernietigd,³ hun toebehorende privé-eigendommen, culturele en religieuze faciliteiten (zie bijlage I-6) werden geplunderd en/of vernield; bovendien zijn tot 15.000 personen verdreven van hun huizen met geweld, onder bedreiging of dreiging van schade of letsel. [Tussen slachtoffers op welk naam is deze klacht ingedient, staan personen niet alleen van het servische maar ook van het croatische en macedonische nationaliteit \[this sentence is not in the English version\];](#)

- De Staat der Nederland heeft zich verplicht de VN bij te staan in de uitvoering van haar missie in Bosnië, speciaal in de regio van Srebrenica, na de instelling van een veiligheidszone aldaar in april 1993, in overeenstemming met alle betrokken partijen, waaronder de VN;

- Door zich te hebben aangesloten bij de door de VN ondernomen missie in de regio van Srebrenica stemde de Staat der Nederlanden in met en nam zij op zich alle verplichtingen die de VN op grond van regelgeving of inherent waren toe te schrijven in het kader van die missie;

- In reactie op de aanhoudende, moordende en vernietigende aanvallen van Moslim strijdkrachten vanuit de Srebrenica enclave, gericht op de omliggende gebieden, bestaande uit door Serviërs en andere niet-Moslims bewoonde dorpen en nederzettingen, waaronder een militair offensief in de lente van 1993 bedoeld om hun invloedzone te vergroten, organiseerden Servische strijdkrachten een tegenaanval. Deze tegenaanval in april 1993 verminderde het door de Moslims gecontroleerde gebied aanzienlijk en, voorwaar, vergrootte het uitzicht op hun

---

³ The Plaintiffs are currently in a position to document 567 murders of non-combatants of Serb and non-Moslem ethnicity committed by Moslem forces operating out of the Srebrenica enclave.

definitieve militaire nederlaag. Eerst op dat specifieke moment riep gedaagde VN een publiek bewustzijn in het leven van de humanitaire gevolgen van de situatie, echter enkel met betrekking tot de Moslim inwoners van de Srebrenica enclave;

- Op 17 april 1993 hebben de betrokken partijen, met inbegrip van de VN, een akkoord bereikt (aangevuld en uitgebreid met een tweede akkoord, getekend op 8 mei 1993). Dit akkoord voorzag in de verplichting de Servische tegenaanval een halt toe te roepen langs een ten tijde van de ondertekening bestaand, afgebakend gebied, en in ruil – en bij wijze van garantie dat het gedrag waarmee de Servische tegenaanval werd uitgelokt in de toekomst achterwege zou blijven – dat een gedemilitariseerde veilige zone zou worden ingesteld onder controle en toezicht van de VN, met een militair VN contingent toezicht houdend op de uitvoering, waaronder de veilige zone demilitarisatie-clausule;

- De VN en haar vertegenwoordiger ter plaatse tussen februari 1994 en juli 1995, de Staat der Nederlanden, met haar troepen, bekend als «Dutchbat», ondernamen geen vereiste stappen tot demilitarisatie van de Moslim enclave of tot het verhinderen van de wapentoevoer en de toevoer van ander militair materieel, hetgeen ongehinderd voortgang bleef vinden gedurende het bestaan van de «veilige zone»;

- Ten gevolge van het voorhanden zijn van wapens en militair materieel en hun integratie met de algemene structuur van de Moslim strijdkrachten, aangevoerd en gecontroleerd door de regering in Sarajevo, werden de Moslim strijdkrachten noch gedemilitariseerd, noch ontbonden. In plaats daarvan hadden zij zich tegen het begin van 1995 gereorganiseerd tot de 28^e Divisie, een geduchte militaire eenheid, gereed om deel te nemen in militaire operaties namens de Moslim zijde in de Bosnische oorlog in bredere zin;

- Volledig bewapende en agressieve Moslim strijdkrachten in de Srebrenica enclave bleven de “veilige Zone” aanwenden als een platform voor militaire operaties tegen de Servische zijde en ten behoeve van ononderbroken aanvallen op Servische nederzettingen binnen hun reikwijdte, resulterend in de dood van inwoners in wiens naam hun familieleden deze dagvaarding ter vordering van schadevergoeding indienen.

[4] Eisers brengen de volgende onderwerpen onder de aandacht alvorens tot het formuleren van hun eis over te gaan:

I. Inleiding

A. Overzicht van de feitelijke achtergrond

1. In de periode tussen april 1992 en november 1995 (het Verdrag van Dayton waarmee de oorlog tot einde kwam, werd getekend in november 1995), woedde een vreselijke burgeroorlog op het grondgebied van Bosnië en Herzegovina (hierna te noemen: “BH”), voormalig onderdeel van de Socialistische Federale Republiek Joegoslavië (hierna te noemen: “SFRJ”). De kopstukken van die oorlog waren de gewapende eenheden van de drie voornaamste etnische groeperingen in BH, te weten Moslims, Serviërs en Kroaten. De politieke achtergronden en oorzaken van dat conflict zijn niet van essentieel belang voor de doelstelling van deze dagvaarding die zich richt op specifieke misdaden, mogelijk gemaakt door gedaagden. Deze misdaden vonden plaats in de Srebrenica regio van BH tegen de achtergrond van het meeromvattende, bovengenoemde conflict. Dientengevolge leden de directe slachtoffers en hun overlevenden, op wiens verzoek deze vordering wordt ingesteld, ernstige schade.

2. Echter, de achtergrond blijft van belang voor een grondig begrip van de context waarin de specifieke misdaden van gedaagden plaatsvonden, en mogelijk werden gemaakt door gedaagden. De betreffende achtergrond bestaat uit een tweetal te onderscheiden aspecten, beide onderdeel van een groter geheel. Beide aspecten van dat geheel zijn essentieel voor het juist inzicht in de context van de tragische details waarover deze dagvaarding handelt. In de eerste plaats werden een aantal uiterst problematische beleidsbeslissingen genomen op internationaal niveau, die een negatieve invloed hadden op alle in BH levende etnische groeperingen in het algemeen, en in het bijzonder op het lot van onschuldige Servische en niet-Moslim slachtoffers ten name van wie deze vordering wordt ingesteld. Niet alleen op dit moment, met het voordeel 15 jaar te kunnen terugkijken op de feiten, maar ook op het tijdstip dat ze werden genomen en geïmplementeerd, lijkt het erop, dat dit beleid er niet op was gericht de diepe systeem- en etnische crisis op te lossen die de SFRJ op haar grondvesten deed schudden, en die dreigde haar in een meedogenloze etnische oorlog te storten, integendeel. De mogelijkheden die aanboden te bemiddelen in de interne crisis in SFRJ, landen van de zogenaamde “internationale gemeenschap,” in de praktijk een aantal toonaangevende staten van de toenmalige Europese Unie (Duitsland, Groot-Brittannië, Frankrijk, Nederland), later vergezeld door de Verenigde Staten als een invloedrijke partij bij crisismanagement, beweerden in eerste instantie de integriteit van de SFRJ als een federatie te ondersteunen. Echter, vrij snel veranderden zij van standpunt en begonnen steun te bieden aan afscheidingsbewegingen. Een illustratief, maar ver van alleenstaand, voorbeeld van dergelijk beleid is het gedrag van de toenmalige ambassadeur van de Verenigde Staten in de SFRJ, Warren Zimmermann. In april 1992 suggereerde hij de tot afscheiding neigende president van het presidentschap van BH, Alija Izetbegovic, zich vrij te kunnen achten zijn handtekening in te trekken van de juist gesloten overeenkomst voor vreedzame verdeling van de macht in BH, bekend als het “Cutilheiro Plan,” indien hem dit

niet langer zou schikken. Izetbegovic verstond dit ondubbelzinnige signaal van de ambassadeur van het toen machtigste land ter wereld als stilzwijgende goedkeuring de compromis-overeenkomst met de overige twee samenstellende etnische groeperingen in BH (Serven en Kroaten) van de hand te wijzen, en verder openlijk zijn extreme standpunt voor een BH-eenheid te omarmen, gedomineerd door Izetbegovic's eigen fundamentalistische Moslim factie. Deze bepaalde "oplossing" was compleet onacceptabel voor de overige gemeenschappen, en dit leidde derhalve direct en voorzienbaar tot oorlog. Dit, en talloze andere, voorbeelden, biedt flagrant bewijs van de schadelijke inwerking van de interventie van de zogenaamde "internationale gemeenschap," zoals deze betrokken raakte, eerst bij de politieke aanloop en later bij het feitelijk verloop van de oorlog in BH. Hun betrokkenheid bij het geheel was bepaald schadelijk voor de vrede, veiligheid, en zelfs de levens van onschuldige burgers van die republiek, ongeacht etniciteit en religieuze achtergrond. Deze negatieve betrokkenheid bleef continue, gedurende het conflict bestaan en kwam tot uiting in talloze individuele voorbeelden van vooringenomen politiek gedrag. Dat wil zeggen – gezien de voorvallen als onderdeel van deze dagvaarding – niet enkel dit gedrag, maar ook het opzettelijk en ongerechtvaardigd nalaten adequaat te handelen op het moment dat gedaagden, de VN en de Staat der Nederlanden, daartoe hadden dienen over te gaan. Hun falen hier te handelen had fatale consequenties voor de directe slachtoffers en veroorzaakte langdurige pijn, lijden en andere vormen van onherstelbare schade voor hun overlevenden.

3. Beleidsbeslissingen genomen door machtige, invloedrijke buitenlandse actoren, die er over het algemeen voor opteerden geen rekening te houden met de argumenten en legitieme belangen van Servische zijde in relatie tot de geschillen in BH, compliceerden de taak een vredige, voor alle oorlogvoerende etnische gemeenschappen, acceptabele oplossing te bereiken geweldig. Maar in aanvulling daarop bestond zelfs een ander spoor, dat alleen maar kan worden

omschreven als een doelbewuste strategie om de grootst mogelijke schade aan te richten ten aanzien van legitieme Servische belangen, terwijl anderen werden bevoordeeld. Bedoeld wordt het gebruik van de meest ruwe propaganda middelen teneinde de werkelijkheid systematisch te verdraaien. De hoofdrolspelers van deze propaganda strategie waren de regering in Sarajevo, onderhevig aan de religieuze ideologie en politieke doelstellingen van de Izetbegovic factie, public relations bureaus in vooraanstaande westerse landen, die op de loonlijst stonden van deze regering in Sarajevo en haar sponsors onder de extremistische staten in de Moslim wereld, alsmede de meest belangrijke internationale mediakanalen die voor het overgrote deel kritiekloos, zonder verificatie, en vaak met het grootste enthousiasme, een zondvloed van constructies verspreidden om de de Servische zijde in discredit te brengen. In die professioneel opgezette, éénzijdige atmosfeer, waarin de internationale publieke opinie werd geïndoctrineerd met een primitief en vereenvoudigd beeld van de oorzaken en de ontwikkeling van het conflict in BH, werd de Servische zijde vrijwel zonder uitzondering uitgebeeld als de personificatie van het kwaad en haar doelstellingen als klaarblijkelijk onredelijk en ongerechtvaardigd. Bijlage A-1 noemt specifieke feiten en voorbeelden van de wijze waarop deze gecombineerde politieke en propaganda strategie niet alleen schade toebreacht aan de belangen van de Serviërs, maar even effectief duurzame en welverdiende vrede in BH ondermijnde. Naar de mening van eisers kwam significant nadeel voort uit het terzijde schuiven van objectieve criteria om de oorzaken en onderliggende kwesties van dit conflict te beoordelen, in de internationale fora waar relevante beslissingen werden genomen, zowel als in de internationale media waar vorm werd gegeven aan een publieke perceptie in overeenstemming met een verdraaid beeld van wat zich in BH voordeed. Dit creëerde onder meer een klimaat waar onschuldige Servische slachtoffers, enkel vanwege hun Servische etniciteit, onopgemerkt bleven en in feite werden genegeerd. Deze dagvaarding wordt grotendeels ingediend niet enkel zodat onschuldige Servische

slachtoffers gepaste materiële compensatie ontvangen, maar – belangrijker – zodat de slachtoffers zelf de morele rust en genoegdoening verkrijgen waarop zij onvoorwaardelijk recht hebben. Maar het verdient opmerking dat, ongeacht de kennelijke begunstiging van slechts één partij in het BH conflict, zodanig dat het het noodzakelijke klimaat om een duurzame en welverdiende vrede overeen te komen ondermijnde, deze propaganda in gelijke mate alle vreedzame BH-burgers nadeel toebracht, ongeacht hun nationaliteit. Dat is omdat haar feitelijke effect het doen oplaaien van de oorlog was en het verder destabiliseren van niet alleen BH, maar van de gehele regio. Derhalve, alles overziend, paste het enkel de egoïstische belangen van van machtige internationale actoren wiens doel het was om voor zichzelf de uiterste mate van controle over de soevereiniteit, het politieke leven en de middelen van tot kort voordien vrije en gelijkwaardige naties veilig te stellen.

4. In aanvulling op de directe oorzaken, leidende tot de tragische menselijke gevolgen waarover deze dagvaarding handelt, niet enkel aan Servische, maar ook aan Moslim zijde, en die hierna gedetailleerder zullen worden uiteengezet, is het van belang te verduidelijken, dat deze verraderlijke politieke intriges en dit vakkundig ontwikkelde propagande klimaat, naar hun gevolgen een misdaad tegen de vrede belichaamde. De hoofdrolspelers van die misdaad zijn niet het directe doel van deze dagvaarding, maar hun verantwoordelijkheid dient niettemin als achtergrond te worden beschouwd van alle specifieke voorvallen, die deze dagvaarding belicht. Zij zijn de uiteindelijke oorzaak van het onverdiende menselijk lijden, ondergaan door zowel Serviërs, Kroaten als Moslims, hoewel slechts één bijzonder onderdeel van het Servische lijden onderwerp is van deze dagvaarding tegen de VN en de Staat der Nederlanden. De contouren van deze misdaad zijn slechts illustratief uitgebeeld in Bijlage I-1, teneinde uw geachte Rechtbank te assisteren bij het verkrijgen van een begrijpelijker beeld van de relevante gebeurtenissen, zodat u met grotere

trefzekerheid de kwesties kunt beoordelen, die aan de basis liggen van deze zaak. Maar zelfs gebaseerd op het zeer oppervlakkige verslag gepresenteerd in die bijlage, is het duidelijk, dat het hier ging om berekenend politiek gedrag, inclusief opzettelijk misleidende weergaven van de realiteit, met het doel aan te sturen op oorlog en haar effecten verspreiden. Voor dergelijke activiteiten werd aan het einde van de Tweede Wereldoorlog, in Neurenberg, het leiderschap van de agressieve Nazi-staat veroordeeld. Door de kring van gedaagden in deze dagvaarding te beperken tot de VN en de Staat der Nederlanden, zien eisers niet enkel niet bij voorbaat van af van het recht om andere potentiële medestanders met gebruikmaking van alle juridische middelen aan te klagen, maar – integendeel – reserveren zij zich het recht daartoe expliciet.

B. Korte uiteenzetting van de aansprakelijkheidsgronden van gedaagden

5. Deze aanklacht is gericht tegen de VN en de Staat der Nederlanden. Zij worden aansprakelijk gehouden voor de dood van een bepaald aantal personen gedurende het bestaan van de Srebrenica “veilige zone,” tussen 17 april 1993 en juni 1995.

6. De aansprakelijkheid van gedaagden is gebaseerd op het feit dat zij, gedurende de aangeduide periode, of op verscheidene tijdstippen tijdens die periode, nagelaten hebben actie te ondernemen teneinde het begaan van misdaden tegen burgers van Servische (en andere niet-Moslim-)etniciteit te voorkomen, hoewel dat niet enkel een onderdeel van hun vredesmissie was, maar ook een expliciete en essentiële verplichting, voortvloeiend uit okkorden op lokaal niveau, die gedaagden samen met de strijdende partijen zijn aangegaan.

7. Een van de specifieke redenen voor aansprakelijkheid van gedaagden, hoewel niet de enige reden, noch vermindert hiermee het belang van andere gronden, is het feit dat gedaagden hebben nagelaten tijdens het bestaan van de “veilige zone” de demilitarisatie van de Moslim zijde in de Srebrenica enclave te

realiseren. Door hun weigering deze verplichting te realiseren, hebben gedaagden het begaan van misdaden tegen burgers van Servische en niet-Moslim etniciteit gefaciliteerd, welke misdaden ten grondslag liggen aan deze dagvaarding, en met welke een substantiële bijdrage werd geleverd aan het toebrengen van de door de directe slachtoffers en hun overlevenden geleden schade. Hoewel dit niet de enige of uitsluitende reden was, is dit in de ogen van Eisers reeds op zichzelf voldoende grond om Gedaagden aansprakelijkheid toe te schrijven en om een corresponderende verplichting te doen ontstaan de ontstane schade te vergoeden.

8. Het falen ondubbelzinnige verplichtingen uit te voeren ten aanzien van de Srebrenica enclave vanaf 17 april 1993, is zonder meer voldoende om Gedaagden het gehele scala aan toepasselijke juridische aansprakelijkheid toe te rekenen, maar Eisers stellen zich eveneens op het standpunt – waarop zij speciale aandacht van uw Rechtbank wensen te vestigen – dat de mate van aansprakelijkheid van Gedaagden enorm wordt vergroot door de volgende omstandigheid. In de regio van Srebrenica braken in april 1992 vijandelikheden uit, in de lente van 1993 uitlopend op een door de VN Veiligheidsraad aangenomen resolutie die voorzag in het instellen van een veiligheidszone. Naast deze resolutie en in samenspraak daarmee, werd een tripartite overeenkomst gesloten tussen vertegenwoordigers van de Servische Republiek (de officiële aanduiding van de Servische zijde), de autoriteiten van BH in Sarajevo en hun strijdkrachten, alsmede UNPROFOR (gewapende “peace-keeping” strijdkrachten onder commando van de VN).⁴ In de tussenliggende periode van

---

⁴ Volgens die overeenkomst, servische kant had zich verbinden dat ze alle oorlogs daden op Moslimse machten zal stoppen in de srebrenische enclave en voor de vergelden voor demilitarisatie van de beschermde zone onder toezicht van UN en zijn militaire contingent. Eerste van die contingent was uit Canada geweest, en vanaf februari 1994. tot met 11. juli 1995. jaar uit Nederland.

april 1992 tot het sluiten van genoemde overeenkomsten in april en mei 1993, vond een lange serie van ongeprovoceerde aanvallen op Servische dorpen en gemeenschappen in de regio van Srebrenica plaats, waarbij afschuwelijke misdaden tegen de Servische bevolking plaatsvonden (zie Bijlage I-2: kaart van Servische dorpen onderworpen aan een aanval en een lijst van deze dorpen en verklaringen afgelegd door overlevenden). Deze aanvallen werden uitgevoerd door gewapende Moslim strijdkrachten vanuit Srebrenica, onder het commando van Brigadier Naser Oric, die direct via de bevelstructuur was verbonden met de belangrijkste leden van het Moslim leger in Sarajevo (zie Bijlage 3: verslagen en opdrachten die de schakel tussen Oric's eenheid in Srebrenica en de superieure militaire en politieke bevelhebbers onder het Moslim commando in Sarajevo aanduiden). De omvang en wreedheid van deze aanvallen, die voornamelijk tegen de civiele bevolking waren gericht, te weten tegen vrouwen, kinderen en bejaarden is onbeschrijfelijk. Als onderdeel van deze aanvallen werden menselijke wezens vermoord op beestachtige wijzen niet alleen met vuurwapens, maar ook door het afsnijden van de keel, het gebruik van botte voorwerpen, levend slachten, etc. En deze daden gingen vaak vergezeld met onbeschrijfelijke martelingen (zie Bijlage I-4: verklaringen van overlevenden). Deze beestachtigheden duurden een volledig jaar voordat de veiligheidszonde bij VN-resolutie werd ingesteld. Deze onbeschrijfelijke wreedheden waren overduidelijk, althans hadden overduidelijk moeten zijn, voor de UNPROFOR-troepen die door geheel BH waren gestationeerd, ook in de regio van Srebrenica, en voor hun politieke agentschappen en geheime diensten, die regelmatig werden geïnformeerd. De Servische zijde vestigde talloze keren de aandacht van VN organen op deze feiten en leidde relevante bewijsstukken door. Een voorbeeld van een dergelijk rapport is het Memorandum ingediend door de ambassadeur van de SFRJ bij de VN, Radomir Djokic, gedateerd 2 juni 1993 (Bijlage I-5), getiteld "*Memorandum on war crimes and genocide in East Bosnia (communes of Bratunac, Skelani, Srebrenica) committed against the*

Serbian population from April 1992 to April 1993.” Deze en andere soortgelijke vastgelegde bewijsstukken leiden duidelijk tot de conclusie dat voorafgaand aan de instelling van de veiligheidszone burgers van Servische etniciteit in Srebrenica en omstreken in doodsgevaar verkeerden vanwege aanvallen door Moslim strijdkrachten vanuit Srebrenica, nu Moslim strijdkrachten niet enkel weigerden internationale normen te respecteren ten aanzien van de behandeling van niet-strijders tijdens vijandelijkheden, maar eveneens nalieten enkele van de basisregels van menselijkheid na te leven die op hun van toepassing waren, zowel op grond van hun positie als burens en medeburgers als vanwege de morele verplichtingen van hun Islamitisch geloof.

9. Eisers zijn van mening dat voornoemde overwegingen, die navolgend in meer detail zullen worden uiteengezet, als verzwarende omstandigheden dienen te worden aangemerkt bij het beoordelen van de mate van schuld van Gedaagden. De verplichtingen voortvloeiende uit de door de drie partijen, waaronder de VN, op 17 april en 8 mei 1993, gesloten overeenkomsten zijn volkomen bindend en het niet vervullen daarvan is voldoende om aansprakelijkheid van Gedaagden te aanvaarden voor daaruit voortvloeiende juridische en materiële gevolgen. Dat Gedaagden zich bewust waren van de gebeurtenissen zoals deze tussen april 1992 en april 1993 plaatsvonden, die duidelijk wezen op het (dodelijke) gevaar dat Servische niet-strijdenden en hun bezittingen liepen, of deze kennis nu was afgeleid van observaties van hun troepen in het veld, verkregen via door hun eigen veiligheidsdiensten verzamelde informatie of vanuit onophoudelijke betuigingen en waarschuwingen van Servische zijde, verhoogt hun aansprakelijkheid echter in aanzienlijke mate. Gedaagden kunnen niet beargumenteren, dat hun falen de Moslim strijdkrachten in de veilige zone van Srebrenica technisch gezien aansprakelijkheid zou opleveren, maar dat die aansprakelijkheid wordt verminderd doordat Gedaagden niet in staat zouden zijn geweest haar

waarschijnlijke gevolgen te voorzien en mee te wegen. De genoemde feiten ontnemen die rechtvaardiging alle juridische en morele uitwerking. De gebeurtenissen voorafgaand aan de instelling van de veilige zone bij Srebrenica, in april 1993, die voor Gedaagden niet alleen niet onopgemerkt kon zijn gebleven, maar die bovendien op geen enkele wijze had kunnen worden verborgen, gezien haar uitgebreide aard, haar frequentie en de wreedheid van het betreffende gedrag, en ten aanzien waarvan Gedaagden continu op de hoogte werden gehouden door de Servische zijde, kan maar tot één enkele conclusie leiden. Gedaagden, de VN en de Staat der Nederlanden waren zich, gebaseerd op de in voorgaande jaren opgedane ervaring, volledig bewust van de waarschijnlijke fatale gevolgen van niet-nakoming van dat gedeelte van de door hun aangegane verplichting ziende op demilitarisatie van de Srebrenica veilige zone en de ontwapening van zich daarin bevindende Moslim strijdkrachten. Toen Gedaagden na het van kracht worden van de resolutie ter instelling van de veilige zone rond Srebrenica besloten deze verplichtingen niet na te leven, namen zij daarmee welbewust volledige verantwoordelijkheid op zich voor alle daaruit voortvloeiende gevolgen, die niet langer onderhevig waren aan speculatie, maar die volkomen voorzienbaar waren.

II. BEVOEGHEID EN RECHTSPERSOONLIJKHEID

Artikel 2 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (hierna: 'Rv.') bepaalt dat:

“In zaken die bij dagvaarding moeten worden ingeleid, heeft de Nederlandse rechter rechtsmacht indien de gedaagde in Nederland zijn woonplaats of gewone verblijfplaats heeft”

Op grond van dit Artikel en het algemene beginsel *par in parem non habeturisdictionem* (Staten zijn gelijk en spreken geen recht over een andere Staat), wordt aangevoerd dat de Nederlandse rechtbanken bevoegd zijn de huidige zaak tegen de Nederlandse Staat te horen.

Artikel 99 Rv. Bepaalt de relatieve bevoegdheid van de Nederlandse rechtbanken en voorziet dat:

“1. Tenzij de wet andersbepaalt, is bevoegd de rechter van de woonplaats van de gedaagde.

2. Bijgebreke van eenbekendewoonplaats van de gedaagde in Nederland is bevoegd de rechter van zijnwerkelijkverblijf”

Het volgt uit dit Artikel dat de Rechtbank 's-Gravenhage relatief bevoegd is in voorliggende zaak tegen de Nederlandse Staat.

Artikel 7, **para.** 1 Rv. Bepaalt dat:

“Indien in zaken die bijdagvaarding moeten worden ingeleid de Nederlandse rechter ten aanzien van een van de gedaagden rechtsmacht heeft, komt hem deze ook toe ten aanzien van in hetzelfde geding betrokken andere gedaagden, mits tussen de vorderingen tegen de onderscheiden gedaagden een zodanige samenhang bestaat, dat redenen van doelmatigheid een gezamenlijke behandeling rechtvaardigen”

Artikel 107 Rv. reguleert de relatieve bevoegdheid van de Nederlandse rechtbanken in zaken van nauwe samenhang tussen meer dan één gedaagde, en bepaalt dat:

“Indien een rechter ten aanzien van een van de gezamenlijk in het geding betrokken gedaagden bevoegd is, is die rechter ook ten aanzien van de overige gedaagden bevoegd, mits tussen de vorderingen tegen de onderscheiden gedaagden een zodanige samenhang bestaat, dat redenen van doelmatigheid een gezamenlijke behandeling rechtvaardigen.”

Het volgt uit dit Artikel en uit de toepasbaarheid van Artikel 7, para. 1 Rv. dat de Nederlandse rechtbanken, en meer bepaald de Rechtbank 's-Gravenhage, in deze relatief bevoegd is kennis te nemen van de vordering tegen de VN, gelet op de nauwe samenhang tussen de vorderingen, ingesteld tegen beide gedaagde partijen, in de mate dat redenen van doelmatigheid een gezamenlijke behandeling rechtvaardigen.

Artikel 104 van het **Charter** van de VN voorziet dat:

“The organization [of the United Nations] shall enjoy in the territory of each of its Members such legal capacity as may be necessary for the exercise of its functions and the fulfillment of its purposes”

Artikel I, Sectie I van de *Convention on Privileges and Immunities of the United Nations* (hierna: ‘Verdrag inzake Immunititeiten’), aangenomen door de Algemene Vergadering op 13 februari 1946, teneinde, onder meer, de rechtspersoonlijkheid van de VN te verduidelijken, bepaalt verder dat:

“The United Nations shall possess juridical personality. It shall have the capacity: (a) to contract, (b) to acquire and dispose of immovable and movable property, (c) to institute legal proceedings”

Eiser wenst te benadrukken dat Artikel I, Sectie 1 van het Verdrag inzake Immunititeiten niet uitputtend is. Volgens de relevante literatuur beschikt de VN meer bepaald ook over de vereiste rechtspersoonlijkheid om als gedaagde voor een rechtbank te verschijnen (zie, onder meer, Seidl-Hohenveldern/Rudolph, “Article 104” in Simma (ed.), *The Charter of the United Nations. A Commentary*, 2^e ed., Vol. II, nr. 10).

Het Internationaal Gerechtshof heeft ook bevestigd dat de VN over rechtspersoonlijkheid beschikt in zijn advies inzake *Reparations for Injuries Suffered in the Service of the United Nations* (Advies, 11 april 1949, *ICJ Rep.* 1949, p. 174).

De rechtspersoonlijkheid van de VN is bovendien bevestigd in verscheidene uitspraken van nationale hoven en rechtbanken (zie, onder meer, Rb. Brussel, *Manderlier v. Organisation des Nations Unies et État Belge (Ministre des Affaires Étrangères)*, 11 mei 1966, *J.T.* 1966, No. 4553, p. 121; *Pasicrisie Belge* 1966, III, p. 103; *ILR* 1972, p. 446) en in relevante literatuur (zie, onder meer, Zwanenburg, *Accountability of Peace Support Operations*, 2005, p. 66).

Om voornoemde redenen wordt aangevoerd dat de VN in voorliggende zaak als **gedaagde kan verschijnen** voor deze Rechtbank.

Immunititeit VN

I. Toepasselijk recht

Artikel 105 van het **Charter** van de VN bepaalt dat:

“1. The Organization shall enjoy in the territory of each of its Members such privileges and immunities as are necessary for the fulfillment of its purposes.

2. Representatives of the Members of the United Nations and officials of the Organization shall similarly enjoy such privileges and immunities as are necessary for the independent exercise of their functions in connection with the Organization.

3. The General Assembly may make recommendations with a view to determining the details of the application of paragraphs 1 and 2 of this Article or may propose conventions to the Members of the United Nations for this purpose.”

In overeenstemming met paragraaf 3 van Artikel 105 heeft de Algemene Vergadering van de VN op 13 februari 1946 de *Convention on the Privileges and Immunities of the United Nations* aangenomen (hierna: ‘Verdrag inzake Immunities’). Artikel II, Sectie 2 van dit Verdrag bepaalt uitdrukkelijk dat:

“The United Nations [...] shall enjoy immunity from every form of legal process except insofar as in any particular case it has expressly waived its immunity.”

Artikel VIII, Sectie 29 bepaalt verder dat:

“The United Nations shall make provisions for appropriate modes of settlement of: (a) disputes arising out of contracts or other disputes of a private law character to which the United Nations is a party [...]”

Het zal aangetoond worden dat, indien de VN ervoor zou opteren zich te beroepen op haar immuniteit zonder er uitdrukkelijk afstand van te doen, de

Rechtbank deze immuniteit niettemin zal moeten verwerpen, om hiernavolgende redenen.

II. Belangenafweging

II.1. Algemeen

Bij het zoeken naar een gepaste standaard van immuniteit voor internationale organisaties moet rekening worden gehouden met het feit dat de essentiële ratio van functionele immuniteit, met name de bescherming van het onafhankelijk functioneren van de organisatie, afgewogen dient te worden tegen het even belangrijke vereiste van de bescherming van de belangen van potentiële eisers om hun eisen jegens een internationale organisatie af te dwingen voor een onafhankelijke gerechtelijke instantie.

Deze tegenstrijdige belangen werden reeds duidelijk benadrukt door de Nederlandse Hoge Raad in *A.S. v. Iran – United States Claims Tribunal* (Hoge Raad, 20 december 1985, *ILR* 1994, p. 329). De Raad verwees naar “enerzijds het belang dat de internationale organisatie er bij heeft dat onder alle omstandigheden een onafhankelijke en ongehinderde vervulling van haar taken is gewaarborgd; anderzijds het belang dat haar wederpartij er bij heeft dat haar geschil met de internationale organisatie door een onafhankelijke en onpartijdige rechterlijke instantie wordt behandeld en beslist.”

Bovendien hebben Judges Higgins, Kooijmans en Buergenthal van het Internationaal Gerechtshof (hierna: ‘IGH’) uitdrukkelijk het belang onderstreept van dergelijke belangenafweging in zaken van immuniteit, in het bijzonder met betrekking tot international erkende misdaden (zie *Democratic Republic of Congo v. Belgium*, 11 april 2000, Joint Separate Opinion of Judges Higgins, Kooijmans

and Buergenthal, para. 71-75). De Judges van het IGH bemerkten dat men bij een belangenafweging tussen het recht op toegang tot de rechter en immuniteiten altijd rekening moet houden met het feit dat immuniteiten geen waarde *zich* heeft, “[but that it’s merely] an exception to a normative rule which would otherwise apply” (para. 71 van de Opinion).

Dit werd bevestigd door de Rechtbank ‘s-Gravenhage in haar vonnis van 10 juli 2008 betreffende de immuniteit van de VN in de burgerlijke zaak aangebracht door de Vereniging ‘Moeders van Srebrenica’ en tien individuele eisers (hierna: ‘Vonnis’). De Rechtbank, verwijzend naar de immuniteit van de VN, stelde dat ze “rekening moeten houden met de volkenrechtelijke uitzonderingen op de gewone procesrechtelijke regels” (Vonnis, para. 5.10). Het is een algemeen aanvaarde interpretatieregel dat uitzonderingen beperkend moeten worden gelezen.

Men moet ook rekening houden met het feit dat de voorliggende zaak betrekking heeft op de verantwoordelijkheid van een Staat en een internationale organisatie voor hun bijdrage tot misdaden die heden ten dage meer en meer als onmenselijk worden veroordeeld en verworpen. In dit opzicht kunnen we terug verwijzen naar de opmerkingen van Judges Higgins, Kooijmans en Buergenthal van het Internationaal Gerechtshof dat “the weights on the two scales are not set for all perpetuity. Moreover, a trend is discernible that in a world which increasingly rejects impunity for the most repugnant offences, the attribution of responsibility and accountability is becoming firmer, the possibility for the assertion of jurisdiction wider and the availability of immunity as a shield more limited” (para. 75 van de Joint Separate Opinion).

In de volgende paragrafen zal aangetoond worden dat de Rechtbank de belangen die in deze zaak op het spel staan, voorzichtig zal moeten afwegen en uiteindelijk de immuniteit van de VN zal moeten verwerpen.

II.2. Recht op toegang tot de rechter

Artikel 14, para. 1 van het Internationaal Verdrag inzake Burgerlijke en Politieke Rechten (hierna: ‘IVBPR’) bepaalt dat:

“Allen zijn gelijk voor de rechter en de rechterlijke instanties. Bij het bepalen van de gegrondheid van een tegen hem ingestelde strafvervolging, of het vaststellen van zijn burgerlijke rechten en verplichtingen in een rechtsgeding, heeft eenieder recht op een eerlijke en openbare behandeling door een bevoegde, onafhankelijke en onpartijdige bij de wet ingestelde rechterlijke instantie [...].”

Artikel 6, para. 1 van het Europees Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden (hierna: ‘EVRM’) bevat een vergelijkbare bepaling:

“Bij het vaststellen van zijn burgerlijke rechten en verplichtingen of bij het bepalen van de gegrondheid van een tegen hem ingestelde vervolging heeft een ieder recht op een eerlijke en openbare behandeling van zijn zaak, binnen een redelijke termijn, door een onafhankelijk en onpartijdig gerecht dat bij de wet is ingesteld [...].”

Artikel 10 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (hierna: ‘UVRM’), tenslotte, bepaalt dat:

“Een ieder heeft, in volle gelijkheid, recht op een eerlijke en openbare behandeling van zijn zaak door een onafhankelijke en onpartijdige rechterlijke instantie bij het vaststellen van zijn rechten en verplichtingen en bij het bepalen van de gegrondheid van een tegen hem ingestelde strafvervolging.”

Hier kan opgemerkt worden dat de Nederlandse Staat partij is bij het EVRM en het IVBRP en deze ondertekend heeft.

Het volgt duidelijk uit de interpretatie van de genoemde mensenrechtenteksten en andere instrumenten dat de garanties op een eerlijk proces vervat in de geciteerde artikels onder meer een recht op toegang tot de rechter omvat.

Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (hierna: ‘EHRM’) heeft in een veelvoud aan arresten uitdrukkelijk erkend dat Artikel 6, para. 1 EVRM “embodies the right to a court [since] it secures to everyone the right to have any claim relating to his civil rights and obligations brought before a court or tribunal” (*Waite and Kennedy v. Germany*, Application No. 26083/94, 18 februari 1999, para. 50 (verwijzend naar *Golder v. United Kingdom*, Application No. 4451/70, 21 februari 1975, para. 36, en *Osman v. United Kingdom*, Application No. 23452/94, 28 oktober 1998, para. 136, allen te vinden op <http://www.echr.coe.int/echr/>).

Naast verscheidene mensenrechteninstrumenten is er ook een sterk argument voor het bestaan van ongeschreven internationaal recht, in de vorm van een algemeen rechtsbeginsel dan wel van een gewoonterechtelijke regel, dat de beschikbaarheid vereist van juridische mechanismen. Specifiek met betrekking tot internationale organisaties werd reeds in de jaren 1970 betoogd dat “the availability of a legal remedy – as a guarantee of respect for the law – may now be considered a general principle of law in the sense of Article 38 of the Statute

of the International Court. This is so by virtue of a customary international rule that is tending to assert itself more and more, that international organizations today appear bound to establish legal remedies” (Bastid, “Have the U.N. Administrative Tribunals Contributed to the Development of International Law?” in Friedmann et al.(eds.), *Transnational Law in a Changing Society. Essays in Honor of Philip C. Jessup*, 1972, p. 309).

Het is dus duidelijk dat het recht op toegang tot de rechter een essentieel mensenrecht is dat slechts om bijzonder dwingende redenen beperkt mag worden. Het zal aangetoond worden dat de jurisdictionele immuniteit van internationale organisaties, zelfs die van de VN, heden ten dage niet meer als absoluut beschouwd wordt, en bijgevolg geen rechtvaardiging meer kan vormen voor een inbreuk op het recht van Eiser op toegang tot de rechter.

Inderdaad, Eiser wenst hier reeds aan te stippen dat, zoals later aangetoond zal worden, indien de Rechtbank de VN zou toestaan zich op haar immuniteit te beroepen, zijn recht op toegang tot de rechter zoals gewaarborgd door verscheidene internationale mensenrechteninstrumenten geschonden zou worden aangezien er dan geen andere juridische middelen ter beschikking zouden staan voor Eiser om een procedure aan te spannen tegen de VN.

II.3. Beperkingen op de jurisdictionele immuniteit van internationale organisaties

De jurisdictionele immuniteit van Staten werd sinds het midden van de 20ste eeuw in sterke mate beperkt op grond van de voornoemde ratio van mensenrechten om juridische toegang te verschaffen aan private partijen. Het kan niet ontkend worden dat deze ratio even dwingend is in de context van de immuniteit van internationale organisaties: de relevante

mensenrechteninstrumenten verwoorden de onderliggende waarborgen op een eerlijk proces immers duidelijk als zijnde rechten van individuen op een eerlijke beslissing door een derde partij over hun eisen tegen eender welke tegenstander, of deze nu ook een private partij is, dan wel een Staat of een internationale organisatie.

De noodzaak van beschikbaarheid van een mechanisme om geschillen te beslechten is zelfs relevanter in het geval van internationale organisaties dan bij Staten, aangezien Staten (bijna) steeds gedaagd kunnen worden voor hun eigen hoven en rechtbanken, terwijl internationale organisaties doorgaans niet beschikken over vergelijkbare instellingen.

Aangezien internationale organisaties dus geen eigen rechtbanken hebben, zal de beschikbaarheid van een alternatief mechanisme voor geschillenbeslechting dus cruciaal zijn. Als een zaak wordt gebracht tegen een internationale organisatie voor een nationale rechtbank, en ze wordt verworpen ingevolge de immuniteit van de organisatie, dan zal de Staat van het forum het recht van de eiser op toegang tot de rechter schenden, tenzij indien de rechtbank zich ervan heeft vergewist dat er een adequaat alternatief geschillenbeslechtingsmechanisme voorhanden is (Reinisch en Weber, “In the Shadow of Waite and Kennedy”, *International Organisations Law Review* 2004, p. 68).

De dominante theorie in zowel de rechtspraak als in de rechtsleer impliceert inderdaad dat enkel het bestaan van alternatieve mogelijkheden tot beslechting van conflicten tussen internationale organisaties en derden het absolute karakter van de immuniteiten van eerstgenoemden kan rechtvaardigen (zie Gailliard en Pingel-Lenuzza, “International Organisations and Immunity from Jurisdiction: to Restrict or to Bypass?”, *ICLQ* 2002, p. 3 en aldaar aangehaalde rechtspraak en rechtsleer).

De International Law Association (hierna: 'ILA') heeft in dit opzicht een reeks autoritaire basisprincipes neergelegd die een weergave zijn van het internationaal gewoonterecht inzake het recht op toegang tot de rechter van individuen en andere derden die het slachtoffer zijn geworden van schade veroorzaakt door internationale organisaties (ILA Final Report, *Int'l L. Ass'n Rep. Conf.* 2004, p. 207):

“1. As a general principle of law and as a basic international human rights standard, the right to a remedy also applies to [International Organisations] in their dealings with states and non-state parties. Remedies include, as appropriate, both legal and non-legal remedies.

2. Remedies should be adequate, effective, and, in the case of legal remedies, enforceable.

3. A total lack of remedies would amount to a denial of justice, giving rise to a separate ground for responsibility on the part of the [International Organisation].

4. [International Organisations] should establish the institutional framework to respect and to guarantee the right to a remedy for States and non-state parties who are affected in their interests or rights by actions or omissions of an organ of an [International Organisation] or one of its agents.”

De ILA benadrukte verder dat de twee fundamentele principes die de proportionaliteitstest tussen immuniteit en recht op toegang tot de rechter beheersen, erin bestaan “that the right to a remedy is widely considered to be a general principle of law” en dat “the right to adequate means of redress, in case

of violation of rights, is a basic international human rights standard, *which should always prevail over the functional needs of an [International Organisation]*” (ILA Final Report, *l.c.*, p. 208-209 – eigen cursivering).

De ILA bemerkte terecht dat een succesvol beroep op jurisdictionele immuniteit samen met de afwezigheid van een adequate alternatieve methode van bescherming gemakkelijk zou kunnen leiden tot een “denial of justice”. Deze stand van zaken “[should therefore] be remedied by the availability of adequate alternative remedial protection mechanisms” (ILA Final Report, *l.c.*, p. 219).

In dit opzicht werd reeds opgemerkt in de literatuur dat “the urge on the part of [international organisations] for a narrow definition of waivers is hardly reconcilable with reasonable and legitimate expectations of parties that deal with them (Singer, “Jurisdictional Immunity of International Organisations: Human Rights and Functional Necessity Concerns”, *Virginia Journal of International Law* 1995, p. 73). Het principe van eerlijkheid tegenover partijen die te maken hebben met internationale organisaties en tegenover andere derden die geraakt zijn door activiteiten van deze organisaties impliceert daarom een beperkte immuniteit, net zoals dit principe de grondslag biedt voor een beperkte staatsimmuniteit (Reinisch, *International Organisations before national courts*, 2000, p. 261-262).

Het ILA heeft daarom de volgende principes neergelegd, die Eiser volledig onderschrijft, over hoe de immuniteit van internationale organisaties moet worden geïnterpreteerd (ILA Final Report, *l.c.*, p. 228):

“1. Executive Heads of [International Organisations] should waive the immunity of the Organisation if such a waiver is required by the proper administration of justice and would not prejudice the interests of the

Organisation. In this connection, Executive Heads of [International Organisations] should follow a restrictive interpretation of the situations where such waiver would prejudice the interests of the [Organisation].

2. In cases which can not be decided by domestic courts because there has been no waiver of immunity, the [International Organisation] remains bound by its obligation to provide adequate alternative procedures for settling the dispute, and should faithfully comply with this obligation.”

De ILA benadrukte verder dat (p. 228):

“The margin of appreciation left to Executive Heads of [International Organisations] in deciding whether or not to waive the immunity of the Organisation or of one of its agents should be restricted to the non-impediment of the proper administration of justice.”

De ILA bemerkte tenslotte specifiek met betrekking tot de VN dat (p. 228 – eigen cursivering):

“Two considerations should be duly taken into account when assessing the potential role of domestic courts. There is an obligation for [International Organisations] to make provision for appropriate methods of settlement under Section 29 of the 1946 (General) Convention on Privileges and Immunities of the UN and its equivalents; and there is an obligation for states under human rights instruments to provide access to court in certain situations. States may violate their own human rights obligations by granting immunity to an [International Organisation] in the absence of adequate alternative remedial mechanisms. This human rights imperative may result in a limitation or rejection (even by domestic courts) of jurisdictional immunity claimed by

[International Organisations], and the actual exercise of adjudicatory jurisdiction, as it can never be considered functionally necessary for [International Organisations] to deprive parties dealing with them of all forms of judicial protection.”

Deze bevindingen werden bevestigd door verscheidene prominente auteurs (zie, onder meer, (Muller, *International Organisations and their Host-states: Aspects of their legal relationship*, 1995, p. 271 en M. Singer, *o.c.*, p. 91-95).

Het volgt zodoende duidelijk uit de bevindingen van de International Law Association, bevestigd door de literatuur, dat, in de huidige zaak, de essentiële taak van de Rechtbank erin bestaat te verifiëren of er al dan niet een alternatief mechanisme van geschillenbeslechting voorhanden is en of dit effectief is. Indien dit niet zo is, dan moet de Rechtbank het potentiële beroep van de VN op haar immuniteit verwerpen. Anders zou Eisers recht op toegang tot de rechter geschonden worden, zodat de Nederlandse Staat verantwoordelijk zou worden voor de schending van een van de meest fundamentele mensenrechtelijke principes.

III. Alternatieve middelen als een voorwaarde voor immuniteit

III.1. Inleiding

Het werd reeds opgemerkt dat de voornaamste reden voor de toekenning van immuniteit aan Staten erin gelegen is dat het (bijna) steeds mogelijk is om een zaak aan te spannen tegen de Staat voor haar eigen rechtbanken, zodat er een alternatief mechanisme van geschillenbeslechting voorhanden is. Het bestaan van dergelijke alternatieve middelen wordt zodoende beschouwd als een voorwaarde voor immuniteit. Aangezien in de voorliggende zaak geen

alternatieve middelen voorhanden zijn voor Eiser, moet de Rechtbank de potentiële immuniteit van de VN verwerpen.

Het vereiste van een adequaat mechanisme van geschillenbeslechting als een voorwaarde voor immuniteitsclaims volgt uit een combinatie van: immuniteitsinstrumenten die oproepen tot de instelling van mechanismen voor de beslechting van geschillen (III.2.); beslissingen van internationale hoven en tribunalen die bevestigen dat internationale organisaties een directe plicht hebben om adequate geschillenmechanismen te voorzien (III.3.); en rechtspraak die aangeeft dat Staten hun mensenrechtelijke plicht van toegang tot de rechter zouden schenden bij afwezigheid van alternatieve middelen (III.4).

III.2. Immuniteitsinstrumenten

De idee dat immuniteit enkel aan internationale organisaties kan worden toegekend onder de voorwaarde dat adequate alternatieve middelen beschikbaar zijn voor derden, vinden we duidelijk terug in het Verdrag inzake Immunititeiten (*supra*), dat, zoals eerder aangegeven, in Sectie 29 bepaalt dat “the United Nations shall make provisions for appropriate modes of settlement of [...] disputes arising out of contracts or other disputes of a private law character to which the United Nations is a party.”

In de *Curamaswamy* zaak (*Difference Relating to Immunity from Legal Process of a Special Rapporteur of the Commission on Human Rights*, ICJ Rep. 1999, para. 66) werd door het Internationaal Gerechtshof benadrukt dat de VN zelf aansprakelijk gesteld kan worden voor daden gesteld door haar agenten in een officiële hoedanigheid. De organisatie zal zich dus mogelijk moeten verantwoorden voor claims van derden die, volgens het IGH, uitgesloten zijn van de jurisdictie van nationale rechtbanken. Dergelijke zaken zouden moeten

worden beslecht in overeenstemming met de “appropriate modes of settlement” voorzien in het Verdrag inzake Immunititeiten.

De *Curamaswamy* zaak is echter sterk bekritiseerd omdat het IGH naliet te onderzoeken of er wel degelijk adequate en effectieve alternatieven voor private partijen bestonden om geschillen met de VN te beslechten, hoewel het EHRM het bestaan van dergelijke alternatieven in verscheidene zaken als cruciaal heeft bestempeld (*infra*).

In dit opzicht moet benadrukt worden dat het loutere feit dat de VN zich heeft voorgenomen om alternatieve methodes van beslechting te voorzien in overeenstemming met Sectie 29 van het Verdrag inzake Immunititeiten, irrelevant is, daar tot op heden, meer dan 60 jaar later, nog steeds geen alternatieve middelen beschikbaar zijn gesteld. Er zijn tevens geen indicaties dat dit in de nabije toekomst zou veranderen.

Men kan het absolute karakter van immunititeiten van internationale organisaties moeilijk rechtvaardigen door te verwijzen naar het bestaan van alternatieve methodes van geschillenbeslechting en, tegelijkertijd, toestaan dat de organisatie in kwestie dergelijke methodes niet daadwerkelijk ter beschikking stelt. Het EHRM heeft immers in verscheidene zaken benadrukt dat “the Convention is intended to guarantee *not theoretical or illusory rights, but rights that are practical and effective. This is particularly true for the right of access to the courts in view of the prominent place held in a democratic society by the right to a fair trial*” (*Waite and Kennedy v. Germany*, aangehaald, para. 67 – eigen cursivering). Toestaan dat de VN zich in voorliggende zaak zou beroepen op haar immuniteit, hoewel er geen werkelijk en effectief alternatief mechanisme voorhanden is om het geschil te beslechten, louter omwille van het feit dat de VN enkele decennia geleden in een tekst heeft verklaard dat het dergelijk

mechanisme zou voorzien, zou het universeel erkende recht op toegang tot de rechter echter net wel illusoir maken.

Eiser is daarom overtuigd dat men zich niet kan beroepen op de *Curamaswamy* zaak ter staving van de (betwistbare) bevinding dat er geen juridische gronden zijn voor de stelling dat een gebrek aan adequate middelen in de zin van Artikel VIII, Sectie 29 van het Verdrag inzake Immunities een inbreuk rechtvaardigt op de hoofdregel vervat in Artikel 105, para. 1 van het VN Charter. Dergelijke bevinding houdt geen rekening met het feit dat de bepaling van Sectie 29 heden ten dage algemeen geïnterpreteerd wordt door de rechtspraak en rechtsleer als zijnde de *voorwaarde* voor de immuniteit van de VN. Het IGH heeft bewust nagelaten het bestaan van dergelijke voorwaarde te onderzoeken en de *Curamaswamy* zaak kan daarom niet als een autoriteit voor de huidige zaak beschouwd worden.

Daarenboven komt nog dat het feit dat het IGH in *Curamaswamy* uiteindelijk oordeelde in het voordeel van de VN, niet gezien moet worden als een reden voor de Rechtbank om in voorliggende zaak de immuniteitsclaim toe te staan, aangezien de zaak van het IGH onderscheiden moet worden van de huidige zaak.

De centrale juridische vraag in *Curamaswamy* bestond er niet in of de VN zich kon beroepen op haar immuniteit in een procedure voor een nationale rechtbank, maar had betrekking op de geheel te onderscheiden kwestie van de schending door een Staat van een verplichting onder internationaal recht, meer bepaald de verplichting om haar rechtbanken te informeren van de positie die de VN had ingenomen aangaande haar immuniteit, en de vraag of de betrokkene had gehandeld in zijn officiële hoedanigheid van Speciale Rapporteur van de Commissie Mensenrechten van de VN. Dit blijkt duidelijk uit de conclusie van het IGH dat Maleisië in de *Curamaswamy* zaak haar verplichtingen naar

internationaal recht had geschonden door zich niet *in limine litis* uit te spreken over de immuniteit van de VN (para. 63 van het arrest).

Tenslotte moet bemerkt worden dat het IGH in *Curamaswamy* slechts een advies gaf. Het Hof stelde uitdrukkelijk dat Sectie 30 van het Verdrag inzake Immunities, dat bepaalt dat het advies van het Hof inzake interpretaties van het Verdrag als bindend aanvaard zal worden door de partijen, “*does not change the advisory nature of the Court's function, which is governed by the terms of the Charter and of the Statute*” (para. 25 van het arrest – eigen cursivering). De Rechtbank dient hiermee rekening te houden bij het beoordelen van de autoriteit van het advies.

Om hogergenoemde redenen meent Eiser dat de Rechtbank in voorliggende zaak zich niet kan beroepen op de *Curamaswamy* zaak.

De interrelatie tussen immuniteit en de beschikbaarheid van alternatieve methodes ter beslechting van geschillen vindt ook weerklank “in the concern that domestic courts might disregard their immunity unless they provided for alternative dispute settlement mechanisms for their staff members” (Amerasinghe, *The Law of the International Civil Service*, 1994, p. 45). Studies van de VN zelf hebben bevestigd dat de beschikbaarheid van alternatieve remedies een schending van mensenrechten of grondwettelijke standaarden uitsluit en nationale rechtbanken daarom toelaat de immuniteit van de organisatie te aanvaarden. Inderdaad, twee VN studies van 1967 en 1985 geven duidelijk aan dat enkel in de mate dat “alternative means of legal recourse are at the claimant’s disposal, neither Article 10 Universal Declaration of Human Rights nor constitutional guarantees by States compel national courts to deny immunity and to start legal proceedings against the UN” (Gerster en Rotenberg, “Article 105” in Simma(ed.), *The Charter of the United Nations: A Commentary*,

2002, p. 1318).

III.3. Rechtspraak ter bevestiging van de plicht van internationale organisaties om alternatieven te voorzien

Het vierde rapport van de VN over de relaties tussen Staten en internationale organisaties stelt uitdrukkelijk dat internationale organisaties wegens hun jurisdictionele immuniteit de plicht hebben “to institute a judicial system for the settlement of conflicts or disputes in which they may become involved” (*Díaz-González*, Fourth report on relations between States and international organizations (second part of the topic), UN Doc. A/CN.4/424, p. 153-168 en 161).

In de zgn. *Effect of Awards* zaak ging het IGH zelfs verder dan de directe implicatie van het Verdrag inzake Immunititeiten en vond een meer algemene verplichting om alternatieve geschillen mechanismen te voorzien door te stellen dat “[it would] hardly be consistent with the expressed aim of the Charter to promote freedom and justice for individuals [...] that [the United Nations] should afford no judicial or arbitral remedy to its own staff for the settlement of any disputes which may arise between it and them” (*Effect of Awards of Compensation Made by the United Nations Administrative Tribunal*, 13 juli 1954, *ICJ Rep.* 1954, p. 57). Het is inderdaad reeds gesteld dat “[i]t would be quite ironic to negate the rights of individuals on the assumption that they might be incompatible with the functions of International Organisations” (Arsanjai, “Claims against International Organisations: Quis Custodiet Ipsos Custodes?”, *Yale Journal of World Public Order* 1980, p. 175, voetnoot 172). Sommige internationale organisaties hebben de oprichting van administratieve tribunalen zelfs gerechtvaardigd als zijnde de vervulling van een internationale wettelijke verplichting (zie, onder meer, *Memorandum to the*

Executive Directors from the President of the World Bank, 14 januari 1980, Doc. R80-8, 1 *et seq.*).

Hoewel het arrest van het IGH in *Effect of Awards* zich toespitste op personeelsdisputen, maakt de verwoording van Artikel VIII, Sectie 29 van het Verdrag inzake Immunities niettemin duidelijk dat de verplichting om te voorzien in een alternatieve methode van geschillenbeslechting niet beperkt is tot dergelijke disputen, maar deze verder uitbreidt naar privaatrechtelijke geschillen tussen internationale organisaties en derden. Een arbitragepanel hield overigens uitdrukkelijk dat de immuniteit van een internationale organisatie de verplichting met zich meebracht om zelf te voorzien in arbitrage (*zie ICC Arbitration Award, A (internationale organisatie) v. B (bedrijf)*, 14 mei 1972, Case No. 2091, *Revue de l'Arbitrage* 1975, p. 252).

III.4. Schending van mensenrechten

Er is een duidelijk te onderscheiden trend in recente beslissingen inzake immunities, zowel die van Staten als deze van internationale organisaties, om de beschikbaarheid van alternatieve fora in aanmerking te nemen om te oordelen over de toelaatbaarheid van immuniteitsclaims. Deze ontwikkeling wordt gesteund door een groot aantal auteurs die erop wijzen dat de toekenning van immuniteit een zou kunnen neerkomen op een *denial of justice* indien deze niet gepaard gaat met mogelijke alternatieve rechtsmiddelen (*zie*, onder meer, Ruzié, “Diversité des Juridictions Administratives Internationales et Finalité Commune. Rapport Général” in Société Française pour le Droit International (ed.), *Le Contentieux de la Fonction Publique Internationale*, 1996, p. 11 en 13; Seidl-Hohenveldern, “Jurisdiction over Employment Disputes in International Organizations” in *Colección de Estudios Jurídicos en Homenaje al Prof. Dr. D. José Pérez Montero. Vol. III*, 1988, p. 359 en 368). Dit gevaar is ook erkend door,

onder andere, het Franse Hof van Cassatie, dat in zijn jaarrapport van 1995 erop wees dat “[l]es immunités de juridiction des organisations internationales [...] ont, pour conséquence, lorsque n’est pas organisé au sein de chaque organisation un mode de règlement arbitral ou juridictionnel des litiges, de créer un déni de justice [...]” (Cour de Cassation, *Rapport Annuel*, 1995, p. 418). Het is met betrekking tot praktijken zoals de eerder reeds vernoemde zaken dat het EHRM heeft gesteld dat “[t]he principle whereby a civil claim must be capable of being submitted to a judge ranks as one of the universally ‘recognised’ fundamental principles of law; the same is true of the principle of international law which forbids the denial of justice” (*Golder v. United Kingdom*, 21 februari 1975, para. 35, te vinden op).

Na verloop van tijd werd de idee van een vereiste van een effectief alternatief forum, ontwikkeld in de context van bescherming tegen de schending van fundamentele mensenrechten door internationale organisaties, meer en meer aanvaard in immuniteitszaken waar private partijen te maken kregen met dit jurisdictioneel obstakel wanneer ze trachtten contractuele en andere eisen in te stellen tegen internationale organisaties. Dit was het gevolg van een graduele erkenning dat alomvattende immuniteitsclausules die internationale organisaties vrijstelden van de jurisdictie van nationale rechtbanken in conflict zouden kunnen komen met de mensenrechtelijke verplichtingen van de Staat van het forum om toegang te verschaffen tot de rechter.

Verscheidene recente beslissingen van nationale rechtbanken bevestigen dat de immuniteit van jurisdictie van internationale organisaties niet mag leiden tot het ontnemen van juridische bescherming van potentiële eisers. Zo stelde het Zwitsers Hoogerechtshof duidelijk dat de verplichting om alternatieve beslechtsmechanismen in te stellen direct verbonden is aan de jurisdictionele immuniteit van internationale organisaties (1ère Cour civile du tribunal fédéral

Suisse, *Groupement d'Entreprises Fougerolle et consorts v. CERN*, 21 december 1992, ATF 118 Ib, p. 562). Vergelijkbare bevindingen werden geuit in de rechtspraak van de nationale rechtbanken van, onder meer, Italië (Corte di Cassazione, *FAO v. Colagrossi*, 18 mei 1992, No. 5942, RivDI 1992, p. 407), Griekenland (Hof van Beroep van Kreta, *International Centre for Superior Mediterranean Agricultural Studies*, 191/1991), Oostenrijk (Oberster Gerichtshof, *W. v. J.(H).A. F.v.L. (Staatshoofd)*, 14 februari 2001, *Austrian Review of International and European Law* 2001, p. 355) en de Verenigde Staten. Zo woog de New York Criminal Court in *People v. Mark S. Weiner* het recht van de VN op immuniteit af tegen het constitutionele recht van Amerikaanse burgers op toegang tot de rechter. Het Hof maakte duidelijk dat het niet zomaar de superioriteit van immuniteit zou aanvaarden boven “the right of every citizen to petition for redress in [American] courts” geschonden zou worden (Criminal Court of the City of New York, *People v. Mark S. Weiner*, 19 januari 1976, UNJYB 1979, p. 249).

Een Duitse administratieve rechtbank stelde verder dat een impliciete aanvaarding van de bevoegdheid van nationale rechtbanken (en bijgevolg van een afstand van immuniteit) gevonden kon worden in de weigering om aan te nemen dat het probleem van alternatieve geschillenbeslechting bewust niet opgelost was door de wetgever (Bayerisches Verwaltungsgericht München, *X. et al. v. European School Munich II*, 29 juni 1992, niet gepubliceerd).

In *UNESCO v. Boulois*, tenslotte, verwierp een Frans Hof van Beroep de immuniteit van UNESCO door rechtstreeks te verwijzen naar het EVRM. Het Hof vond dat het toelaten van immuniteit er onmiskenbaar toe zou leiden dat de betrokkene, Mr. Boulois, zijn zaak niet zou kunnen voorbrengen voor een rechtbank. Dergelijke situatie zou naar mening van het Franse Hof strijdig zijn met het publieke beleid daar het een *déni de justice* zou vormen en een

schending van Artikel 6, para, 1 van het EVRM (Tribunal de grande instance de Paris (ord. Réf.), *UNESCO v. Boulois*, 20 oktober 1997, *Rev. Arb.* 1997, p. 575; Cour d'Appel Paris (14e Ch. A), *Rev. Arb* 1999, p. 343).

IV. Rechtspraak van het EHRM

IV.1. Internationale organisaties: *Beer and Regan* en *Waite and Kennedy*

In de twee mijlpaalbeslissingen van *Beer and Regan* (Hof Mensenrechten, Application No. 28934/95, 18 februari 1999, <http://www.echr.coe.int/echr/>) en *Waite and Kennedy* (Hof Mensenrechten, Application No. 26083/94, 18 februari 1999, <http://www.echr.coe.int/echr/>), beide aangehaald door de Rechtbank in haar vonnis van 10 juli 2008, heeft het Europees Hof voor de Rechten van de Mens duidelijk aangegeven dat de immuniteit toegekend aan een internationale organisatie slechts verenigbaar zal zijn met recht van een individu op toegang tot de rechter indien het gepaard gaat met de beschikbaarheid van een adequate en effectieve alternatieve remedie.

Volgens het EHRM is een beperking van het recht op toegang tot de rechter niet verenigbaar met Artikel 6, para. 1 EVRM indien (1) deze geen legitiem doel nastreeft, en (2) er geen redelijke proportionaliteitsverhouding is tussen de gebruikte middelen en het beoogde doel.

Het Hof heeft benadrukt dat, met betrekking tot het tweede element, het proportionaliteitsvereiste, “*a material factor* in determining whether granting [...] immunity from [...] jurisdiction is permissible is whether the applicants had available to them *reasonable alternative means* to protect effectively their rights under the Convention” (*Waite and Kennedy*, aangehaald, para. 68 – eigen cursivering).

Het EHRM bemerkte verder in zijn conclusie dat “[i]n view of all these circumstances, the Court finds that, in giving effect to the immunity from jurisdiction of ESA on the basis of section 20(2) of the Courts Act, the German courts did not exceed their margin of appreciation. Taking into account in particular the alternative means of legal process available to the applicants, it cannot be said that the limitation on their access to the German courts with regard to ESA impaired the essence of their “right to a court” or was disproportionate for the purposes of Article 6 § 1 of the Convention” (*Waite and Kennedy*, aangehaald, para. 73 – eigen cursivering).

De feitelijke omstandigheden van de twee genoemde zaken voor het Hof in Straatsburg hadden weliswaar betrekking op het Europees Ruimteagentschap (hierna: ‘ESA’) en niet op de VN. De formulering van de relevante passages in beide arresten maken het echter duidelijk dat het onderliggende algemene beginsel, met name dat immuniteiten van internationale organisaties in geschillen met private partijen enkel aanvaard mogen worden indien adequate alternatieve methodes van geschillenbeslechting voorhanden zijn, is toepasselijk ongeacht de betrokken organisatie. In elk geval is er geen reden om aan te nemen dat de uitspraken in de *Beer and Regan* en *Waite and Kennedy* zaken hoofdzakelijk gebaseerd waren op de bevinding dat de ESA opgericht was na de inwerkingtreding van het EVRM of op het feit dat de betrokken organisatie een beperkt lidmaatschap had, in tegenstelling tot de VN.

Inderdaad, de juridische vragen die centraal staan in de twee zaken van het EHRM zijn in alle opzichten te onderscheiden van de kwesties die het Hof moest behandelen in *Matthews* (*Matthews v. the United Kingdom*, 18 februari 1999, Application no. 24833/94, <http://www.echr.coe.int/echr/>). De beslissing in deze zaak werd op dezelfde dag genomen als de arresten *Beer* en *Waite*.

Matthews had betrekking op de vraag of de overdracht van bevoegdheden door Staten naar internationale organisaties de betrokken landen kon vrijstellen van verantwoordelijkheid voor inbreuken op het EVRM. Deze vraag is geheel verschillend van de juridische kwestie waarin de Rechtbank zich in onderhavige zaak moet uitspreken, met name de vraag of een internationale organisatie zich kan beroepen op haar immuniteit wanneer er geen alternatieve rechtsmiddelen voorhanden zijn. Eiser meent daarom dat de Rechtbank zich niet kan beroepen op de redenering gevolgd in *Matthews* of enig ander arrest dat daarop geïnspireerd zou zijn.

Het dient ook opgemerkt dat het EVRM burgers een rechtstreeks recht op toegang tot de rechter verleent, wat inhoudt dat de rechtbank voor dewelke een zaak aangebracht wordt verplicht is toegang te verschaffen. Aldus zou de Rechtbank in de huidige zaak niet zozeer het EVRM opdringen aan de VN, maar zou ze eerder het universeel erkende recht op toegang tot de rechter vrijwaren, waartoe het volgens het EVRM verplicht is.

Tenslotte moet erop gewezen worden dat het Europees Ruimteagentschap beheerst wordt door dezelfde immuniteitsregels als de VN (*zie Waite and Kennedy*, aangehaald, para. 38). Er is bijgevolg geen reden om de *Beer* en *Waite* zaken te onderscheiden van de voorliggende zaak of om tot een ander besluit te komen. Het enige onderscheidende kenmerk tussen beide zaken en de onderhavige, is gelegen in het feit dat *Beer* en *Waite* louter arbeidsgeschillen betroffen, terwijl de feitelijke omstandigheden in de huidige zaak betrekking hebben op de medeverantwoordelijkheid van de VN (en de Nederlandse Staat) voor oorlogsmisdaden. Deze verhoogde zwaarwichtigheid heeft een duidelijke impact op de proportionaliteitstest gehanteerd door het EHRM en dient de Rechtbank aan te sporen tot een oordeel in het voordeel van Eiser.

Eiser meent verder dat het bezwaarlijk relevant kan zijn dat de *Beer* en *Waite* zaken betrekking hebben op de immuniteit van een organisatie met een beperkt, Europees lidmaatschap. Een vergelijkbare en erg betwiste redenering was gehanteerd door de Rechtbank van Eerste Aanleg in Brussel in *Manderlier* (Rb. Brussel, *Manderlier v. Organisation des Nations Unies et État Belge (Ministre des Affaires Étrangères)*, 11 mei 1966, *J.T.* 1966, No. 4553, p. 121; *Pasicrisie Belge* 1966, III, p. 103; *ILR* 1972, p. 446). De rechtbank oordeelde dat het fundamentele recht op een openbare zitting voor een onafhankelijk en onpartijdig tribunaal ter vaststelling van de relevante rechten en verplichtingen zoals vastgelegd in Artikel 10 UVRM (*supra*) niet juridisch bindend was daar het UVRM slechts beschouwd werd als een “niet-bindende verzameling aanbevelingen zonder rechtskracht” (*ILR* 1972, p. 451). Met betrekking tot het duidelijk wel bindende EVRM vermeed de rechtbank op nogal onovertuigende wijze de kwestie door te redeneren dat het Verdrag “afgesloten was tussen amper veertien Europese Staten, en zodoende niet toegepast en opgedrongen kan worden aan de VN” (*ILR* 1972, p. 452).

Het werd reeds eerder aangegeven dat elke bewering volgens dewelke het recht op toegang tot de rechter slechts ‘aanmanend’ zou zijn, heden ten dage onhoudbaar is. Evengoed dient opgemerkt te worden dat het argument dat een verplichting voor Europese Staten om toegang te verschaffen tot de rechter niet van toepassing zou zijn in burgerlijke zaken die ingeleid worden voor nationale rechtbanken, louter omdat de verdedigende partij een internationale organisatie is wiens lidmaatschap ook niet-Europese Staten omvat, sterk bekritiseerd is door verscheidene auteurs en tegenwoordig algemeen beschouwd wordt als onhoudbaar (*zie*, onder meer, Reinisch, *o.c.*, p. 77).

Het Hof van Beroep in *Manderlier* stelde verder uitdrukkelijk dat “er in de huidige staat van internationale instellingen geen rechtbank is voor dewelke

appellant zijn zaak tegen de VN zou kunnen brengen” en dat “deze situatie onverenigbaar lijkt met de principes neergelegd in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens” (Brussel, *Manderlier v. Organisation des Nations Unies et État Belge*, 15 september 1969, *UNJYB* 1969, p. 237). Zoals eerder reeds aangegeven werd, heeft sinds dit arrest van het Hof van Beroep geen verandering in omstandigheden plaatsgevonden met betrekking tot de mogelijkheid van derden om hun geschillen met de VN te brengen voor een alternatief beslechttingsmechanisme en er is dan ook geen reden om aan te nemen dat de redenering van het EHRM in *Beer* en *Waite* niet toegepast zou moeten worden op de VN.

Eiser meent verder dat het feit dat de VN heden ten dage beschouwd wordt als de meest prominente en sterkste internationale organisatie, reden te meer is om te stellen dat zij uitzonderingen op haar immuniteit moet aanvaarden, in het bijzonder in het licht van essentiële belangen zoals het recht op toegang tot de rechten en het verbod op oorlogsmisdaden. Inderdaad, internationale organisaties in het algemeen en de VN in het bijzonder zijn verworpen tot onmisbare elementen van de internationale rechtsorde. Gelet op deze machtige positie dient gesteld te worden dat de onafhankelijkheid van internationale organisaties bezwaarlijk bedreigd zou worden door een beperking van hun jurisdictionele immuniteit of door de waarborg voor derden die met de organisaties handelen, van toegang tot de rechter in overeenstemming met de standaarden van een Staat die de *rule of law* respecteert (Gaillard en Pingel-Lenuzza, “International Organisations and Immunity from Jurisdiction: to Restrict or to Bypass?”, *ICLQ* 2002, p. 15).

Eiser wenst tenslotte in het bijzonder te reageren op het argument van de Rechtbank 's-Gravenhage in haar vonnis van 10 juli 2008, waar ze stelde dat “[indien de *Beer* en *Waite* zaken van toepassing zouden zijn op onderhavige

zaak], onder het EVRM primair die staat aansprakelijk zou zijn voor het niet bieden van toegang tot de rechter als gevolg van het primaat van volkenrechtelijke immuniteiten, binnen welks grondgebied de desbetreffende organisatie haar zetel heeft of de gestelde onrechtmatige handeling heeft plaatsgevonden. In de onderhavige zaak is dat in geen geval Nederland” (Vonnis, para. 5. 24). Eiser wenst erop te wijzen dat dit argument geen rekening houdt met het feit dat, zoals eerder overtuigend aangetoond, hij de mogelijkheid moet krijgen om zijn zaak tegen de VN te brengen voor dezelfde rechtbank als zijn zaak tegen de Nederlandse Staat wegens de nauwe connectiviteit tussen de eisen gesteld tegen beide verdedigende partijen, ter bevordering van een snelle en goede rechtsbedeling (*supra*).

Er is zodoende geen reden waarom de Rechtbank in onderhavige zaak de vaste jurisprudentie van het EHRM inzake immuniteiten van internationale organisaties niet zou moeten volgen. Het werd verder overtuigend aangetoond dat de Rechtbank haar uitspraak niet kan baseren op een redenering gevolgd in de fel bekritiseerde *Manderlier* zaak.

IV.2. Staten: *Al-Adsani*, *Fogarty* en *McElhinney*

De idee om de toekenning van immuniteit afhankelijk te maken van de beschikbaarheid van een alternatief forum kan ook teruggevonden worden in een aantal beslissingen met betrekking tot de immuniteit van Staten, zoals de uitspraken van het EHRM in *Al-Adsani* (*Al-Adsani v. United Kingdom*, Appl. No. 35753/97, 1 maart 2000 (Admissibility), 21 november 2001 (Judgment), <http://www.echr.coe.int/echr/>), *Fogarty* (*Fogarty v. United Kingdom*, Appl. No. 37112/97, 1 maart 2000 (Admissibility), 21 november 2001 (Judgment), <http://www.echr.coe.int/echr/>) en *McElhinney* (*McElhinney v. Ireland and United Kingdom*, Appl. No. 31253/96, 9 februari 2000 (Admissibility), 21

november 2001 (Judgment), <http://www.echr.coe.int/echr/>). Het Hof in Straatsburg vond in deze zaken weliswaar geen schending van Artikel 6 EVRM maar het is belangrijk op te merken dat dit Artikel wel toepasbaar werd geacht. Het EHRM bevestigde aldus dat dit Artikel 6 EVRM in principe geschonden kan worden door immuniteiten toe te kennen.

Eiser wenst overigens te benadrukken dat de Rechtbank zich niet zonder meer kan beroepen op het *Al-Adsani* arrest, geveld door een nipte 9/8 meerderheid, daar het duidelijk onderscheiden kan worden van de voorliggende zaak. Het arrest is bovendien fel bekritiseerd door Judges van het EHRM en een veelvoud aan auteurs.

Het Hof in Straatsburg paste in *Al-Adsani* uitdrukkelijk de tweeledige test toe ter rechtvaardiging van een beperking van het recht op toegang tot de rechter zoals ontwikkeld in *Waite and Kennedy*. Het EHRM stelde dat “a limitation will not be compatible with Article 6 § 1 if it does not pursue a legitimate aim and if there is no reasonable relationship of proportionality between the means employed and the aim sought to be achieved” (*Al-Adsani*, aangehaald, para. 53). Het Hof vond dat een vermeende internationale verplichting om immuniteiten toe te staan kon dienen als legitiem doel voor een beperking van het recht op toegang tot de rechter. Het Hof liet echter na te onderzoeken of ook voldaan werd aan de proportionaliteitsvereiste, het tweede en belangrijkste deel van de test (zie, onder meer, Voyiakis, “Access to Court v. State Immunity”, *ICLQ* 2003, p. 311 en Orakhelashvili, “State Immunity and International Public Order”, *GYIL* 2002, p. 227).

Het EHRM onderzocht niet, zoals in *Waite and Kennedy*, of er alternatieve methodes bestonden ter beslechting van het voorliggende geschil, maar paste daarentegen een betwistbare interpretatietechniek toe om onverenigbaarheden te

vermijden tussen vereisten van het EVRM en andere regels van internationaal recht. Dit bracht het Hof uiteindelijk tot de conclusie dat “measures taken by a High Contracting Party which reflect generally recognised rules of public international law on State immunity cannot in principle be regarded as imposing a disproportionate restriction on the right of access to a court as embodied in Article 6 § 1” (*Al-Adsani*, aangehaald, para. 56).

Het EHRM hield duidelijk geen rekening met de belangen van individuele eisers om toegang te hebben tot een rechter en het kwam dan ook niet een afweging tegen de belangen van de titularissen van de immuniteit. Het Hof spitste zich in de resterende discussie over proportionaliteit toe op het bijkomende argument van de implicatie van een mogelijk *ius cogens* karakter van het in *Al-Adsani* relevante verbod op foltering op immuniteit in burgerlijke schadevergoedingszaken.

Deze weigering om een belangenafweging te maken is duidelijk in strijd met de eigen jurisprudentie van het Hof en werd dan ook terecht bekritiseerd door, onder meer, EHRM Judge Loucaides. In een Dissenting Opinion bij *Al-Adsani* verdedigde de Judge dezelfde redenering als dewelke hij uiteengezet had in zijn Opinions bij *McElhinney* en *Fogarty*, “which can be summed up as follows. Any form of blanket immunity, whether based on international law or national law, which is applied by a court in order to block completely the judicial determination of a civil right without balancing the competing interests, namely those connected with the particular immunity and those relating to the nature of the specific claim which is the subject matter of the relevant proceedings, is a disproportionate limitation on Article 6 § 1 of the Convention and for that reason it amounts to a violation of that Article. The courts should be in a position to weigh the competing interests in favour of upholding an immunity or

allowing a judicial determination of a civil right, after looking into the subject matter of the proceedings” (*Al-Adsani* Dissenting Opinion, para. 2).

In de literatuur werd bemerkt dat het gebrek aan ernstige discussie van het proportionaliteitsvereiste in *Al-Adsani*, *Fogarty* en *McElhinney* voortvloeit uit het feit dat er in gevallen van staatsimmunitet steeds een natuurlijk alternatief forum is in de verdedigende Staat zelf (Reinisch en Weber, *o.c.*, p. 85-86). Dit volgt duidelijk uit de overweging van het EHRM in, onder meer, *McElhinney* (para. 39), dat “in the circumstances of the present case it would have been open to the applicant to bring an action in Northern Ireland against the United Kingdom Secretary of State for Defence” (para. 39). Het werd eerder reeds duidelijk aangetoond dat dergelijke alternatieve remedie niet voorhanden is in onderhavige zaak.

De *Al-Adsani*, *Fogarty* en *McElhinney* zaken bevestigen zodoende dat beslissingen van staatsimmunitet in belangrijke mate onderscheiden dienen te worden van deze met betrekking tot internationale organisaties (zie, in dit opzicht, ook Grondwettelijk Hof Slovenië, *A.A. (individu) v. Germany (Staat)*, 8 maart 2001, Up-13/99-24, *Official Journal of the Republic of Slovenia*, No. 28/01). In alle staatszaken ontnam de toekenning van immunitet de eiser immers niet van elk rechtsmiddel.

Zoals eerder reeds aangegeven, bestaat er in gevallen van staatsimmunitet bijna steeds de mogelijkheid om de Staat in kwestie te vervolgen voor diens eigen nationale rechtbanken. Deze mogelijkheid bestaat niet voor de meeste soorten eisen tegen internationale organisaties. De enige uitzonderingen zijn personeelsgeschillen, waarvoor doorgaans een intern panel of administratief tribunaal voorhanden is als equivalent van nationale rechtbanken. Het volgt echter duidelijk uit *Waite and Kennedy* dat zelfs in dergelijke zaken het loutere

bestaan van zulke alternatieven niet voldoende is ter rechtvaardiging van immuniteit. De alternatieve rechtsmiddelen moeten immers een bescherming bieden die equivalent is aan de bescherming die Staten moeten bieden in overeenstemming met hun verplichting tot het voorzien van een eerlijk proces.

Eiser meent daarom dat de Rechtbank zich in onderhavige zaak niet kan beroepen op *Al-Adsani*, *Fogarty* en *McElhinney* om een potentieel beroep van de VN op haar immuniteit toe te kennen, daar deze zaken betrekking hebben op staatsimmuniteit.

Het dient bovendien opgemerkt te worden dat de meerderheid van het EHRM in *Al-Adsani* unaniem aanvaardde dat het verbod op foltering op het relevante tijdstip het statuut van *ius cogens* had bereikt (zie de bronnen daarvoor aangehaald in *Al-Adsani*, aangehaald, para. 59-60). Door te aanvaarden dat het verbod op foltering een regel van *ius cogens* is, erkende de meerderheid van het EHRM dat de desbetreffende norm hiërarchisch hoger staat dan alle andere regels van internationaal recht die zo'n statuut (nog) niet bereikt hebben, ongeacht of deze nu van algemene, bijzondere, gewoonterechtelijke of verdragsrechtelijke aard zijn. De meest karakteristieke eigenschap van een *ius cogens* regel is immers dat, als een bron van recht in het verticale internationale rechtssysteem, het elke andere niet-dwingende rechtsregel overstijgt. Het gevolg van dergelijke voorrang is dat de conflicterende norm nietig is, of tenminste geen juridische effecten kan sorteren die strijdig zijn met de regel van *ius cogens*.

Het is niet betwist dat de regels van immuniteit van Staten en internationale organisaties niet behoren tot de categorie van regels met *ius cogens* karakter, aangezien de titularissen ervan de mogelijkheid hebben om unilateraal afstand te doen van hun voorrecht. Het feit dat de VN zulks desgevallend in zaken

vergelijkbaar met de onderhavige nog nooit gedaan heeft, is irrelevant, daar het voldoende is dat het Verdrag inzake Immunities uitdrukkelijk melding maakt van dergelijke mogelijkheid tot afstand van immuniteit. Dit toont duidelijk aan dat de internationale immuniteitsregels geen hoger of vergelijkbaar statuut genieten als *ius cogens* regels, die immers de internationale openbare orde beschermen. Het is niet toegelaten om van deze fundamentele waarden van de internationale gemeenschap af te wijken door een unilaterale afstand.

De aanvaarding van het *ius cogens* karakter van het verbod op ernstige mensenrechtenschendingen zoals foltering en oorlogsmisdaden impliceert dat een Staat of organisatie die dergelijke rechten schendt geen hiërarchisch lagere normen zoals immuniteitsregels kan inroepen om de gevolgen van de illegaliteit van haar daden te vermijden. In de omstandigheden van onderhavige zaak kunnen de VN en de Nederlandse Staat zodoende geen geldig beroep doen op immuniteitsregels om te ontsnappen aan een procedure ingesteld voor medeverantwoordelijkheid voor ernstige claims van oorlogsmisdaden (zie de Joint Dissenting Opinion van Judges Rozakis, Caflisch, Wildhaber, Costa, Cabral Barreto en Vajic bij *Al-Adsani*, aangehaald, para. 1-3. Zie ook de Dissenting Opinions van Judges Ferrari Bravo en Loucaides bij hetzelfde arrest).

De Rechtbank 's-Gravenhage lijkt open te staan voor dergelijke redenering, zoals blijkt uit de bevinding in haar vonnis van 10 juli 2008 (para. 5.16), dat een “onderzoek naar conflicterende normen noodzakelijk [is] omdat er onvoldoende grondslag is voor het aanvaarden van een volledige en onvoorwaardelijke voorrang van volkenrechtelijke verplichtingen van de Staat onder het VN-Handvest boven andere volkenrechtelijke verplichtingen van de Staat. De door de Staat ingeroepen regel van artikel 103 van het VN-Handvest biedt niet steeds en zonder meer uitkomst in geval van daarmee strijdige verplichtingen van dwingende aard (*ius cogens*) of conflicterende mensenrechtelijke verplichtingen van gewonterechtelijke aard.”

De Rechtbank besloot uiteindelijk echter, zich beroepend op *Al-Adsani*, dat

“geen grond kan worden ontleend voor een uitzondering op de eerder vermelde norm van absolute immuniteit van de VN. Dit betekent dat de rechtbank niet toekomt aan een prioritering van met elkaar strijdige volkenrechtelijke normen” (para. 5.21).

Eiser meent echter dat de Rechtbank, door toe te staan dat de VN zich kan beroepen op haar immuniteit in het licht van een verbod op oorlogsmisdaden, *net wel* toekwam aan een prioritering van conflicterende volkenrechtelijke normen. Eiser is bovendien de mening toegedaan dat de Rechtbank aldus voorrang verleende aan de verkeerde norm van internationaal recht. Het is immers niet betwist dat, daar het verbod op foltering heden ten dage beschouwd wordt als een norm van *ius cogens*, hetzelfde zou moeten gelden voor het verbod op oorlogsmisdaden en schendingen van internationaal humanitair recht. Het is immers duidelijk dat laatstgenoemde misdaden een veelvoud aan daden en nalatigheden kan omvatten, inclusief foltering en andere daden van gelijkaardige of zwaardere ernst (*zie*, onder meer, de Statuten van het Internationaal Straftribunaal voor ex-Joegoslavië (Artikels 2, 3 en 5), het Internationaal Straftribunaal voor Rwanda (Artikels 3 en 4) en het Internationaal Strafgerechtshof (Artikels 7 en 8)). De Rechtbank dient zodoende ook om deze reden in onderhavige zaak het eventuele beroep van de VN op haar immuniteit te verwerpen.

In dit opzicht dien ook verwezen te worden naar de bevindingen van de International Law Commission (hierna: ‘ILC’) in diens *Report on Jurisdictional Immunities of States and their Property* van 1999 (A/CN.4/L.576). De ILC noteerde een recente trend die bevestigt dat Staten zich niet kunnen beroepen op hun immuniteit in het licht van ernstige mensenrechtenschendingen. De Commissie verwees in het bijzonder naar, onder meer, het mijlpaalarrest van het Britse House of Lords in *Pinochet*, die net als *Al-Adsani* betrekking had op

klachten van foltering. Het House of Lords hield uitdrukkelijk dat foltering een internationale misdaad was die verboden was door normen van *ius cogens* en dat Staten die partij zijn bij het VN Folterverdrag niet de intentie gehad kunnen hebben dat een immuniteit voor foltering zou blijven bestaan na ratificatie van het betreffende verdrag.

Gelet op de bemerking van IGH Judges Higgins, Kooijmans en Buergenthal dat de belangen van immuniteit vs. recht op toegang tot de rechter niet voor altijd vastgelegd zijn (*supra*), en de hoger beschreven evolutie van staatsimmuniteiten van absoluut naar restrictief, meent Eiser dat de Rechtbank ten stelligste rekening moet houden met de toenemende trend beschreven door de International Law Commission. Deze bevinding is des te relevanter, alsook het feit dat de internationale veroordeling voor oorlogsmisdaden zo mogelijk nog universeleler is dan voor foltering, in het licht van de voorlaatste paragraaf van het *Al-Adsani* arrest, waarin het EHRM duidelijk stelt dat “[t]he Court, *while noting the growing recognition of the overriding importance of the prohibition of torture*, does *not* accordingly find it established that there is *yet* acceptance in international law of the proposition that States are not entitled to immunity in respect of civil claims for damages for alleged torture committed outside the forum State” (*Al-Adsani*, aangehaald, para. 66. Zie ook *McElhinney*, aangehaald, para. 38).

De (nipte) meerderheid in *Al-Adsani* weigerde klaarblijkelijk enkel de gevolgtrekkingen van haar bevindingen te aanvaarden, omdat aangenomen werd dat een onderscheid gemaakt zou moeten worden tussen strafrechtelijke procedures, waar blijkbaar wel aanvaard werd dat een *ius cogens* regel voorrang had op immuniteitsregels, en burgerrechtelijke procedures, waar dezelfde regels niet hetzelfde effect konden sorteren. Het is belangrijk op te merken dat het Hof geen bronnen aanhaalde ter rechtvaardiging van deze merkwaardige conclusie.

Het is duidelijk dat dit onderscheid – overigens het enige onderscheid dat het Hof kon bemerken tussen *Al-Adsani* en de zaken aangehaald door het ILC – niet overeenstemt met het essentiële karakter van *ius cogens* regels. Het is niet zozeer de aard van de procedure dat bepaalt welke gevolgen gehecht kunnen worden aan *ius cogens* normen, als wel de aard van de norm als een dwingende regel van internationaal recht en diens effecten op een hiërarchisch lagere norm (zie de Joint Dissenting Opinion van Judges Rozakis, Caflisch, Wildhaber, Costa, Cabral Barreto en Vajic bij *Al-Adsani*, aangehaald, para. 4. Zie ook de Dissenting Opinions van Judges Ferrari Bravo en Loucaides bij hetzelfde arrest).

In elk geval, en zonder toevlucht te moeten zoeken tot het concept van *ius cogens*, wordt algemeen aangenomen in de literatuur dat een conflict tussen de belangen van titularissen van immuniteit en van private partijen die toegang zoeken tot een rechter, principieel beslist moet worden in het voordeel van laatstgenoemde. Er zijn immers voldoende redenen om aan te nemen dat de belangen van internationale organisaties als *ratio legis* van immuniteiten ondergeschikt moeten worden aan de bevordering van goede rechtsbedeling (Wellens, *Remedies against International Organisations*, 2002, p. 209).

Om genoemde redenen is Eiser de mening toegedaan dat de Rechtbank, in haar beslissing omtrent de immuniteit van de VN, zich niet kan beroepen op de fel bekritiseerde bevindingen van een erg beperkte 9/8 meerderheid van het EHRM in een enkele zaak, die bovendien op enkele essentiële punten onderscheiden kan worden van onderhavige zaak, met name, staatsimmuniteit vs. immuniteit van internationale organisaties en de daaraan gekoppelde aanwezigheid vs. afwezigheid van alternatieve rechtsmiddelen. Inderdaad, de rechtspraak aangehaald in paragrafen ... wijst erop dat de Rechtbank eerder zou moeten beslissen de mogelijke immuniteitsclaim van de VN te verwerpen.

IV.3. *Behrami* en *Saramati*

Eiser wenst tenslotte te benadrukken dat de Rechtbank zich in voorliggende zaak ook niet kan beroepen op de *Behrami* en *Saramati* zaken van het EHRM (*Behrami v France*, Application no. 71412/01 en *Saramati v France, Germany and Norway*, Application no. 78166/01, <http://www.echr.coe.int/echr/>), beide onontvankelijk verklaard in één arrest van 2 mei 2007.

Zoals aangegeven door het EHRM zelf, hadden deze zaken betrekking op de toelaatbaarheidsvraag “whether this Court is competent to examine under the Convention those States' contribution to the civil and security presences which did exercise the relevant control of Kosovo” (para. 71 van het arrest). De zaken *Behrami* en *Saramati* zijn bijgevolg duidelijk te onderscheiden van de immuniteitskwestie in huidige zaak, daar zij de vraag betreffen van de verantwoordelijkheid van de Franse en Noorse Staat als landen die strijdkrachten leverden voor een missie van de VN.

Als het genoemde arrest van het EHRM al relevant zou zijn voor de onderhavige zaak, dan is het eerder als bevestiging van de bevinding dat de VN niet uitgesloten mag worden van voorliggende procedure op grond van de vermeende immuniteit van de organisatie. Het EHRM vond in *Behrami* en *Saramati* immers dat de daden gesteld in de loop van de VN missies in Kosovo enkele toegerekend konden worden aan de VN, en niet aan de Staten die troepen leverden. Hoewel Eiser erop wenst te wijzen dat, zoals aangetoond zal worden, deze bevinding niet noodzakelijk opgaat voor onderhavige zaak, ze niettemin het belang onderstreept van de blijvende betrokkenheid van de VN in de huidige zaak, gelet op het fundamentele mensenrecht op toegang tot de rechter, daar anders geen effectieve rechtsgang open zou staan voor private partijen die, zoals Eiser, slachtoffer zijn van ernstige oorlogsmisdaden.

Het dient bovendien benadrukt dat de bepalingen die de vermeende immuniteit van de VN missie en het betrokken personeel in Kosovo in *Behrami* en *Saramati* regelden (VN Secretaris-Generaal, *Regulation on the Status, Privileges and Immunities of KFOR and UNMIK and their Personnel in Kosovo*, 18 augustus 2000, UN Doc. UNMIK/REG/2000/47 – hierna: ‘Regulation 2000/47’), duidelijk verschillen van de bepalingen die de immuniteit van de VN zelf regelen zoals die in onderhavige zaak van belang zijn. Regulation 2000/47 bepaalde dat KFOR personeel jurisdictionele immuniteit bezat voor de rechtbanken van Kosovo met betrekking tot enige administratieve, burgerlijke of strafrechtelijke daad gepleegd door hen in Kosovo en dat het personeel “[were to be] *subject to the exclusive jurisdiction of their respective sending States*” (Sectie 2 Regulation 2000/47 – eigen cursivering). Deze bepaling maakt duidelijk dat een alternatief rechtsmiddel voorhanden was in de *Behrami* en *Saramati* zaken en toont zodoende aan dat deze zaken ook om die reden onderscheiden dienen te worden van voorliggende zaak.

Eiser is verder de mening toegedaan dat ten stelligste rekening gehouden moet worden met de bevindingen van de European Commission for Democracy through Law (de zgn. ‘Venice Commission’) in verband met de toepasbaarheid van het EVRM op vredesmissies van de VN.

V. De ‘Venice Commission’ en de oprichting van ad hoc review boards van de VN

In een poging tegemoet te komen aan haar verplichtingen onder Sectie 29 van het Verdrag inzake Immunititeiten (*supra*), heeft de VN getracht privaatrechtelijke klachten te bemiddelen waarbij een VN vredesmissie of een van haar leden partij is, door middel van de oprichting van een zgn. Standing

Claims Commission (zie *Exchange of Letters Constituting an Agreement concerning the Status of the United Nations Emergency Force in Egypt*, 9 februari 1957, UN-Egypt, Art. 38, A/3526 UNTS Vol. 260, p. 61 en VN Secretaris-Generaal, *Report to the General Assembly*, UN Doc. A/51/389, para. 7). Dit werd bevestigd door de invoering van een standaardclausule in para. 51 van het UN Model Status of Forces Agreement (UN Doc. A/45/594).

Dergelijke Commissie werd echter nooit opgericht (VN Secretaris-Generaal, *Administrative and budgetary aspects of the financing of the United Nations peacekeeping operations: financing of the United Nations peacekeeping operations*, UN Doc. A/51/903, para. 8). In de plaats daarvan werden in de loop der jaren verscheidene zgn. *ad hoc* UN claim review boards opgericht, na afloop van meerdere VN vredesmissies, om te bemiddelen in zaken ingeleid door derden voor lichamelijke en materiële schade opgelopen door onrechtmatige daden van VN troepen tijdens de missie (UN Doc. A/51/389, aangehaald, para. 22 en Zwanenburg, *o.c.*, p.88).

Het feit dat de VN in het verleden dergelijke boards heeft ingesteld maar zullks heeft nagelaten in de voorliggende zaak, maakt duidelijk dat de organisatie haar verplichting onder internationaal recht, zoals neergelegd in het Verdrag inzake Immunities, in deze niet nagekomen is. Deze praktijk van *ad hoc* boards wijst er ook op dat de VN zelf toegeeft dat de loutere belofte om alternatieve methodes van geschillenbeslechting in te stellen volgens Sectie 29 van het Verdrag inzake Immunities niet voldoende is om het recht op toegang tot de rechter van derden te waarborgen.

Dezelfde conclusie werd bereikt door de Venice Commission, een zeer autoritaire instelling op het gebied van mensenrechten opgericht door de Raad van Europa, die adviezen geeft over wetgeving, met inbegrip van grondwetten

van lidstaten van de Raad van Europa, over verdragen van de Raad en enig ander juridisch vraagstuk dat binnen haar mandaat valt en aan haar wordt voorgelegd door een bevoegde instelling. De Commissie heeft onlangs twee adviezen gegeven over de toepasbaarheid van het EVRM op situaties zoals deze in onderhavige zaak.

In een eerste advies betreffende de situatie van mensenrechtenschendingen in Kosovo door troepen van UNMIK en KFOR, drukte de Venice Commission ernstige bezorgdheid uit over het gebrek aan nationale en internationale rechtsmiddelen voor de slachtoffers, gelet op de vermeende immuniteit van de VN. De Commissie stelde dat jurisdictionele immuniteit een beperking vormt op de mensenrechten van de eisers en dat dergelijke beperking ““must not effect [*sic*] the rule or principle in its essence, and the application must meet the requirements of necessity and proportionality. One of the most important elements of proportionality is the availability of alternative possibilities of review and/or redress” (Van Dijk, “The Venice Commission on the Application of the European Convention on Human Rights *ratione personae* in case of peace keeping and the fight against terrorism” in *The Rule of Law in Peace Operations*, 2006, p. 424). Het dient bij deze opgemerkt te worden dat de Commissie in dit opzicht verwees naar de *Al-Adsani* zaak voor het EHRM.

Deze bevindingen leidden tot een aanbeveling van de Commissie voor de oprichting van een onafhankelijk adviespanel onder UNMIK reguleren om klachten over schendingen van fundamentele rechten door UNMIK te onderzoeken. Na duidelijke weerspanning in hoofde van de VN om het advies van de Venice Commission te aanvaarden, werd uiteindelijk door de Speciale Rapporteur van de VN Secretaris-Generaal in Bosnië-Herzegovina op 23 maart 2006 *Regulation No. 2006/12 On the Establishment of the Human*

Rights Advisory Panel uitgevaardigd, die het advies van de Commissie bevestigt.

Eiser wenst erop te wijzen dat het feit dat (1) de Venice Commission de VN moest aansporen tot het oprichten van een *ad hoc* mechanisme van geschillenbeslechting, en dat (2) de VN uiteindelijk toegaf aan dit verzoek, beide duidelijk aantonen dat:

- (a) de loutere belofte van de VN om een alternatieve remedie te voorzien zoals neergelegd in Sectie 29 van het Verdrag inzake Immuniteiten niet voldoende is om tegemoet te komen aan de internationaalrechtelijke verplichtingen van de organisatie; en
- (b) de VN en de Nederlandse Staat bijgevolg de mensenrechten van Eiser zouden schenden door de immuniteit van Artikel 105 VN Charter in te roepen resp. te toe te kennen.

De Venice Commission gaf een vergelijkbaar advies in een zaak aangaande de demotie van politieofficieren in Bosnië-Herzegovina. De Commissie stelde in deze zaak andermaal dat, omwille van de immuniteitsclaim van de VN, er geen nationale of internationale rechtsmiddelen bestonden voor de slachtoffers en betoogde dat “the compatibility of [the immunity of international organizations] with the right of access to court depends, *inter alia*, on the existence of adequate alternative means for determining the claims concerned” (Van Dijk, *l.c.*, p. 425). De Commissie benadrukte daarom dat de VN een zgn. Review Body of Independent Expertsdiende aan te stellen om de klachten te onderzoeken.

Beide adviezen van de European Commission of Democracy through Law tonen duidelijk aan dat het EVRM een belangrijke rol speelt in vredesmissies zoals in

onderhavige zaak, “even in situations where [...] the European Court of Human Rights does not have jurisdiction, *vis-à-vis* the State(s) or international organization(s) that are the main actors in the area concerned” (Van Dijk, *l.c.*, p. 426).

Eiser wenst tenslotte ook te benadrukken dat zelfs in de gevallen waarin de VN *ad hoc* claims review boards heeft opgericht, deze niet noodzakelijk volstaan om tegemoet te komen aan de internationale mensenrechtenverplichtingen van de organisatie.

Eerder werd aangegeven dat het recht op toegang tot de rechter impliceert dat individuen het recht hebben om gehoord te worden door een effectieve, onafhankelijke en onpartijdige juridische of quasi-juridische instantie. Er rijzen echter ernstige vragen bij de onafhankelijkheid en onpartijdigheid van de Standing Claims Commission en de *ad hoc* boards.

In tegenstelling tot hoven en rechtbanken zijn instellingen in het leven geroepen door procedures ter behandeling van klachten niet steeds onafhankelijk. Het feit dat VN claims review boards uitsluitend samengesteld zijn uit personeelsleden van de VN doet ernstige vragen rijzen over de onafhankelijkheid van deze panels en de objectiviteit van hun uitspraken (Zwanenburg, *o.c.*, p. 286). Het ontbreken van elke verplichting om hun beslissingen openbaar te maken bevestigt verder dat de klachtenpanels van de VN niet beschouwd kunnen worden als effectieve remedies ter behandeling van klachten.

De VN Secretaris-Generaal geeft zelf toe dat “[t]he local claims review boards [...] are United Nations bodies, in which the Organization, rightly or wrongly, may be perceived as acting as a judge in its own case” (UN Doc. A/51/903, aangehaald, para. 10).

Het mogelijk gebrek aan effectiviteit van de Standing Claims Commission werd ook erkend door de UN Advisory Committee on Administrative and Budgetary Questions (zie Advisory Committee on Administrative and Budgetary Questions, *Financing of the United Nations Protection Force, the United Nations Confidence Restoration Operation in Croatia, the United Nations Preventive Deployment Force and the United Nations Peace Forces Headquarters. Administrative and budgetary aspects of the financing of the United Nations peacekeeping operations. Financing of the United Nations peacekeeping operations*, UN Doc. A/51/491, para. 9).

Daar de plaatselijke *ad hoc* claims review boards gemodelleerd zijn naar de Standing Claims Commission, gelden dezelfde bezwaren inzake onafhankelijkheid, onpartijdigheid en effectiviteit. Deze problemen wegen bovendien des te zwaarder door daar de plaatselijke review boards slechts *ad hoc* instellingen zijn. Verder blijkt het gebrek aan effectiviteit van de Standing Claims Commission uiteraard uit het feit dat deze instantie nooit daadwerkelijk opgericht werd.

Eiser meent daarom dat de voornoemde instellingen die opgericht zijn om tegemoet te komen aan de verplichtingen van de VN volgens Sectie 29 van het Verdrag inzake Immunititeiten, over onvoldoende kwaliteiten en garanties beschikken om een daadwerkelijk recht op toegang tot de rechter te kunnen waarborgen. In elk geval dient opgemerkt te worden dat het vraagstuk van effectiviteit en onafhankelijkheid van deze alternatieve methodes van geschillenbeslechting niet rijst in onderhavige zaak aangezien dergelijke mechanismen *in casu* niet voorhanden zijn.

VI. Conclusie

Om deze redenen is Eiser van oordeel dat de Rechtbank een eventueel beroep van de VN op haar immuniteit moet verwerpen. Daar het duidelijk volgt uit tal van internationale instrumenten, uitspraken van mensenrechteninstellingen en zowel internationale als nationale rechtspraak en rechtsleer, dat het bestaan van daadwerkelijke effectieve alternatieve rechtsmiddelen heden ten dage algemeen beschouwd wordt als zijnde een voorwaarde voor de toekenning van immuniteiten aan internationale organisaties, zou de Nederlandse Staat immers verantwoordelijk zijn voor de schending van een van de meest fundamentele rechten, met name het recht van Eiser op toegang tot de rechter, indien de Rechtbank zou beslissen een potentiële immuniteitsclaim van de VN niet te verwerpen, daar *in casu* geen effectieve alternatieve rechtsmiddelen voorhanden zijn voor Eiser.

II.3. Verbintenis en aansprakelijkheid voor onrechtmatige daad

Eiser stelt vooreerst dat Gedaagden verantwoordelijk zijn voor breuken van hun contractuele verplichtingen en voor onrechtmatig gedrag tijdens het implementeren van de vredesoperatie in Bosnië en Herzegovina.

II.3.1. Inleiding

Vanaf het midden van de 20ste eeuw wordt algemeen aangenomen dat Staten aansprakelijk gesteld kunnen worden ten opzichte van derden om redenen van contractbreuk en onwettig gedrag. Op dezelfde manier wordt het nu als natuurlijk beschouwd dat het implementeren van programma's van internationale organisaties rechtsgeldige vorderingen met zich kan meebrengen tegen de organisatie wegens schendingen van zowel haar contractuele als niet-contractuele verplichtingen.

Zoals vermeld door M. Hirsch (*o.c.*, p. 6):

“Among the numerous fields of activities of international organizations, the following [...] are the most likely to lead to the establishment of the international responsibility of those organizations: [...] (b) International military and peace-keeping operations [...]”

Het kan zonder meer gesteld worden dat het feit dat internationale organisaties internationaal verantwoordelijk gesteld kunnen worden voor breuken van hun contracten en onwettig gedrag heden ten dage onderdeel is van het internationale gewoonterecht (ILA Final Report, p. 196 and M. Hirsch, *o.c.*, p. 9).

II.3.2. Contractuele aansprakelijkheid

II.3.2.1. Toepasbaar recht

Met zicht op de vraag welk recht toepasbaar is op de contractuele regelingen die relevant zijn voor de zaak in kwestie, heeft de International Law Association bepaald dat (p. 190 van het rapport);

“The contractual relations between an [international organization] and third parties are governed by the contract and applicable principles of private international law. [...] In situations other than those arising under a treaty, when the third party consents to the relationship with the [international organisation], this relationship is governed by the law applicable to the contract in question. This could be a national law or a mix of national law and international law.”

In de onderhavige zaak is de wet die toepasbaar is op de relevante contracten bepaald door de VN en de Staat Nederland geregeld door de Conventie van Rome in het Verdrag inzake het recht dat van toepassing is op verbintenissen uit overeenkomst van 19 juni 1980, dat van kracht werd op 1 april 1991 (vanaf hier ‘Conventie van Rome’).

Artikel 1 van de Conventie van Rome bepaalt dat:

“De bepalingen van dit Verdrag zijn van toepassing op verbintenissen uit overeenkomst in gevallen waarin uit het recht van verschillende landen moet worden gekozen.”

Artikel 2 van de Conventie bepaalt verder dat:

“Het door dit Verdrag aangewezen recht is toepasselijk, ongeacht de vraag of het het recht is van een verdragsluitende Staat.”

De Conventie van Rome is derhalve overal geldend en is toepasselijk ongeacht de nationaliteit of verblijfplaats van de contractueel verbonden partijen. De Conventie moet dus toegepast worden door de rechtbank 's-Gravenhage in onderhavige zaak, ongeacht het feit dat Servië, Bosnië en Herzegovina en de Verenigde Naties niet deelnemen aan de Conventie.

Artikel 4 van de Conventie van Rome, die het toepasbare recht reguleert in afwezigheid van enige expliciete of impliciete rechtskeuze geuit door de contractueel verbonden partijen, zoals het geval is in onderhavige gerechtelijke actie, bepaalt dat:

“1. Voor zover geen keuze overeenkomstig artikel 3 van het op de overeenkomst toepasselijke recht is gedaan, wordt de overeenkomst beheerst door het recht van het land waarmee zij het nauwst is verbonden. Indien evenwel een deel van de overeenkomst kan worden afgescheiden en dit deel nauwer verbonden is met een ander land, kan hierop bij wijze van uitzondering het recht van dat andere land worden toegepast.

2. Behoudens het vijfde lid wordt vermoed dat de overeenkomst het nauwst is verbonden met het land waar de partij die de kenmerkende prestatie moet verrichten, op het tijdstip van het sluiten van de overeenkomst haar gewone verblijfplaats, of, wanneer het een vennootschap, vereniging of rechtspersoon betreft, haar hoofdbestuur heeft [...].”

Tenslotte bepaalt Artikel 8, paragraaf 1, van de Conventie dat:

“Het bestaan en de geldigheid van de overeenkomst of van een bepaling daarvan worden beheerst door het recht dat ingevolge dit Verdrag toepasselijk zou zijn, indien de overeenkomst of de bepaling geldig zou zijn.”

De contractuele aansprakelijkheid van de Staat Nederland en de VN volgt uit het mislukte implementeren van de verplichtingen van Gedaagden zoals bepaald in de demilitarisatieakkoorden tussen de AbiH en de VRS van 18 april en 9 mei 1993. Het wordt aangevoerd dat de Nederlandse wet van toepassing is op deze verbintenissen, aangezien het implementeren van deze – in overeenkomst met de beginselen bepaald in de Conventie van Rome – nauwer verbonden is met de Staat Nederland dan met de andere partijen, betrokken in de akkoorden van 1993.

De kenmerkende verrichting van een demilitarisatieakkoord is, zo wordt aangevoerd, de contractuele verplichting om toe te zien op en ten uitvoer

brengen van de ontwapening van de strijdende fracties in het te demilitariseren gebied. Dutchbat was gestationeerd in het volledige gebied van Srebrenica na de totstandkoming van de demilitarisatieakkoorden, en was daar gedurende een langere periode dan enig ander nationaal contingent. Gezien het gebied en de duur van de aanwezigheid van Dutchbat wordt derhalve aangevoerd dat dit bataljon hoofdzakelijk verantwoordelijk was voor het toezicht houden op het correct implementeren van de demilitarisatie, en dat het Nederlandse recht om deze reden toepasbaar is.

Indien het Hof van oordeel mocht zijn dat dit niet het geval is, wenst Eiser bijkomende tijd te vragen om zijn zaak voor te bereiden overeenkomstig het recht dat van toepassing geacht wordt.

Schending van contractuele verplichting tot implementatie van demilitarisatieakkoorden

Eiser is van oordeel dat de VN en de Nederlandse Staat contractueel aansprakelijk zijn wegens het niet afdwingen van de naleving van de demilitarisatieakkoorden gesloten op 18 april en 8 mei 1993 tussen het leger van de RepublikaSrpska (hierna: ‘VRS’) en dat van Bosnië-Herzegovina (hierna: ‘ABiH’).

Demilitarisatieakkoorden

Akkoord van 18 april 1993

De tekst van het eerste demilitarisatieakkoord was onderhandeld in Sarajevo op 17 april 1993 en was ondertekend door Generaal Halilovic (ABiH) en Generaal Mladic (VRS) op 18 april. ForceCommanderWahlgren was aanwezig als afgevaardigde van UNPROFOR. Het akkoord bepaalde de voorwaarden voor de demilitarisatie van Srebrenica.

De relevante bepalingen van het demilitarisatieakkoord van 18 april 1993 waren als volgt:

“4. The demilitarization of Srebrenica will be complete within 72 hours of the arrival of the UNPROFOR company in Srebrenica (1100 hours 18 April 1993; if they arrive later this will be changed). All weapons, ammunition, mines, explosives and combat supplies (except medicines) inside Srebrenica will be submitted/handed over to UNPROFOR under the supervision of three officers from each side with control carried out by UNPROFOR. No armed persons or units except UNPROFOR will remain within the city once the demilitarization process is complete. Responsibility for the demilitarization process remains with UNPROFOR.

5. A working group will be established to decide the details of the demilitarization of Srebrenica. This group will study in particular: the action to be taken if the demilitarization is not complete within 72 hours; the correct treatment for any personnel who hand over/submit their weapons to UNPROFOR. The working group will report to Lt.-Gen. Wahlgren, Lt.-Gen. Ratko Mladic and Gen. Sefer Halilovic. The first report will be made at a meeting to be held at Sarajevo airport on Monday, 19 April 1993, at 1200.”

Het volgt uit Artikel 4 van het akkoord dat UNPROFOR de contractuele verplichting en verantwoordelijkheid had het proces van demilitarisatie te

overzien en te implementeren. Als partij bij de onderhandelingen is de VN verder ook verantwoordelijk voor het niet onderhandelen van betere en duidelijkere voorwaarden voor demilitarisatie.

De contractuele aansprakelijkheid van de VN wordt in dit opzicht ook bevestigd door het NIOD rapport (p. 1234-1235):

“De verantwoordelijkheid voor de uitvoering van de centrale afspraken (toezicht op de naleving van het staakt-het-vuren, verzameling en bewaring van de wapens binnen 72 uur, evacuatie van gewonden en zieken en toezicht op en uitwerking van de demilitarisering) lag bij UNPROFOR”

Het werd benadrukt dat de demilitarisatie van het gebied van Srebrenica een van de voornaamste verantwoordelijkheden was van UNPROFOR (p. 1372):

“[De] hoofdtak [van UNPROFOR] was [...] de demilitarisering.”

Akkoord van 8 mei 1993

Het demilitarisatieakkoord van 18 april werd op 8 mei opgevolgd door een meer alomvattend akkoord, waarin Generaal Halilovic en Mladic maatregelen bepaalden met betrekking tot de gehele Srebrenica-enclave. Volgens de voorwaarden van het nieuwe akkoord zouden de Bosnische troepen in de enclave hun wapens, munitie en mijnen overhandigen aan UNPROFOR, waarna “[Serbian] heavy weapons and units that constitute a menace to the demilitarized zones which will have been established in Zepa and Srebrenica will be withdrawn”.

In tegenstelling tot het eerste akkoord bepaalde het akkoord van 8 mei uitdrukkelijk dat Srebrenica beschouwd moest worden als een “gedemilitariseerde zone” in de zin van Artikel 60 van het Aanvullend Protocol bij de Conventies van Genève van 12 augustus 1949 inzake de Bescherming van Slachtoffers van Internationale Gewapende Conflicten (Protocol I) (VN Secretaris-Generaal, *The Fall of Srebrenica*, UN Doc. A/54/549, para. 65).

Het NIOD rapport verduidelijkt verder dat (p. 1247-1248):

“Het akkoord voorzag in demilitarisering door terugtrekking van militaire eenheden vanuit de enclave en inlevering van wapens en munitie bij UNPROFOR. Op 10 mei om 17:00 uur zouden vertegenwoordigers van beide partijen in Srebrenica vaststellen of het proces was afgerond en dat in een gemeenschappelijke verklaring vastleggen. UNPROFOR zoude gedemilitariseerde zone controleren met ten minste een compagnie met ondersteunende eenheden. [...] Niet-strijdende partijen mochten geen wapens of munitie naar de gedemilitariseerde zone brengen en zich niet binnen dit gebied ophouden. Voorts bepaalde de overeenkomst dat alle bepalingen van het additioneel protocol over de bescherming van de burgerbevolking van kracht waren. [...] Tenslotte bevatte zij afspraken over [...] de terugtrekking van zware wapens in concentratiegebieden en van infanterie-eenheden tot op anderhalve kilometer van de bestandslijn na afronding van de demilitarisering.”

Het akkoord van 8 mei 1993 verschilde bijgevolg erg weinig van het eerste demilitarisatieakkoord van 18 april, en hield dezelfde verantwoordelijkheden in voor UNPROFOR (NIOD rapport, p. 1249):

“In feite zou de overeenkomst van 8 mei dezelfde methode voor de realisering van de demilitarisering volgen als die van 18 april. Het voornaamste verschil

was dat in de preambule nu met zoveel woorden de status van Srebrenica en Zepa was gekoppeld aan Resolutie 824 en de demilitarisering aan de bepalingen van artikel 60 van het Additioneel Protocol van de Conventie van Genève. [...]

Kernelementen van het akkoord bleven inlevering van alle wapens of het vertrek van de militaire eenheden uit de enclaves Srebrenica en Zepa, verificering van de demilitarisering door beide strijdende partijen en daarna terugtrekking van VRS-eenheden van de bestandslijn als grens van het gedemilitariseerde gebied.”

Het klopt dat de demilitarisatieakkoorden gesloten waren op een ogenblik dat de Canadese troepen zich in Srebrenica bevonden. Dit ontheft Dutchbat en de Nederlandse Staat echter niet van elke verantwoordelijkheid voor de mislukte demilitarisatie, aangezien ook zij de voortbestaande verplichting hadden de implementatie en naleving van de demilitarisatieakkoorden te verzekeren.

Het zal aangetoond worden dat de enclave van Srebrenica nooit daadwerkelijk gedemilitariseerd was en dat de verantwoordelijkheid hiervoor, en voor de erop volgende misdaden gepleegd door de Bosnische Moslims vanuit de enclave, gelegen is bij de VN en de Nederlandse Staat.

Mislukte implementatie van de akkoorden door UNPROFOR

Gebrekkige voorbereidingen en onderhandelingen

Bij de onderhandelingen voor en het sluiten van het demilitarisatieakkoord van 18 april 1993 had UNPROFOR de essentiële verantwoordelijkheid op zich genomen om het ontwapeningsproces van de Bosnische Moslims te implementeren. Het is echter duidelijk dat de VN zich onvoldoende had

voorbereid teneinde de demilitarisatie vlot en efficiënt uit te voeren (NIOD rapport, p. 1240):

“UNPROFOR had zich – door een centrale rol in de uitvoering van de demilitarisering op zich te nemen – in een moeilijke positie gebracht, waaruit voorlopig geen uitweg leek te bestaan.”

Het NIOD rapport verklaart verder dat (p. 1234-1238):

“De overeenkomst [van 18 april 1993] bevatte voor UNPROFOR een aantal riskante afspraken. De vraag was of het mogelijk zou zijn om de demilitarisering binnen de 72 uur te voltooien, of het mogelijk zijn [sic] met een Canadese compagnie de gedemilitariseerde zone te handhaven, of het mogelijk zou zijn de grenzen van het gedemilitariseerde gebied vast te stellen [...].”

“Zonder enige specifieke voorbereiding, nagenoeg onbekend met het inzetgebied, het verloop van de bestandslijn [...] en de lokale verhoudingen, stond de compagnie van Major Poirier voor de zware opdracht om de demilitarisering van Srebrenica tot stand te brengen”

“De demilitarisering zelf verliep moeizaam. Over de uitvoering waren in Sarajevo geen afspraken gemaakt en Canbat had geen gedetailleerde instructies gekregen. De eenheid was te klein om zelf de systematische inzameling van wapens en munitie ter hand te nemen.”

“De positie van UNPROFOR was versterkt om [de implementatie van de overeenkomst van 18 april 1993] mogelijk te maken: haar presentie in Srebrenica zou worden vergroot, ook al was voor de omvangrijke taak en de

vereiste snelheid van de demilitarisering een compagnie van 150 man onvoldoende.”

Ondanks het duidelijk tekort aan mankracht om het demilitarisatieakkoord te implementeren, verwierp UNPROFOR Commandant Wahlgren om onbegrijpelijke redenen een aanbod op versterking van de aanwezige Canadese troepen met 70 bijkomende Franse soldaten (NIOD rapport, p. 1242):

“Van zijn kant stelde Wahlgren inmenging in operationele zaken vanuit New York niet op prijs. Een Frans aanbod om 70 Franse UNPROFOR-soldaten in Srebrenica te stationeren – gedaan nadat de Canadese regering haar bezorgdheid had uitgesproken over de situatie van Canbat en had aangedrongen op multinationalisering van de VN-aanwezigheid in de enclave – wees Wahlgren van de hand. Na de versterking van de Canadese compagnie met twee pelotons en een genieafdeling op 27 april liet Wahlgren weten dat de commandant van Canbat tegen een ‘mixed comand’ was en dat de aanwezige bezetting voldoende was.”

De mislukte demilitarisatie van de Srebrenica-enclave en de omliggende gebieden werd verder nog versterkt door het feit dat UNPROFOR tijdens de onderhandelingen voor het eerste akkoord van 18 april 1993 had nagelaten de te demilitariseren zone duidelijk te omschrijven (UN Doc. A/54/549, aangehaald, para. 60):

“[The demilitarization agreement of 18 April 1993] laid down the terms under which Srebrenica would be demilitarized, though it did not define the area to be demilitarized.”

Deze onbegrijpelijke nalatigheid nodigde de betrokken partijen uiteraard uit tot eigen interpretaties van het akkoord, waardoor de basis werd gelegd voor de mislukte implementatie ervan (UN Doc. A/54/549, aangehaald, para. 221):

“There was [...] constant friction between the Bosniacs and the Bosnian Serbs as to the exact borders of the enclave, which had been exacerbated by the fact that UNPROFOR had apparently misplaced a map that had been agreed between the parties on 8 May 1993.”

De VRS hield vol dat de gehele enclave, inclusief de omliggende gebieden, gedemilitariseerd moest worden, terwijl de Moslims betoogden dat enkel het dorp van Srebrenica zelf ontwapend moest worden, exclusief de landelijke gebieden errond.

Dit verschil in interpretatie tussen de strijdende partijen werd nog verder gecompliceerd door het feit dat, blijkbaar als gevolg van verkeerde communicatie, vergelijkbare interpretatieproblemen bestonden tussen UNPROFOR en het VN-hoofdkwartier in New York. Een rapport van UNPROFOR Commandant Wahlgren gaf aan dat UNPROFOR, zoals de VRS, ervan overtuigd was dat de gehele enclave ontruimd diende te worden, terwijl het VN-Secretariaat blijkbaar van mening was dat enkel de Bosnische Moslims in het stedelijke gebied van Srebrenica ontwapend moesten worden (NIOD rapport, p. 1238-1239):

“Zo dreigde de demilitarisering alsnog te mislukken door vaagheden in de overeenkomst en meningsverschillen over de omvang van de gedemilitariseerde zone en de aantallen in te leveren wapens. Bij de besprekingen in de Mixed Military Working Group in Sarajevo op 19 april 1993 was zonder resultaat veel tijd aan de definitie van ‘the Srebrenica are’ besteed. De ABiH stelde dat het

zich alleen verplicht had tot demilitarisering van de stad – Wahlgren zou dit laten tegenover het NIOD kwalificeren als ‘typisch een Moslim-manier van handelen’. Uit Wahlgrens rapportage aan New York blijkt dat de VRS en UNPROFOR – anders dan het rapport van de Secretaris-Generaal van de VN van november 1999 stelt [The Fall of Srebrenica, para. 60] – meenden dat het hele gebied binnen de bestandslijn bedoeld was. Dit verschil in opvatting omtrent waar de grens van de Safe Area precies liep, zou nog langdurig blijven voortbestaan.

Verder (p. 1251):

“De discussie over de grenzen van de Safe Area en de verplaatsing ervan door UNPROFOR is vooral gevoed door het feit, dat nooit een officiële markering van het gebied heeft plaats gevonden door het uitblijven van overeenstemming over de voltooiing van de demilitarisering.”

Ondanks deze duidelijke gebreken in de voorbereiding voor en onderhandeling van het eerste demilitarisatieakkoord, ging UNPROFOR enkel over tot demilitarisatie van het dorp van Srebrenica en niet van het omliggende gebied (UN Doc. A/54/549, aangehaald, para. 61).

UNPROFOR, dat blijkbaar zijn eigen fouten bij de onderhandelingen van het eerste akkoord inzag, wilde met het tweede demilitarisatieakkoord van 8 mei 1993 voornamelijk misvattingen over de te demilitariseren zone verhelpen (NIOD rapport, p. 1247):

“In de afzonderlijke artikelen van de overeenkomst van 8 mei waren de afspraken preciezer vastgelegd dan in de voorafgaande van 18 april. De gedemilitariseerde zone zou het hele gebied binnen de bestandslijn omvatten en

UNPROFOR zou het markeren met borden met in het Engels en Servisch de tekst: 'Demilitarized zone. Any military operation is strictly forbidden (article 60 Protocol 1 additional to the Geneva Convention)'. ”

Het akkoord leed niettemin onder dezelfde onduidelijkheden als dat van 18 april en UNPROFOR slaagde er wederom niet in de noodzakelijke voorbereidingen te treffen (NIOD rapport, p. 1249):

“[V]oor de demilitarisering van dit omvangrijke en moeilijk begaanbare gebied [waren] niet meer dan drie dagen [...] uitgetrokken. Waarom dit zo was, wordt niet duidelijk.”

Het NIOD rapport concludeerde dan ook terecht dat (p. 1252):

“De ABiHhoefde [...] niet bang te zijn dat UNPROFOR op groteschaal zou proberen de demilitarisering af te dwingen.”

Inderdaad, UNPROFOR is nooit overgegaan tot een daadwerkelijke implementatie van de demilitarisatieakkoorden wegens politieke onwil bij het VN-Secretariaat, militaire weerspanning en onmacht van de Nederlandse troepen op de grond en een gebrekkige communicatie en voorstelling van de eigenlijke toestand tussen beide.

Politieke onwil

De politieke onwil van het Secretariaat van de VN wordt duidelijk aangetoond door het feit dat UNPROFOR opgedragen werd niet te ijverig te zijn bij de ontwapening van Moslims, waardoor dezen al te gemakkelijk de reeds

gebrekkige pogingen tot demilitarisatie konden verhinderen (UN Doc. A/54/549, aangehaald, para. 62):

“The Secretariat informed the Force Commander that, in the light of the views of the Security Council members, he should not pursue the demilitarization process in Srebrenica with undue zeal, ruling out, for example, house-to-house searches for weapons.”

Dit werd later bevestigd in het NIOD rapport (p. 943):

“Kofi Annan, [...] als hoofd DPKO, gaf op 23 april opdracht aan Wahlgren de demilitarisatie niet al te energiek aan te vatten. Hij begreep namelijk dat door te ontwapenen ‘UNPROFOR takes on a moral responsibility for the safety of the disarmed that it clearly does not have the military resources to honour beyond a point.’ Hij ontraadde huiszoekingen voor wapens. ‘You will undoubtedly be made aware by the visiting Security Council delegation (of Diego Arria, the Permanent Representative of Venezuela) of the strong feeling amongst several members that UNPROFOR should not participate too actively in ‘disarming the victims’.”

Zoals te voorspellen, leidde deze benadering van de VN tot een volledig gebrek aan coöperatie tot demilitarisatie vanwege de Bosnische Moslims, daar zij er terecht van uitgingen dat een weigering te ontwapenen geen gevolgen zou hebben (UN Doc. A/54/549, aangehaald, para. 61):

“Halilovic has stated that he ordered the Bosniacs in Srebrenica not to hand over any serviceable weapons or ammunition. The Bosniacs accordingly handed over approximately 300 weapons, a large number of which were non-serviceable; they also handed over a small number of heavy weapons, for which

there was no significant amount of ammunition. A large number of light weapons were removed to areas outside the town.”

Verder (NIOD rapport, p. 1238):

“Om de eigen defensiecapaciteit binnen de enclave niet aan te tasten en toch medewerking aan de demilitarisering te kunnen verlenen, koos de ABiH voor een eigen interpretatie. Zij maakte gebruik van de verschillen in terminologie van de overeenkomst. Het akkoord van 18 april bevatte geen precieze omschrijving van de gedemilitariseerde zone rond Srebrenica. Er was sprake van de ‘demilitarization of Srebrenica’ en over het staakt-het-vuren in ‘the Srebrenica area’. De ABiH trok daaruit de conclusie dat alleen de stad gedemilitariseerd moest worden, en niet het hele gebied binnen de ‘achievedlines of confrontation’. In de praktijk kwam het erop neer, dat de ABiH alle moderne en goed bruikbare wapens en munitie binnen de enclave maar buiten de stad bracht, en bij Canbat slechts oude en onbruikbare wapens inleverde, waarvoor het toch al geen of nauwelijks munitie had.

Dezelfde tactiek werd toegepast door de Bosnische Moslims na het afsluiten van het tweede demilitarisatieakkoord op 8 mei 1993 (NIOD rapport, p. 1250):

“Opnieuw leverde de ABiH oude of door gebrek aan munitie niet langer bruikbare wapens in bij het zogeheten WeaponCollection Point. [...] Op 19 mei vernietigde Canbat een deel van de ingeleverde munitie. Bruikbare wapens, veelal handvuurwapens, werden in opdracht van ABiH-generaalHalilovic niet ingeleverd, maar zorgvuldig in de enclave verborgen.”

De VN was verdeeld inzake de te volgen koers met betrekking tot de demilitarisatie en ging uiteindelijk slechts over tot een loutere persmededeling (NIOD rapport, p. 2417):

“Op 10 juli besprak de Veiligheidsraad de situatie in Srebrenica informeel. De raad kon het slechts eens worden over een ‘statement of concern’ ten overstaan van de pers, het zwakste instrument waarover de Veiligheidsraad beschikte. Frankrijk had toen al een sterkere reactie willen zien, in de vorm van een formele verklaring van de voorzitter van de Veiligheidsraad, maar de Amerikanen en de Russen hadden het over een tekst niet eens kunnen worden: de Russen wilden een verwijzing naar de demilitarisatie-overeenkomst uit 1993, de Amerikanen niet. Pas na de val van Srebrenica kwam de Veiligheidsraad tot een hardere opstelling.”

Bovendien (NIOD rapport, p. 1782-1783):

“De Veiligheidsraad moedigde de secretaris-generaal van de VN aan zijn inspanningen te intensiveren om tot een overeenkomst met de partijen over een demilitarisatie te komen, en riep de partijen op daaraan mee te werken. Daar bleef het bij. Van inspanningen van Boutros-Gali op dit punt was echter geen sprake [...].”

Militaire onwil en onmacht

De politieke onwil van de VN om haar contractuele verplichting na te leven tot effectieve ontwapening van de Bosnische Moslims in de gehele Srebrenica-enclave, inclusief de omliggende gebieden, werd nog versterkt door de militaire onmacht en onwil om de akkoorden van 18 april en 8 mei 1993 uit te voeren.

Eiser is van oordeel dat volgend extract uit het NIOD rapport exemplarisch is in dit opzicht en acht het opportuun het in zijn volledigheid aan te halen (p. 1516-1517):

Volgens commandant Vermeulen kon je

... als je een vent met een wapen zag, wel roepen 'stanipucam' ['sta of ik schiet!'], maar je mocht er niet op schieten, omdat de Rules of Engagement die ruimte niet gaven. Als die vent maar hard genoeg naar huis liep en daar het wapen ingooide, kon je een cordon om het huis inrichten. Dan moest je de lokale politie vragen en die zei dan: 'Ik ben wel gek, want dan worden we afgestraft door NaserOric.' Dan vroeg je het de VN-politie, die dan zei dan [sic] dat ze er geen mandaat voor hadden. Het was een kromme regeling.

Inderdaad vloeide uit de regelgeving voort dat Dutchbatters bij het betrappen van gewapende mannen in de enclave opdracht hadden dat te melden. Ze mochten in geen geval de achtervolging inzetten. Indien er een mogelijkheid tot aanhouding was, moest men daar wel toe over gaan en vervolgens inderdaad de UnCivPol inschakelen. Fouilleren was verboden, evenals huiszoeking. Wel mocht een huis 'zeker gesteld' worden, wat betekende dat men een cordon om het huis legde in afwachting van de komst van UnCivPol. Mocht zo'n situatie 'bedreigend' worden, dan moest Dutchbat zich weer terugtrekken.

Dutchbat was dus niet bevoegd om huizen binnen te gaan en daarom konden mannen die wapens droegen zich, zoals Vermeulen beschreef, aan ontwapening onttrekken door een huis binnen te vluchten. Soms zagen de blauwhelmen dan vrouwen met boodschappentassen naar buiten komen, waarmee ze waarschijnlijk de in onderdelen uiteen genomen wapens in veiligheid brachten.

UnCivPol en lokale politie mochten de huizen wel betreden, maar volgens een aantal Dutchbatters kwamen ze vaak pas uren later. Bovendien was de kans inderdaad buitengewoon klein dat de lokale politie veel zou vinden, vanwege te verwachten represailles door ABiH-militairen. Veel ABiH-militairen hadden meer ontzag voor hun eigen commandanten dan voor de afspraken die met de VN waren gemaakt en die door Dutchbat moesten worden uitgevoerd. Ze vreesden represailles als ze hun wapens zouden inleveren, soms zo overduidelijk dat de Nederlanders wel aanboden te bemiddelen: als ‘Dutchbat nou die wapens kreeg dan zou de liaisonofficier wel met de Moslimcommandant gaan praten, om straffen te voorkomen’.

[...] Volgens patrouille-coördinator kapitein Rutten heeft hij wel in enkele situaties besloten gewapende Moslims te achtervolgen. Maar:

... je kunt ze achterna gaan op het risico af dat zij veel beter het terrein kennen dan jij, en het ontwapenen natuurlijk niet echt veel zin had. Dat werd ook zo langzamerhand voor iedereen duidelijk. Je pakte een wapen en je haalde een zeker risico naar je toe. Want als je weer met een patrouille in dat gebied kwam, liep je het risico dat je beschoten werd door Moslims. Ik probeerde dat niet te omzeilen, maar in de bevelen zeik ik: ‘Als je erop stuit [op wapens], neem je ze in. Als je er niet op stuit, zoek het niet op! Het levert niks op.’

De regelgeving was zo onduidelijk, dat ook de bataljonsleiding niet wist of het verbod om huizen te doorzoeken een ongeschreven regel of een VN-regel was. Om escalatie van de confrontatie tussen de ABiH en Dutchbat te voorkomen besloot overste Karremans tegen het einde van de uitzending grote groepen, die openlijk gewapende rondliepen, ongemoeid te laten.

Het is kortom, niet verwonderlijk dat Karremans tegenover het NIOD opmerkte dat volgens hem van demilitarisatie nooit iets terecht is gekomen. In het bijzonder tijdens Dutchbat III werd het uitvoeren van demilitarisatiemaatregelen een acuut veiligheidsprobleem, want de Nederlanders hadden de bevolking verder weinig of niets meer te bieden.”

“Voor de Nederlandse bataljons leed het geen twijfel dat de ABiH in de enclave over wapens beschikte.”

Het gebrek aan bereidheid op militair vlak om de Moslims daadwerkelijk te ontwapenen wordt verder aangetoond door het feit dat verscheidene UNPROFOR-bevelhebbers actief betoogden voor terughoudendheid tijdens het demilitarisatieproces (NIOD rapport, p. 1632):

“De bataljonsleiding vond het uitermate riskant om de eis tot demilitarisatie naar de letter af te willen dwingen en zij probeerde Groen dan ook regelmatig te corrigeren en vroeg hem zich terughoudende op te stellen.”

Men zal zich herinneren dat het eerste demilitarisatieakkoord van 18 april 1993 opriep tot de instelling van een *Joint Demilitarization Commission*, “to decide the details of the demilitarization of Srebrenica” (Artikel 5 van het akkoord). Eiser wenst in dit opzicht op te merken dat genoemde Commissie weliswaar opgericht werd, maar, “[v]an enige stap tot reactivering van de *Joint Commission* voor Srebrenica was echter geen sprake”, na verscheidene mislukte pogingen om een vergadering te organiseren (NIOD rapport, p. 1401), en de *Joint Commission* “bleef slapen” (p. 1405). Een van de taken van de Commissie was te beslissen over “the action to be taken if the demilitarization is not complete within 72 hours.” Aangezien er echter geen vergaderingen werden

georganiseerd, werd er zodoende ook geen actie ondernomen om te komen tot een daadwerkelijke demilitarisatie.

UNPROFOR besliste verder, om onbegrijpelijke redenen, dat deABiH mocht instaan voor het onderhoud van het beperkte aantal wapens dat het overhandigd had. Het mag geen verrassing heten dat de Moslimsoldaten misbruik trachten te maken van deze situatie (NIOD rapport, p. 1519):

“Er vonden nogal wat incidenten plaats tijdens die onderhoudsbeurten. Zo probeerde op 21 maart 1995 een ABiH-soldaat na een onderhoudsronde in het WeaponCollection Point om een Kalashnikov in delen mee te nemen.”

Ondanks al deze duidelijke aanwijzingen dat deABiH niet vrijwillig zou overgaan tot ontwapening, bleef UNPROFOR niettemin uitermate passief, erop vertrouwend dat de Moslims op hun woord geloofd konden worden (NIOD rapport, p. 1250):

“Morillon vertrouwde er blijkbaar op, dat de instemming van de ABiH-commandant in Srebrenica voldoende basis voor uitvoering van de overeenkomst zou zijn.”

Eiser is verder van oordeel dat Dutchbat niet enkel naliet de Moslimsoldaten te ontwapenen, de Nederlandse troepen namen ook zelf allerlei maatregelen die indruisten tegen hun verplichtingen onder de akkoorden van 1993 (UN Doc. A/54/549, aangehaald, para. 223):

“[...] Dutchbat agreed to certain measures which seemed to acknowledge that the demilitarization agreements of 1993 were no longer functioning. They agreed that the Bosniacs could carry weapons openly between the UNPROFOR

observation posts [...]. It appears that these decisions were taken locally, unbeknown to UNPF headquarters.”

Mislukte demilitarisatie en onjuiste voorstelling van de situatie op de grond

Zoals duidelijk blijkt uit vorige paragrafen, kan gerust gesteld worden dat de demilitarisatie van de Srebrenica-enclave en omgeving mislukt was en dat UNPROFOR zodoende zijn contractuele verplichting tot ontwapening van de Bosnische Moslims geschonden had (NIOD rapport, p. 1983):

“[H]et was duidelijk dat de demilitarisatie van de enclave was mislukt, gezien het grote aantal mannen dat openlijk met een wapen rondliep [...].”

Inderdaad, ingevolge de politieke en militaire onwil van de Verenigde Natie en de Nederlandse troepen, was het enige effect van de demilitarisatieakkoorden erin gelegen dat de ABiH nu probeerde zijn operaties minder opvallend uit te voeren (NIOD rapport, p. 1379 en 1385):

“Door de demilitariseringsovereenkomsten van april en mei 1993 kwam er formeel een einde aan het bestaan van Moslim-eenheden in de enclave Srebrenica. Gewapende mannen verdwenen uit het stadsbeeld en in rapporten van het Canadese bataljon en Dutchbat werd formeel-correct gesproken over de ‘former Muslim warring faction’ en zijn commandant Naser Oric. Maar in feite bleef de militaire organisatie bestaan; het hoofdkwartier was tot april 1994 zelfs boven het hoofdkwartier van het Canadese bataljon gevestigd, op de eerste verdieping van het postkantoor. In mei 1994 reorganiseerde de Moslim-strijders zich. De brigades in en [sic] enclave Srebrenica werden als 8^e Operationele Groep bij het 2de Korps van de ABiH in Tuzla ingedeeld. Oric vestigde een nieuw hoofdkwartier in het voormalige jachthuis onder het Turkse fort. Volgens

Dutchbat was het goed geoutilleerd, met werktuimten voor Oric en de leden van zijn staf [...]. Oric formeerde binnen de enclave vier lichte brigades [...]. De sterkte van deze eenheden varieerde tussen 500 en 1500 man. De totale sterkte van de ABiH in Srebrenica bedroeg volgens UNPROFOR-schatting in 1993 3000 tot 4000 man; de taxatie van Dutchbat I ging uit van 2000 tot 3000.”

“[D]e ABiH in Srebrenica [bleef] zijn eigen karakter behouden, wat voor een deel samenhang met de onduidelijke positie van het Bosnische regeringsleger: formeel bestonden de brigades niet meer, maar hun aanwezigheid was onmiskenbaar. Na het mislukken van de demilitarisering in mei/juni 1993 maakte UNPROFOR daar verder niet al te veel werk meer van: zij nam na signalisering wapens in beslag, maar zocht er niet actief naar; training zonder wapens en andere militaire oefeningen liet UNPROFOR op grond van het onduidelijke mandaat toe, de aanleg van stellingen binnen de enclave werd in beperkte mate toegestaan.”

Verder (p. 1519):

“Dutchbat III signaleerde steeds vaker grotere groepen gewapende ABiH waar het niet tegen kon optrden. Eind januari 1995 verzamelden zich zelfs zo’n 400 met geweren en bazooka’s bewapende Moslims voor de poort van de compound in Srebrenica. Een uur later vertrokken ze weer in zuidelijke richting.”

De situatie op de grond was zodoende van die aard dat geen eigenlijke demilitarisatie had plaatsgevonden. UNPROFOR vaardigde niettemin een persmededeling uit op 21 april 1993, die de demilitarisatie van Srebrenica “een succes” was (UN Doc. A/54/549, aangehaald, para. 62):

“On 21 April UNPROFOR released a press statement entitled “Demilitarization of Srebrenica a success”. That document stated that “UNPROFOR troops, civilian police and military observers had been deployed in Srebrenica since 18 April to collect weapons, ammunitions, mines, explosives and combat supplies and that by noon today they had completed the task of demilitarizing the town”. [...] The Force Commander of UNPROFOR was quoted as saying, “I can confirm that from noon today the town has been demilitarized .... The [UNPROFOR] team prepared a final inventory of all the collected weapons and munitions, which were then destroyed by UNPROFOR”.”

Ook later in het conflict hield UNPROFOR Commandant Wahlgren vol dat “de demilitarisering van Srebrenica volgens de overeenkomst verliep” (NIOD rapport, p. 1238).

Een bijzondere zending van de VN-Veiligheidsraad, geleid door de toenmalige Permanente Vertegenwoordiger van Venezuela Diego Arria, bevestigde bovendien zelfs de demilitarisatie en feliciteerde UNPROFOR met het snelle ingrijpen (UN Doc. A/54/549, aangehaald, para. 63).

Deze bewust verkeerde voorstellingen van de situatie op de grond door UNPROFOR, klaarblijkelijk bevestigd door de zending geleid door Arria, hadden tot gevolg dat geen verdere maatregelen tot demilitarisatie getroffen werden door het VN-Hoofdkwartier.

In een poging de onwil uit te leggen van de VN om actief te lobbyen voor een volledige demilitarisatie van Srebrenica en omgeving, heeft de VN Secretaris-Generaal verklaard dat (UN Doc. A/54/549, aangehaald, para. 69):

“Noting the discrepancy between the agreement of 8 May 1993 that had been negotiated on the ground by UNPROFOR and the resolution concurrently adopted by the Security Council, the Secretariat explained to UNPROFOR that the Council had laid great emphasis in resolution 824 (1993) on the withdrawal of the Bosnian Serbs from their positions threatening the “safe areas”. The Secretariat believed that it was essential that UNPROFOR reiterate its determination to ensure the implementation of those parts of the agreement concerning the Serb withdrawal from around the safe area. The Secretariat added that the implied sequence in the agreement – Government forces disarming first, followed by a Serb withdrawal later – would be unacceptable to the Security Council.”

Resolutie 836 (1993) van de VN-Veiligheidsraad bevestigt deze benadering in Operative Paragraph (OP) 5:

“[The UN Security Council] [d]ecides to extend to that end the mandate of UNPROFOR in order to enable it, in the safe areas referred to in resolution 824 (1993) [...] to promote the withdrawal of military or paramilitary units other than those of the Government of the Republic of Bosnia and Herzegovina [...]”

Het VN-Hoofdkwartier ontnam zodoende unilateraal en zonder rekening te houden met de situatie op de grond elke bestaansreden aan de demilitarisatieakkoorden gesloten tussen de ABiH, de VRS en UNPROFOR. Dit verhoogde enkel de onwil van UNPROFOR om zijn contractuele verplichting tot ontwapening van de Moslims na te leven.

Inderdaad, het zgn. *Safe Area model* ontwikkeld door de VN in New York verschilde in vele opzichten van wat UNPROFOR en de strijdende partijen op

de grond overeengekomen waren in de demilitarisatieakkoorden (NIOD rapport, p. 1246):

“In de eerste plaats was UNPROFOR in de Safe Area niet verantwoordelijk voor de bescherming van de bevolking, maar alleen voor de daaromheen gelegen LimitedForcesArea. In de Safe Area vond geen verzameling of vernietiging van wapens plaats. Soldaten mochten er hun wapens blijven dragen en zware wapens werden onder UNPROFOR-toezicht opgeslagen.”

UNPROFOR had deze wijzigingen die het *Safe Area model* impliceerden, nooit besproken of onderhandeld met de VRS of deABiH, en had zeker nooit een alternatief akkoord in die zin bereikt, en bleef bijgevolg gebonden door zijn contractuele verplichtingen tot het overzien en implementeren van de demilitarisatie zoals bepaald in de akkoorden van 1993.

Anderzijds bleef ook UNPROFOR in gebreke om op duidelijke wijze zijn plannen voor een demilitarisatie over te maken aan het VN-Hoofdkwartier. Dergelijk gebrek aan duidelijke communicatie voedde al snel een klimaat van wanvertrouwen en hypothekeerde zo verder de implementatie van de demilitarisatieakkoorden (NIOD rapport, p. 1242):

“Belangrijk was ook dat in New York de indruk bestond dat Wahlgren bij het tot stand brengen van de overeenkomst van 18 april zijn eigen koers had gevolgd. Elke verwijzing naar Resolutie 819 van de Veiligheidsraad ontbrak in de overeenkomst. Dat wekte enige argwaan bij het Secretariaat en bij het Department of Peacekeeping Operations.”

Verder (p. 1246):

“[Wahlgren] vertrouwde erop dat zijn argumenten werden begrepen, maar naar hij later tegenover het NIOD verklaarde, had bij de leiding van de VN het nodige militaire inzicht ontbroken.”

“In feite voerden Wahlgren en zijn staf via het Secretariaat een achterhoedegevecht met de Veiligheidsraad. Zij konden de discussie nooit winnen, ondanks het feit dat hun analyse militair correct kon zijn doordat ze rekening hield met realiteit [sic] van het conflict en de houding van de strijdende partijen.

De implementatie van de demilitarisatieakkoorden door UNPROFOR werd zodoende ernstig bemoeilijkt door een volledig gebrek aan degelijke communicatie tussen New York en de troepen op de grond in Bosnië-Herzegovina (NIOD rapport, p. 1242):

“[Er waren] klachten van ondersecretaris-generaal Kofi Annan over slechte informatievoorziening over het verloop van de onderhandelingen: Wahlgren had alleen de tekst van de overeenkomst van 18 april gestuurd. De informatie aan New York over de verificatie van de demilitariseringsovereenkomst was daarmee onvolledig.”

Aanwijzingen voor de gevolgen van een mislukte demilitarisatie

Eiser wenst tenslotte nog te bemerken dat het gebrek aan politieke en militaire wil vanwege de VN en Dutchbat om hun contractuele verplichtingen onder de demilitarisatieakkoorden van 1993 na te komen, des te opmerkelijker is gezien de duidelijke aanwijzingen van de gevolgen indien de Moslims niet ontwapend zouden worden (NIOD rapport, p. 942-943):

“Werd [de termijn van demilitarisering binnen de 72 uur] niet gehaald, dan zouden ‘alle verplichtingen van het [Bosnisch-]Servische leger jegens de VN en de Moslims’ ophouden, aldus Mladic.”

Bovendien (p. 1440):

“[D]e VRS bleef UNPROFOR de mislukte demilitarisering verwijten, als ook het toestaan van de opbouw van ABiH-eenheden in de enclave ter sterkte van 6.000 man. Dat was volgens VRS-stafchef Milovanovic de reden geweest voor het vooruitschuiven van de stellingen aan de westkant van de enclave.”

Het volgende uittreksel met betrekking tot de ervaringen van Kolonel Karremans van Dutchbat is in dit opzicht exemplarisch (NIOD rapport, p. 2733):

“Karremans [stelde] Mladic twee vragen [...]. De een betrof het materiaal dat hij was kwijtgeraakt, en de andere wat er gebeurd zou zijn bij een werkelijk complete demilitarisatie van de Safe Area en als de uitvallen van Bosnische Moslims uit de enclave waren uitgebleven. Mladic zei dat hij er dan niet aan gedacht zou hebben om de enclave aan te vallen.”

Dat gedaagde partijen in deze zaak, in het licht van het uitermate grote belang van een volledige demilitarisatie, hun contractuele verplichtingen niettemin schonden op de wijze als aangetoond in de vorige paragrafen, is naar mening van Eiser onbegrijpelijk.

Besluit

Eiser is van oordeel dat voldoende bewijs aangevoerd is om te staven dat gedaagde partijen hun contractuele verplichtingen, neergelegd in de

demilitarisatieakkoorden van 18 april en 8 mei 1993, tot ontwapening van de Bosnische Moslims in de Srebrenica-enclave en omgeving, geschonden hebben ingevolge politieke onwil, militaire weerspanning en onmacht, alsook door bewust verkeerde voorstellingen van de situatie op de grond, versterkt door een gebrekkige communicatie.

II.3.3. Aansprakelijkheid voor onrechtmatig gedrag

II.3.3.1. Toepasbaar recht

Met zicht op de kwestie van niet-contractuele aansprakelijkheid of die voor onrechtmatig gedrag van een internationale organisatie voor haar ongerechtvaardigde daden en veronzachtzamingen ten opzichte van derden, stelt de ILA in haar Final Report dat:

“Where acts of an [international organisation] cause personal injury to a non-state party or damage to such a party's property, local law will govern the tortious liability of the [organization] unless in the circumstances the activity causing the injury or damage constitutes a breach by the Organisation of an applicable rule of international law.”

Eiset voert aan dat, overeenkomstig de *Wet Conflictenrecht Onrechtmatige Daad* (vanaf hier: ‘WCOD’), het Nederlandse recht toepasbaar is op het onrechtmatige gedrag van Gedaagden. Ofschoon het waar is dat de WCOD van kracht werd in 2001, wordt het desalniettemin algemeen aanvaard dat de Bepaling een codificatie is van de tijdens het conflict in Bosnië en Herzegovina reeds in voege zijnde wet, en derhalve toepasbaar op het gedrag van Gedaagden gedurende die tijd (zie Hoger Raad, 12 november 2005, *NJ* 2005, 552).

Artikel 3 van de WCOD bepaalt dat:

“1. Verbintenissen uit onrechtmatige daad worden beheerst door het recht van de Staat op welks grondgebied de daad plaatsvindt.

2. In afwijking van het eerste lid wordt, wanneer een daad schadelijk inwerkt op een persoon, een goed of het natuurlijke milieu elders dan in de Staat op welks grondgebied die daad plaatsvindt, het recht toegepast van de Staat op welks grondgebied die inwerking geschiedt, tenzij de dader de inwerking aldaar redelijkerwijs niet heeft kunnen voorzien.”

Eiser stelt, in de omvang dat het onrechtmatig gedrag van Gedaagden, zoals beschreven in de volgende paragrafen, toe te schrijven valt aan gebrekkige training op Nederlands grondgebied (zie paragrafen ...) of andere beslissingen genomen in de Staat Nederland, het Nederlandse recht toepasbaar is overeenkomstig Artikel 3, §1 van de WCOD. Mocht de Rechtbank echter bepalen dat het recht van een ander land van toepassing is op de onrechtmatige daden en veronachtzamingen van Gedaagden, verzoekt Eiser bijkomende tijd om zijn zaak voor te bereiden overeenkomstig dat rechtsorgaan.

II.3.3.2. Aansprakelijkheid voor onrechtmatige daad VN

Het is opgemerkt in de literatuur dat, aanvankelijk, het aantal en de waarde van eisen van derden voor onrechtmatig gedrag van VN-troepen relatief laag bleef en de procedure voor het regelen van disputen werkte naar tevredenheid van zowel de VN als de eisers (D. Shraga, “UN Peacekeeping Operations: Applicability of International Humanitarian Law and Responsibility for Operations-Related Damage”, *AJIL* 2000, 409). Echter, aangezien vredesoperaties groeiden in draagwijdte en grootte, is de omvang van interactie tussen de VN en de burgerbevolking evenredig toegenomen, en daarmee ook het

risico van schade aan de persoon of het bezit van particulieren (zie Secretary-General Report A/51/389, para. 26-29). Aangezien de VN in die tijd overbelast en ondergefinancierd was deed de Algemene Vergadering een beroep op de Secretaris-Generaal om middelen te vermaken om de aansprakelijkheid ten opzichte van derden van de Organisatie te beperken (D. Shraga, *l.c.*, 410).

D. Shraga merkt in dit verband op dat (*l.c.*, P. 410 – nadruk toegevoegd):

“What triggered the call to limit UN liability was an undocumented joint claim by Bosnia and Herzegovina against the United Nations in the amount of \$70 million [...]. In receiving notice of this claim, the Advisory Committee on Administrative and Budgetary Questions noted: “This sort of information is, in the view of the Committee, compelling evidence of the need for the United Nations to develop, as quickly as possible, effective measures which could limit its liability.””

Het ingeburgerde gebruik van de VN in voorafgaande decennia, zoals bevestigd door de Secretaris-Generaal (A/51/389, §7), laat duidelijk zien dat de Organisatie aanvaardde dat ze aansprakelijk was voor de onrechtmatige daden en veronachtzamingen van haar troepen die schade berokkenden aan particulieren. De VN kunnen deze duidelijke internationale verantwoordelijkheid niet negeren, die - dit wordt benadrukt - de VN zelf erkennen, louter om zuiver budgettaire redenen.

Effectief, de International Law Commission heeft in haar Commentaar op Artikel 34 over de Verantwoordelijkheid van Internationale Organisaties, dat voorziet dat:

“The responsible international organization is under an obligation to make full

reparation for the injury caused by the internationally wrongful act. [...]”,

expliciet gesteld dat (p. 204 van het Rapport van 2007 – nadruk toegevoegd):

“It may be difficult for an international organization to have all the necessary means for making the required reparation. This fact is linked to the inadequacy of the financial resources that are generally given to international organizations for meeting this type of expense. However, that inadequacy cannot exempt a responsible organization from the legal consequences resulting from its responsibility under international law.”

II.3.3.3. Beginselen die als leidraad dienen voor rechtmatig gedrag

Een persoon, Staat, organisatie of enige andere entiteit gedraagt zich logischerwijze onrechtmatig en moet derhalve verantwoordelijk gehouden worden op grond van het begaan van onrechtmatige daden, als voornoemde entiteit niet handelt in overeenstemming met de beginselen die gepast gedrag reguleren. De International Law Association heeft besloten dat zich onder deze onmisbare beginselen het beginsel van onpartijdigheid en dat van het voorkomen van schade bevinden.

II.3.3.3.1. Onpartijdigheid

Met zicht op het beginsel van objectiviteit en onpartijdigheid, heeft de ILA het volgende gesteld (p. 182 van het rapport);

“1. An [international organisation] should conduct its institutional and operational activities in a manner which is objective and impartial and can be seen to be so.

2. Officers of an organ of an [international organisation] should perform their functions in a fair and impartial manner.

The principle of acting objectively and impartially is of a fundamental nature for the proper functioning of an IO both with respect to its institutional and operational activities.”

Het beginsel van onpartijdigheid wordt algemeen beschouwd als onmisbaar voor het implementeren van elke VN-vredesoperatie en werd, in het geval van de oorlog in Bosnië-Herzegovina, benadrukt in een aantal VN-orders. De Secretaris-Generaal van de VN bevestigde verder nog dat het beginsel van onpartijdigheid “normally considered to be the bedrock of successful peacekeeping operations” (UN Doc. A/54/549, *The Fall of Srebrenica*, para. 129) wordt. Desalniettemin werd het opgemerkt, *inter alia* door NIOD, dat de VN-troepen, en Dutchbat in het bijzonder, dit uiterst belangrijke beginsel, dat als leidraad dient voor rechtmatig gedrag, niet nageleefd hebben tijdens de vredesoperaties (Hoofdstuk II.8.10 van het NIOD-rapport):

“ De VN-opdracht stelde duidelijk dat de Nederlandse bataljons ‘neutraal’ en ‘onpartijdig’ moesten optreden. De opvattingen over de praktische betekenis van deze begrippen liepen echter nogal uiteen omdat ze niet in duidelijke regels waren vertaald. Dit had tot gevolg dat elke (compagnies-)commandant ‘neutraliteit’ en ‘onpartijdigheid’ op een eigen manier invulde.

[Kapitein] Groen begreep uit de verhalen dat Dutchbat I zeer pro-Moslim in de enclave was aangekomen, in de veronderstelling ‘de Moslims te helpen tegen die klootzakken van de Serviërs’.

Zijn visie was naar eigen zeggen anders:

‘Ik vind dat je je als VN’er onpartijdig moet opstellen. Zo was het ook officieel de bedoeling. Als een derde partij zat je daartussen. Maar men heeft duidelijk heel erg openlijk gekozen voor de zijde van de Moslim-bevolking [...]’”

De Staat Nederland treft rechtstreekse verantwoordelijkheid voor het gebrek aan training dat de leden van Dutchbat kregen over het belang van onpartijdigheid in vredesoperaties:

“[H]ier wreekte zich dat de opleiding voorbij was gegaan aan de vraag hoe neutraliteit en onpartijdigheid moesten worden ingevuld [...]. Het problematische van deze gedragslijn is dat Dutchbat juist veronderstelde ten behoeve van de bevolking in de enclave te zijn.”

Bovendien werd het benadrukt dat (Hoofdstuk II.8.13 van het NIOD-rapport):

“Daarom is het [...]bijzonder belangrijk dat militairen precies weten welke taak uit hun missie voortvloeit, welke positie ze als derde partij moeten innemen en welke inhoud ze moeten geven aan begrippen als neutraliteit, onpartijdigheid of humaniteit. Daarom was het riskant dat er tijdens de missie van Dutchbat bij de Koninklijke Landmacht geen duidelijke visie bestond op de vraag hoe Dutchbat zou moeten omgaan met situaties die ze in de praktijk zou tegenkomen, en dat daarbij veel zou afhangen van improvisatie. Dat kwam mede doordat de Rules of Engagement niet bijdroegen aan het bieden van duidelijkheid over de manier waarop Dutchbat zich in de enclave zou moeten opstellen. Dat bood er weer ruimte voor dat de verschillende commandanten de opstelling van het bataljon op verschillende wijze gestalte gaven; het resultaat was verwarring bij de Dutchbatters over hun taakopvatting [...]”

In Hoofdstuk II.8.11 van het NIOD-rapport werd opgemerkt dat:

“ Verder kwam ook de onpartijdige opstelling in het geding, want er begon een anti-Servische houding te ontstaan. Dat was ook de reden dat Karremans in een rapportage zelfs had aangegeven dat Dutchbat ‘no longer willing [was], able and in the position to consider itself impartial due to the imputing policy of the Bosnian-Serb government and the BSA [VRS].’ ”

In dit verband stelde Karremans nog dat (UN Doc. A/54/549, *The Fall of Srebrenica*, para. 235):

“Therefore, it is my strongest opinion that this Bosnian-Serb government should be blamed for it in the full extent as well as for the consequences in the future.”

Kolonel Smith van UNPROFOR bevestigde dat (Directive 2/95, 29/05/95):

“UNPROFOR could hardly be called impartial anymore and they were not far from the point that in fact they were allies of the Bosnian Muslims.”

Bovendien (Hoofdstuk II.3.3. van het NIOD-rapport):

“ [H]et bezoek van de missie van de Veiligheidsraad onder leiding van de Venezolaanse ambassadeur bij de VN D. Arria, [...] was slecht geïnformeerd over de situatie in Srebrenica en leek op zoek naar bevestiging van vastomlijnde denkbeelden over militaire interventie ten gunste van de Bosnische Moslims.”

Het concept van onpartijdigheid was in het bijzonder belangrijk met het zicht op het implementeren van de demilitarisatieakkoorden. Het is echter duidelijk dat de VN-troepen ook in dit opzicht de onpartijdigheid niet in acht namen

(Hoofdstuk III.2.2. van het NIOD-rapport):

“ [M]aar onpartijdigheid betekende dat als de Bosnische Moslims in diezelfde zone [Heavy Weapon Exclusion Zone] wapens bezaten, zij ook zouden moeten worden aangevallen. Het was echter onwaarschijnlijk dat dat laatste zou gebeuren, omdat de Verenigde Staten dat niet zouden accepteren. ”

Verdere uittreksels uit het NIOD-rapport bevestigen dat de troepen van de VN en Dutchbat in het bijzonder niet als zich onpartijdig gedragend beschouwd konden worden in het conflict rond Srebrenica (Hoofdstuk IV.9.13):

“ UNPROFOR begon langzamerhand zijn onpartijdigheid te verliezen maar ook Janvier achtte dat nu onvermijdelijk en het zou niet langer als een probleem moeten worden gezien. ”

“ De NAVO was Janvier hierin voorgegaan: strikte onpartijdigheid van UNPROFOR was niet langer een eerste vereiste. ”

Het gebrek aan onpartijdigheid werd ook bevestigd door de Secretaris-Generaal van de VN als een cruciale fout van de kant van de VN (UN Doc. A/54/549, *The Fall of Srebrenica*, para. 129):

“Several of the newer tasks [assigned to UNPROFOR] have placed UNPROFOR in a position of thwarting the military objectives of one party and therefore compromising its impartiality, which remains the key to its effectiveness in fulfilling its humanitarian responsibilities [...]”

De Secretaris-Generaal gaf desondanks een negatief advies over het herdefiniëren van het mandaat van UNPROFOR “commensurate with the

resources the international community is prepared to make available to UNPROFOR” (*The Fall of Srebrenica*, para. 130).

II.3.3.3.2. Het voorkomen van schade en risicoanalyse

Een ander beginsel dat algemeen beschouwd wordt als essentieel voor het rechtmatige karakter van het gedrag van troepen tijdens VN-vredesoperaties is dat van het voorkomen van schade. In dit opzicht bepaalde de International Law Association in haar Final Report dat de volgende principes van toepassing zijn op operaties die ondernomen worden door internationale organisaties en hun lidstaten (p. 191):

“1. Prior to engaging in operational activities, [international organisations] should assess the potential damage which these activities may cause. This assessment should be kept under review as the activity proceeds.

2. [International organisations] should take appropriate precautionary measures to prevent the occurrence of unnecessary damage caused by their operational activities or at any event to minimise the risk thereof

3. [International organisations] should co-operate in good faith and, as necessary, seek the assistance of other [international organisations] or States in preventing unnecessary damage or at any event in minimising the risk thereof

4. In accordance with the precautionary principle, [international organisations] should not undertake operational activities involving a risk of causing significant harm to the environment unless:

(a) an impact assessment has been carried out;

(b) those likely to be affected have been provided with timely notification of the risk and the assessment and

(c) the [international organisations] has entered into consultations with those entities concerned, at the request of any of them, with a view to achieving acceptable solutions regarding measures to be adopted in order to prevent significant harm or at any rate to minimise the risk thereof, while the operational activity is being carried out, the [international organisations] should continue the exchange of information with all the parties that might be affected.”

Het beginsel van schadebeperking wordt algemeen aanvaard als een algemeen beginsel van internationaal recht. De verplichting van Staten om te handelen in overeenstemming met dit beginsel is gereguleerd door de ILC Draft Articles on the Prevention of Transboundary Harm from Hazardous Activities (aangenomen door de ILC in 2001 en gepubliceerd in het *Yearbook of the International Law Commission, 2001*, vol. II, Part Two). Het wordt verder benadrukt door Beginsel 2 van de Rio Declaration on Environment and Development (Report of the United Nations Conference on Environment and Development, Rio de Janeiro, 3–14 June 1992 (United Nations publication, Sales No. E.93.I.8 and corrigenda, vol. I: Resolutions adopted by the Conference, resolution 1, annex I), en werd bevestigd door de ICJ in haar raadgevend advies over de *Legality of the threat or use of nuclear weapons* als zijnde een onderdeel van het *corpus* van het internationale recht (ICJ, 8 juli 1996, § 29).

Het is ten overvloede duidelijk, blijkend uit de feiten rond onderhavige zaak, dat de VN en de Staat Nederland zich niet rechtmatig gedragen hebben bij het proberen om zoveel mogelijk schade te voorkomen aan, *inter alia*, de Servische

burgerbevolking bij het voorbereiden van de operationele activiteiten van de vredesactiviteiten in Srebrenica en de omliggende gebieden. Dit werd bevestigd door NIOD, dat in zijn rapport expliciet stelde dat er geen risicoanalyse – van fundamenteel belang voor de schadebeperking zoals aangeduid door de ILA – uitgevoerd was door Dutchbat en de VN (Hoofdstuk I.15.1 van het rapport):

“ Van een aparte door de MID uitgevoerde risicoanalyse inzake Srebrenica en Žepa als inzetgebied was geen sprake. Minister Ter Beek: ‘Er was geen zelfstandig advies. Nooit een zelfstandig advies van de MID. Nogmaals, er waren wel die rapportjes.’

Omgekeerd werd de MID ook nooit om een risicoanalyse gevraagd. De MID verklaarde op de vraag of de dienst voorafgaand aan de uitzending van Dutchbat een risicoanalyse had opgesteld aan het NIOD:

‘ Op basis van de beschikbare informatie, met name een afweging van de militaire krachtsverhoudingen ter plaatse, kon de veiligheidsomgeving worden beschreven, waaruit kon worden geconcludeerd dat de enclave vanuit militaire optiek onverdedigbaar was.

Uit niets is gebleken dat de hogere regionen van deze conclusie in kennis zijn gesteld.”

Om de hierboven vermelde redenen voert Eiser aan dat de VN en de Staat Nederland aansprakelijk zijn voor onrechtmatig gedrag gepleegd tijdens de vredesoperatie in Bosnië en Herzegovina. Ten slotte wordt aangevoerd dat het gedrag beschreven in de paragrafen met betrekking tot de verantwoordelijkheid van Staten en internationale organisaties onder internationaal recht, moet beschouwd worden als onrechtmatig, ook in het geval dat de rechtbank 's-

Gravenhage van mening is dat het geen schending is van voornoemde regels; of tot welke hoogte ze de regels beschouwt als geschonden.

II.4. Verantwoordelijkheid onder internationaal recht

Naast hun verantwoordelijkheid onder nationaal recht voor breuken van verbintenissen en onrechtmatig gedrag zijn Gedaagden ook aansprakelijk onder internationaal recht voor hun gedrag met betrekking tot de schade die Eiser geleden heeft.

II.4.1. Inleiding

De internationale aansprekelijkheid van staten voor onrechtmatige daden is algemeen aanvaard en werd bevestigd door het Internationaal Gerechtshof. In de zaak *Gabčíkovo-Nagymaros* bepaalde het Hof dat (Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia), 1997 ICJ Reports 7, para. 47):

“It is [...] well established that, when a State has committed an internationally wrongful act, its international responsibility is likely to be involved whatever the nature of the obligation it has failed to respect.”

Op dezelfde manier wordt de internationale verantwoordelijkheid van internationale organisaties ondertussen ook algemeen aanvaard. De International Law Association (ILA) bijvoorbeeld, algemeen beschouwd als een van de meest invloedrijke en gezaghebbende organen voor de ontwikkeling en codificatie van internationaal recht, heeft de kwestie van de aansprakelijkheid van internationale organisaties bestudeerd van 1996 tot 2004.

In 1996 werd een bijzonder ILA Committee on the Accountability of International Organizations opgericht, dat bestond uit 24 vermaarde experts op

het gebied van international publiekrecht die alle rechtssystemen van de wereld vertegenwoordigden, waaronder, *inter alia*, de ICJ-rechters Kooijmans en Fleischhauer en professor August Reinisch.

Het Committee had het mandaat “to consider what measures (legal, administrative or otherwise) should be adopted to ensure the accountability of public international Organisations to their members and to third parties, and of members and third parties to such Organisations.” In het bijzonder beschouwden ze zulke kwesties als: “(a) the relations between member states, third parties and international Organisations; (b) redress by and against international Organisations, including access to the International Court of Justice and other courts and tribunals, and related issues of procedure [...]” (Final Report of the Seventy-First ILA Conference (Berlin 2004), p. 167 – vanaf hier: ‘ILA Final Report’).

Na acht jaar van intensieve studie en discussie presenteerde het Committee zijn Final Report ter gelegenheid van de 71ste conferentie van de ILA, gehouden in Berlijn in 2004. Het Report is in hoge mate relevant voor onderhavige zaak, aangezien het specifieke bevindingen en aanbevelingen bevat met het zicht op de verantwoordelijkheid van internationale organisaties voor daden die schade berokkenen aan derden gedurende vredeseoperaties. Bovendien richt het ILA Report zich ook specifiek op de kwestie van de toekenning van voornoemde onrechtmatige daden aan internationale organisaties en landen die troepen leveren.

De hoofdbeginselen van de verantwoordelijkheid van internationale organisaties zijn ook recentelijk geformuleerd door de International Law Commission (ILC), algemeen aanzien als een van de meest gezaghebbende instituten voor de codificatie van internationaal recht naast de ILA. De bevindingen van de ILC

zijn bijna identiek aan die van het ILA Committee en kunnen als dusdanig beschouwd worden voor het nut van deze zaak.

De hoofdbeginselen van de internationale verantwoordelijkheid van internationale organisaties zoals gecodificeerd door de ILC zijn geformuleerd in haar Articles on the Responsibility of International Organizations, waarvan de meest recente versie gevonden kan worden in het Report of the ILC van 2007. Het ontwerp is nog niet voltooid en ratificatie heeft nog niet plaatsgevonden. Desalniettemin wordt algemeen aanvaard dat de artikelen die reeds geschetst zijn een weerspiegeling zijn van het recht van kracht.

Op vergelijkbare wijze heeft de ILC ook de hoofdbeginselen van de staatsverantwoordelijkheid onder internationaal recht gecodificeerd, die kunnen worden gevonden in haar Articles on the Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts (Annex to General Assembly Resolution 56/83, December 12, 2001 – vanaf hier: ‘ILC Articles for State Responsibility’). Het ontwerp werd nog niet geratificeerd door Staten maar in de literatuur wordt algemeen erkend dat de ILC Articles for State Responsibility een weerspiegeling zijn van het recht van kracht (zie , M. Zwanenburg, *Accountability of Peace Support Operations*, 2005, page 51). Het Internationaal Gerechtshof heeft ook de toepassing en de hoge autoriteit van de ILC Articles for State Responsibility bevestigd in zijn recente vonnis van 26 februari 2007 (Bosnië-Herzegovina/Servië en Montenegro) door tegen de achtergrond van deze artikels te herzien (zie legal considerations 173, 385 en 420 van het vonnis).

Het is algemeen aanvaard dat, op analoge wijze, de beginselen van staatsverantwoordelijkheid van toepassing zijn op internationale organisaties (ILA Final Report, p. 198; Report A/51/389 of the Secretary-General, § 6; M. Hirsch, *The Responsibility of International Organizations toward Third Parties*,

1995, p. 11 en aangehaalde wetenschappers en M. Zwanenburg, *Accountability under International Humanitarian Law for United Nations and North Atlantic Treaty Organization Peace Support Operations*, p. 70 en aangehaalde wetenschappers). Gezien de sterke overeenkomst tussen de ILC Articles on the Responsibility of States en de hoofdbeginselen van de aansprakelijkheid van internationale organisaties, zoals gecodificeerd door het ILC en de ILA (zie, bv. § 332 van het ILC Report van 2007), is er geen reden om aan te nemen dat er minder autoriteit zou moeten verleend worden aan de artikels over internationale organisaties dan aan die over Staten.

II.4.2. Toepasbare regels

Deel Drie, Sectie Eén van het ILA Final Report on the Accountability of International Organizations voorziet dat:

“1. Every internationally wrongful act of an [international organisation] entails the international responsibility of that [organisation].

2. There is an internationally wrongful act of an [international organisation] when conduct consisting of an action or omission is attributable to the [organisation] under international law and constitutes a breach of an applicable international obligation.”

Deze bepaling stemt bijna *verbatim* overeen met Artikel 3 van de ILC Articles on the Responsibility of International Organizations en Artikels 1 en 2 van de ILC Articles on State Responsibility. Dezelfde beginselen werden ook bevestigd door verscheidene rechtsgeleerden (zie, *inter alia*, M. Hirsch, *o.c.*, p. 12-13).

Deel Drie, Sectie Twee van het ILA Final Report stelt dat:

“1. The conduct of organs, officials, or agents of an [international organisation] shall be considered an act of that [organisation] under international law if the organ, official, or agent was acting in its official capacity, even if that conduct exceeds the authority granted or contravenes instructions given (ultra vires).

2. An [international organisation] is responsible for the conduct of its organs or officials acting in their official capacity regardless of the place where the conduct occurs.

3. An [international organisation] is responsible for internationally wrongful acts committed by an organ of a State placed at the disposal of an Organisation provided the Organisation has the authority to exercise effective control (operational command and control) over the activities of that organ.

4. The responsibility of an [international organisation] does not preclude any separate or concurrent responsibility of a State or of another [international organisation] which participated in the performance of the wrongful act or which has failed to comply with its own obligations concerning the prevention of that wrongful act. There is also an internationally wrongful act of an [international organisation] when it aids or assists a State or another [international organisation] in the commission of an internationally wrongful act by that State or other [international organisation].

5. A State is responsible for wrongful acts committed by one of its organs which has been placed at the disposal of an [international organisation] and over which the State has retained effective control (operational command and control).”

Artikels 4-6 van de ILC Articles on the Responsibility of International Organizations bepalen eveneens dat:

“1. The conduct of an organ or agent of an international organization in the performance of functions of that organ or agent shall be considered as an act of that organization under international law whatever position the organ or agent holds in respect of the organization [...]” (Art. 4);

“The conduct of an organ of a State or an organ or agent of an international organization that is placed at the disposal of another international organization shall be considered under international law an act of the latter organization if the organization exercises effective control over that conduct” (Art. 5); and

“The conduct of an organ or an agent of an international organization shall be considered an act of that organization under international law if the organ or agent acts in that capacity, even though the conduct exceeds the authority of that organ or agent or contravenes instructions” (Art. 6).

Overeenkomstig stellen Artikels 4, 6 en 7 van de ILC Articles on State Responsibility dat:

“1. The conduct of any State organ shall be considered an act of that State under international law, whether the organ exercises legislative, executive, judicial or any other functions, whatever position it holds in the organization of the State, and whatever its character as an organ of the central Government or of a territorial unit of the State [...]” (Art. 4);

“The conduct of an organ placed at the disposal of a State by another State

shall be considered an act of the former State under international law if the organ is acting in the exercise of elements of the governmental authority of the State at whose disposal it is placed” (Art. 6); and

“The conduct of an organ of a State or of a person or entity empowered to exercise elements of the governmental authority shall be considered an act of the State under international law if the organ, person or entity acts in that capacity, even if it exceeds its authority or contravenes instructions” (Art. 7).

De hierboven vermelde regels werden bevestigd door de literatuur over deze kwestie (M. Hirsch, *o.c.*, p. 16).

II.4.3. Toekenning in vredesoperaties

Uit de regels opgesteld door de ILA en het ILC volgt dat, opdat een staat of een internationale organisatie internationaal verantwoordelijk zou zijn voor een bepaalde daad of veronachtzaming, moet vastgesteld worden dat het gedrag kan worden toegekend aan de respectievelijke entiteit. In onderhavige zaak zal aangetoond worden dat het gedrag dat schade berokkende aan Eiser toe te kennen is aan de VN en de Staat Nederland.

Het ILA Final Report behandelt specifiek de toekenning van onrechtmatige daden die schade berokkenen aan derden, met inbegrip van particulieren en private entiteiten, gedurende vredesmissies, die gemeenschappelijk door de VN en lidstaten die troepen leveren uitgevoerd worden.

De ILA vermeldt als een inleidende observatie, en specifiek met betrekking tot VN-vredesoperaties, dat de plaats waar het gedrag van een onderdeel van een

internationale organisatie plaatsvindt, geen invloed heeft op de kwestie van toekenning van zulk gedrag aan de organisatie (p. 201 van het Final Report).

De ILA benadrukt verder dat “[t]raditional peacekeeping operations are organs of the UN and normal principles of attribution apply.” De VN zullen daarom verantwoordelijk zijn voor “wrongful acts by peacekeeping forces operating under its effective control (operational command and control)”, zelfs als ze werden “committed upon instructions of national authorities or which were in any other way contrary to or going beyond instructions given by the Organisation.” Bovendien “[t]he [international organisation will be responsible for damage caused in breach of obligations under applicable international law by forces under its effective control (operational command and control) and which is attributable to the Organisation. In addition, the [international organization] may also be responsible for damage which results from its failure to exercise sufficient control” (p. 202 van het Final Report).

In zijn Commentary on Article 5 of the Articles on the Responsibility of International Organizations stelde het ILC dat “Article 5 deals with the [...] situation in which the [organ or agent lent by a State] still acts to a certain extent as organ of the lending State [...]. This occurs for instance in the case of military contingents that a State placed at the disposal of the United Nations for a peacekeeping operation, since the State retains disciplinary powers and criminal jurisdiction over the members of the national contingent” (International Law Commission, *Text of the draft articles with commentaries thereto: Attribution of conduct to an international organization*, A/CN.4/L.654/Add.1, p. 11 – vanaf hier: ‘ILC Commentary’). De toepasbaarheid van het overeenstemmende Article 6 on State Responsibility to peacekeeping operations werd ook bevestigd door het ILC en verschillende rechtsgeleerde (zie M. Zwanenburg, *o.c.*, p. 109).

In het geval van VN-vredesoperaties stelt zich het probleem of een bepaald gedrag van het geleende orgaan of de handelende persoon moet worden toegekend aan de ontvangende organisatie of aan de verstreckende Staat. Dit toekenningsprobleem wordt gewoonlijk voorzien in de overeenkomst die de VN sluiten met de contribuerende Staat. In overeenstemming met de contributiemodelovereenkomst met betrekking tot het ter beschikking stellen van militaire contingenten aan de VN door een van hun Lidstaten, worden de VN aanschouwd als aansprakelijk tegenover derden, maar hebben een recht op schadevergoeding van de contribuerende Staat in omstandigheden als “loss, damage, death or injury [arising] from gross negligence or willful misconduct of the personnel provided by the Government”. (Model Contribution Agreement, A/50/995, annex en A/51/967, annex, Article 9).

Het ILC benadrukt echter, dat “[a]t any event, this type of agreement is not conclusive because it governs only the relations between the contributing State or organization and the receiving organization and could thus not have the effect of depriving a third party of any right that that party may have towards the State or organization which is responsible under the general rules” (p. 12 van het Commentary).

Bij gebrek aan formele regelingen tussen de VN en de Staat die troepen levert, heft de VN Secretaris-Generaal bepaald dat (A/51/389, § 18):

“[...] responsibility would be determined in each and every case according to the degree of effective control exercised by either party in the conduct of the operation.”

Uit de hierboven vermelde bepalingen, artikels en commentaren volgt dat *effective control* over organen en particulieren door een rechtsinstelling de basis

is voor de toekenning van daden of veronachtzamingen door zulke organen en particulieren aan de rechtsinstelling die dergelijke controle uitoefent, zelfs als de overeenkomst, gesloten tussen de VN en het land dat troepen levert, zou voorzien dat de troepen geplaatst worden onder de controle van de organisatie. Dit werd bevestigd door het ILC (p. 12 van het commentaar), het Institut de Droit International (Preliminary Report, *Annuaire IDI* 54-I, p. 48-49) en door verschillende rechtsgeleerden (J.-P. Ritter, “La protection diplomatique à l’égard d’une organisation internationale”, *Annuaire français de Droit international*, vol. 8 (1962), p. 427 at p. 442; R. Simmonds, *Legal Problems Arising from the United Nations Military Operations* (The Hague: Nijhoff, 1968), p. 229; B. Amrallah, “The International Responsibility of the United Nations for Activities Carried Out by U.N. Peace-Keeping Forces”, *Revue égyptienne de droit international*, vol. 32 (1976), p. 57 at pp. 62-63 and 73-79; E. Butkiewicz, “The Premises of International Responsibility of Inter-Governmental Organizations”, *Polish Yearbook of International Law*, vol. 11 (1981-1982), p. 117 at pp. 123-125 and 134-135; M. Perez Gonzalez, “Les organisations internationales et le droit de la responsabilité”, *Revue générale de Droit international public*, vol. 99 (1988), p. 63 at p. 83; M. Hirsch, *The Responsibility of International Organizations toward Third Parties* (Dordrecht/London: Nijhoff, 1995), pp. 64-67; C.F. Amerasinghe, *Principles of the Institutional Law of International Organizations* (Cambridge: Cambridge University Press, 1996), pp. 241-143; P. Klein, *La responsabilité des organisations internationales dans les ordres juridiques internes et en droit des gens* (Bruxelles: Bruylant/Éditions de l’Université de Bruxelles, 1998), pp. 79-380; I. Scobbie, “International Organizations and International Relations” in R.J. Dupuy (ed.), *A Handbook of International Organizations*, 2nd ed. (Dordrecht/Boston/London: Nijhoff, 1998), p. 891; C. Pitschas, *Die völkerrechtliche Verantwortlichkeit der Europäischen Gemeinschaften und ihrer Mitgliedstaaten* (Berlin: Duncker & Humblot, 2001),

p. 51; J.-M. Sorel, “La responsabilité des Nations Unies dans les opérations de maintien de la paix”, *International Law Forum*, vol. 3 (2001), p. 127 at p. 129).

De test van *effective control* mag niet algemeen toegepast worden op alle daden van een bepaald internationaal orgaan; veeleer moet voor elk afzonderlijk geval onderzocht worden of de specifieke daad of veronachtzaming uitgevoerd werd onder de controle van de organisatie of de uitlenende staat. Indien een lid van een zulke macht een daad stelt op last van zijn nationale regering, dan zal die regering de gepaste geadresseerde zijn van elke vordering die voortkomt uit die daad of veronachtzaming. Dit besluit zal niet veranderd worden, zelfs niet in gevallen waarin het contingent waartoe dat lid behoort over het algemeen onder de operationele controle van de organisatie staat (M. Hirsch, *o.c.*, p. 65).

Het vermoeden van toekenning aan de VN kan derhalve worden weerlegd als vastgesteld wordt dat de troepen in feite handelden uit naam van een staat die troepen leverde (M. Zwanenburg, *o.c.*, p. 113). Het is niet noodzakelijk dat de uitlenende staat uitdrukkelijke orders gaf in dit opzicht, aangezien het volstaat dat de troepen in kwestie handelden onder de leiding en controle van de staat (M. Zwanenburg, *o.c.*, p. 131). De bevoegde status van de strijdmacht dient louter als een aanvullende test, als de feiten met betrekking tot de daadwerkelijke controle over een bepaalde daad niet duidelijk zijn. Enkel in een dergelijk geval zal de entiteit die gewoonlijk controle uitoefent over de activiteiten van de wetsovertreder verantwoordelijk gehouden worden voor de daad van laatstgenoemde (M. Hirsch, *o.c.*, p. 65).

Dit wordt bevestigd door het ILC, dat vermeldt dat het, bijvoorbeeld, moeilijk zou zijn geweest om het gedrag van strijdmachten toe te kennen aan de VN onder omstandigheden zoals diegene beschreven in het rapport van de onderzoekscommissie die opgericht werd om gewapende aanvallen op personeel

van UNOSOM II te onderzoeken (S/1994/653, § 243-244, p. 45):

“The Force Commander of UNOSOM II was not in effective control of several national contingents which, in varying degrees, persisted in seeking orders from their home authorities before executing orders of the Forces Command. Many major operations undertaken under the United Nations flag and in the context of UNOSOM’s mandate were totally outside the command and control of the United Nations, even though the repercussions impacted crucially on the mission of UNOSOM and the safety of its personnel.”

De ILA en de Special Rapporteur on State Responsibility van het ILC hebben beiden benadrukt dat er geen vereiste van gedetailleerde instructies voor of machtiging van een bepaalde daad is opdat die daad toe te kennen is aan, *in casu*, de VN of de Staat Nederland (ILA Final Report, p. 201 en Report of the ILC on the Work of its Fiftieth Session (1998), UN Doc. A/53/10 en corr. 1, § 395 en 422). Men moet enkel vaststellen of de troepen in kwestie handelden onder de effectieve en feitelijke controle van de Staat of de internationale organisatie.

Dit werd bevestigd door, *inter alia*, de ICJ in zijn Vonnis van 26 februari 2007 (legal consideration nr. 400) en door de Appeals Chamber of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, die in de zaak *Tadić* oordeelde dat globale controle volstaat voor het doel van toekenning (*Prosecutor v. Duško Tadić*, Judgment, Case No. IT-94-1, Appeals Chamber, 15 juli 1999, § 117).

Het ILC bevestigt dat de VN aannemen dat ze in principe exclusieve controle uitoefenen over het inzetten van nationale contingents in een vredesmacht. Deze vooronderstelling bracht het United Nations Legal Counsel ertoe te stellen (Ongepubliceerde brief van 3 februari 2004 van de United Nations Legal Counsel aan de Director of the Codification Division):

“As a subsidiary organ of the United Nations, an act of a peacekeeping force is, in principle, imputable to the Organization, and if committed in violation of an international obligation entails the international responsibility of the Organization and its liability in compensation.”

Deze verklaring vat de gangbare praktijk van de VN samen met betrekking tot de United Nations Operations in the Congo (ONUC), de United Nations Peacekeeping Force in Cyprus (UNFICYP) en latere vredes machten (p. 13 van het Commentary. Zie Report of the Secretary-General on financing of United Nations peacekeeping operations (A/51/389, § 7-8, p. 4).

De VN Secretaris-Generaal heft dit uitdrukkelijk bevestigd, door te stellen dat (Report A/51/389, § 8):

“The undertaking to settle disputes of a private law nature submitted against it and the practice of actual settlement of such third-party claims [...] evidence the recognition on the part of the United Nations that liability for damage caused by members of United Nations forces is attributable to the Organization.”

De Secretaris-Generaal bepaalde verder dat het criterium van de “degree of effective control” bepalend was met betrekking tot gemeenschappelijke operaties (§ 17-18 van het Report):

“The international responsibility of the United Nations for combat-related activities of United Nations forces is premised on the assumption that the operation in question is under the exclusive command and control of the United Nations [...]. In joint operations, international responsibility for the conduct of the troops lies where operational command and control is vested according to

the arrangements establishing the modalities of cooperation between the State or States providing the troops and the United Nations. In the absence of formal arrangements between the United Nations and the State or States providing troops, responsibility would be determined in each and every case according to the degree of effective control exercised by either party in the conduct of the operation.”

Het ILC bevestigde dat, “[w]hat has been held with regard to joint operations, such as those involving UNOSOM II and the Quick Reaction Force in Somalia, should also apply to peacekeeping operations, insofar as it is possible to distinguish in their regard areas of effective control respectively pertaining to the United Nations and the contributing State. While it is understandable that, for the sake of efficiency of military operations, the United Nations insists on claiming exclusive command and control over peacekeeping forces, attribution of conduct should also in this regard be based on a factual criterion” (p. 14-16 van het commentaar). Dit moet geval per geval bepaald worden.

Uit deze slotopmerkingen van het ILC volgt dat, waar het onmogelijk is om verschillende gebieden van effectieve controle te onderscheiden in een gegeven situatie, tweevoudige of samenvallende toekenning van bepaalde daden en veronzachtzamingen tijdens vredesoperaties aan de VN en de relevante landen die troepen leverden kan voorvallen. Toekenning van een bepaald gedrag aan een internationale organisatie brengt inderdaad niet mee zich mee dat hetzelfde gedrag niet kan toegekend worden aan een Staat, noch betekent het *vice versa* dat toekenning van gedrag aan een Staat de toekenning van hetzelfde gedrag aan een internationale organisatie uitsluit (p. 2-3 van het Commentary). Dit werd bevestigd door verschillende rechtsgeleerden (zie, bv., R. Hofmann, in R. Hofmann et al, *Die Rechtskontrolle von Organen der Staatengemeinschaft*, 2007,

p. 29 en M. Zwanenburg, *o.c.*, p. 131). Specifiek verwijzend naar het verband van vredesoperaties stelde M. Hirsch dat (*o.c.*, p. 65):

“The criterion of effective control will not inevitably lead to a single entity. There may well be cases in which both the international organization and the contributing state will assume legal responsibility jointly, e.g. where both of them share the command and control over the organ that committed the wrongful act.”

Om bovenvermelde redenen voert Eiser aan dat zowel de VN en de Staat Nederland verantwoordelijk zijn onder internationaal recht voor het nalaten van het in acht nemen van de toepasselijke regels en de leidende beginsels van het internationale recht met betrekking tot vredesoperaties.

II.4.4. Internationaal onrechtmatige daden

Uit de regels van de ILA en het ILC, waarnaar hierboven verwezen, volgt dat een Staat of een internationale organisatie alleen verantwoordelijk gesteld kan worden onder internationaal recht indien de relevante entiteit een internationaal onrechtmatige daad gepleegd heeft, die bestaat uit een daad of veronachtzaming, die een schending van een toepasbare internationale verplichting vormt.

Het dient in herinnering gebracht te worden dat het Internationaal Gerechtshof, onder anderen, bevestigd heeft dat zulk een verantwoordelijkheid bestaat, ongeacht de aard van de geschonden internationale verplichting (*supra*, §...).

Eiser voert aan dat de VN en de Staat Nederland internationaal verantwoordelijk zijn voor schendingen van, eerst en vooral, het UNPROFOR-mandaat en internationaal humanitair recht.

II.4.4.1. UNPROFOR-mandaat

Het mandaat van UNPROFOR, zoals uitgewerkt door het Secretariaat en de Veiligheidsraad van de VN, was “create the conditions of peace and security required for the negotiation of an overall settlement of the Yugoslav crisis” (*Concept for a United Nations peace-keeping operation in Yugoslavia, as discussed with Yugoslav leaders by the Honourable Cyrus R. Vance, Personal Envoy of the Secretary-General and Murrack Gouldingl, Under-Secretary-General for Special Political Affairs, Annex III to Report of the Secretary-General pursuant to Security Council Resolution 721 (1991), UN. Doc. S/23280, § 1 en UNSC Resolution 743 (1992), 21 February 1992, OP 5*). Van vitaal belang voor het bereiken van dit doel was de demilitarisering van verscheidene explosieve gebieden in het Voormalige Joegoslavië en de verstrekking van effectieve humanitaire steun aan door de oorlog getroffen burgers. Verder was het essentieel dat UNPROFOR deze taken op onpartijdige wijze zou uitvoeren.

Eiser voert aan dat Gedaagden het UNPROFOR mandaat schonden door er niet in te slagen het gebied rond Srebrenica te demilitariseren in overeenstemming met de op 18 april en 8 mei 1993 gesloten demilitarisatieakkoorden, door de humanitaire behoeften van de Servische slachtoffers van oorlogsmisdaden gepleegd door de Bosnische Moslims te verwaarlozen, en door het nalaten van het respecteren van de onpartijdige aard van het mandaat.

II.4.4.1.1. Onpartijdigheid

Het gebod van onpartijdigheid wordt algemeen beschouwd als een van de belangrijkste beginselen van en allereerste voorwaarde voor het in werking zetten van een operatie die de vrede bewaart of afdwingt. Het wordt in

herinnering gebracht dat de Secretaris-Generaal in zijn rapport *The Fall of Srebrenica* inderdaad meer dan eens het belang van onpartijdigheid benadrukt heeft, “which is normally considered to be the bedrock of successful peacekeeping operations” en dat beschouwd werd als ““the key to [UNPROFOR’s] effectiveness in fulfilling its humanitarian responsibilities” (UN Doc. A/54/549, § 129).

Het beginsel van onpartijdigheid werd ook benadrukt in het eerste ontwerp van het mandaat van UNPROFOR, uitgewerkt door Cyrus Vance en de UN Under-Secretary-General for Special Political Affairs (*Concept for a United Nations peace-keeping operation in Yugoslavia, as discussed with Yugoslav leaders by the Honourable Cyrus R. Vance, Special Envoy of the Secretary-General and Marrack Goulding, Under-Secretary-General for Special Political Affairs, Annex III to UN Doc. S/23280, §. 4* (vanaf hier: ‘*Concept for a UN peace-keeping operation in Yugoslavia*’)):

“All members of the peace-keeping operation [...] would be required to be completely impartial between the various parties to the conflict.”

Eiser voert echter aan dat de VN, UNPROFOR en de Staat Nederland zich uitsluitend richtten op de overtredingen van één partij, *te weten* de Bosnische Serviërs, alzo de verantwoordelijkheid van de Bosnische Moslims minimaliserend en verwaarlozend en daardoor het gebod van onpartijdigheid schonden. Het gevolg van deze uiterst ernstige schending van een van de onmisbare beginsels die aan de basis lagen van UNPROFORs mandaat was een essentieel falen van de kant van de VN en de Staat Nederland om het lijden van de Bosnisch-Servische burgerbevolking in Srebrenica en het omliggende gebied te voorkomen en te verhelpen. In dit verband wenst Eiser de rechtbank te wijzen op de paragrafen die handelen over de verantwoordelijkheid van de VN

en van Nederland voor onrechtmatige daden (zie paragrafen ...). Daarnaast wenst Eiser de aandacht van het Hof te vestigen op het volgende.

UNPROFORs mandaat, zoals aanvankelijk geschetst in het *Concept for a UN peace-keeping operation in Yugoslavia* werd verder uitgewerkt en verduidelijkt door de VN Secretaris-Generaal en de Veiligheidsraad in verschillende rapporten en resoluties in 1992 en 1993. Het belangrijkste voor het mandaat van UNPROFOR in Bosnië en Herzegovina waren UNSC Resoluties 819 (1993), 824 (1993) en 836 (1993).

Zoals erkend werd door de VN Secretaris-Generaal in zijn rapport *The Fall of Srebrenica*, waren al deze resoluties uitsluitend gericht op de verantwoordelijkheid van de Bosnische Serviërs.

De volgende paragrafen, zowel inleidend (PP) als operatief (OP), van UNSC Resolutie 819 (1993), aangenomen op 16 april 1993, richten zich op de verantwoordelijkheid van de Bosnische Serviërs:

PP 6: “*Concerned by the pattern of hostilities by Bosnian Serb paramilitary units against towns and villages in eastern Bosnia [...];*”

PP 7: “*Deeply alarmed at the information provided by the Secretary-General to the Security Council on 16 April 1993 on the rapid deterioration of the situation in Srebrenica and its surrounding areas, as a result of the continued deliberate armed attacks and shelling of the innocent civilian population by Bosnian Serb paramilitary units;*”

PP 8: “*Strongly condemning the deliberate interdiction by Bosnian Serb paramilitary units of humanitarian assistance convoys;*”

PP 9: *“Also strongly condemning the actions taken by Bosnian Serb paramilitary units against UNPROFOR, in particular, their refusal to guarantee the safety and freedom of movement of UNPROFOR personnel;”*

PP 10: *“Aware that a tragic humanitarian emergency has already developed in Srebrenica and its surrounding areas as a direct consequence of the brutal actions of Bosnian Serb paramilitary units, forcing the large-scale displacement of civilians, in particular women, children and the elderly;”*

OP 2: *“Demands also to that effect the immediate cessation of armed attacks by Bosnian Serb paramilitary units against Srebrenica and their immediate withdrawal from the areas surrounding Srebrenica;”*

OP 3: *“Demands that the Federal Republic of Yugoslavia (Serbia and Montenegro) immediately cease the supply of military arms, equipment and services to the Bosnian Serb paramilitary units in the Republic of Bosnia and Herzegovina;”*

OP 6: *“Condemns and rejects the deliberate actions of the Bosnian Serb party to force the evacuation of the civilian population from Srebrenica and its surrounding areas as well as from other parts of the Republic of Bosnia and Herzegovina as part of its overall abhorrent campaign of ‘ethnic cleansing’”*

In een klaarblijkelijke erkenning van de schending van het beginsel van onpartijdigheid door de eenzijdigheid van de daden ondernomen door de VN, merkte de Secretaris-Generaal in *The Fall of Srebrenica* uitdrukkelijk op dat (§ 55):

“However, no specific restrictions were put on the activities of the Army of the Republic of Bosnia and Herzegovina [in Resolution 819 (1993)].”

De tekst van UNSC Resolutie 824 (1993), aangenomen op 6 mei 1993, laat een vergelijkbare benadering zien:

PP 7: *“Deeply concerned at the continuing armed hostilities by Bosnian Serb paramilitary units against several towns in the Republic of Bosnia and Herzegovina and determined to ensure peace and stability throughout the country, most immediately in the towns of Sarajevo, Tuzla, Zepa, Gorazde, Bihac, as well as Srebrenica;”*

OP 4: *“Further declares that in these safe areas the following should be observed:*

1. The immediate cessation of armed attacks or any hostile act against these safe areas, and the withdrawal of all Bosnian Serb military or paramilitary units from these towns to a distance wherefrom they cease to constitute a menace to their security and that of their inhabitants to be monitored by United Nations military observers [...].”

De Secretaris-Generaal gaf eens te meer toe dat (*The Fall of Srebrenica*, § 68):

“As in resolution 819 (1993), all of the Security Council’s demands in resolution 824 (1993) were directed at the Bosnian Serbs.”

Tenslotte richtte ook UNSC Resolutie 836 (1993), aangenomen op 4 juni 1993, zich uitsluitend op de Bosnische Serviërs als agressor in het conflict, en aldus

klaarblijkelijk de Bosnische Moslims vrijstellend en hun misdaden minimaliserend:

OP 5: *“Decides to extend to that end the mandate of UNPROFOR in order to enable it, in the safe areas referred to in resolution 824 (1993), [...] to promote the withdrawal of military or paramilitary units other than those of the Government of the Republic of Bosnia and Herzegovina [...]”*

In dit opzicht kan het opgemerkt worden dat de aangehaalde paragraaf een duidelijke en onvergeeflijke schending vormt van de verplichting van UNPROFOR om het gebied rond Srebrenica te demilitariseren en het Bosnische leger te ontwapenen. Eiser zal deze schending van UNPROFORs mandaat later uitvoerig uitwerkend (zie paragrafen ...).

Uit de tekst van de aangehaalde resoluties blijkt duidelijk dat de VN, in hun pogingen het conflict in Bosnië en Herzegovina in het algemeen, en de explosieve situatie in Srebrenica en de omliggende gebieden in het bijzonder, te bezweren, een benadering hadden aangenomen die tegen het gebod van onpartijdigheid, zoals nadrukkelijk vermeld in de oorspronkelijke schets van UNPROFORs mandaat, inging.

De verantwoordelijkheid van de VN in dit opzicht werd bevestigd en aanvaard door de Secretaris-Generaal bij verschillende gelegenheden (*The Fall of Srebrenica*, § 129, citerend uit UN Doc. S/1994/300, *Report of the Secretary-General pursuant to Resolution 871 (1993)*, § 34):

“The Secretary-General was particularly concerned about the problem of impartiality, which is normally considered to be the bedrock of successful peacekeeping operations. He argued as follows:

“The steady accretion of mandates from the Security Council has transformed the nature of UNPROFOR’s mission in Bosnia and Herzegovina and highlighted certain implicit contradictions. For a long while, UNPROFOR’s primary mandate in Bosnia and Herzegovina was seen as assistance in the delivery of humanitarian assistance, an objective that could be attained only with the active cooperation of the parties. The increased tasks assigned to UNPROFOR in later resolutions have inevitably strained its ability to carry out that basic mandate. The principal consequences have been the following:

“ (a) Several of the newer tasks have placed UNPROFOR in a position of thwarting the military objectives of one party and therefore compromising its impartiality, which remains the key to its effectiveness in fulfilling its humanitarian responsibilities [...].”

De Secretaris-Generaal merkte ook op dat (*The Fall of Srebrenica*, § 150, citerend uit UN Doc. S/1994/555, *Report of the Secretary-General pursuant to Resolution 844 (1993)*, para. 15):

“UNPROFOR found itself in a situation where many safe areas were not safe, where their existence appeared to thwart only one army in the conflict, thus jeopardizing its impartiality.”

Opmerkelijk genoeg [adviseerde] de Secretaris-Generaal desalniettemin “against redefining the mandates” (*The Fall of Srebrenica*, § 130), en zo slaagde hij er niet in de schendingen van onpartijdigheid goed te maken; en versterkte hij de algemene opvatting de Bosnische Serviërs te beschuldigen en de kant van de Moslims vrij te stellen.

Deze anti-Servische opvatting wordt duidelijk aangetoond door het volgende citaat van Dutchbat Commandant Thomas Karremans (*The Fall of Srebrenica*, § 235):

“My battalion is no longer willing, able and in the position to consider itself as being impartial [...] [I]t is my strongest opinion that this Bosnian-Serb government should be blamed for it in the full extent as well as for the consequences in the future.”

Eiser voert derhalve aan dat voldoende aangetoond is dat UNPROFOR en de VN er niet in geslaagd zijn het beginsel van onpartijdigheid te handhaven gedurende de vredesoperatie in Srebrenica, alzo het mandaat van UNPROFOR schendend.

In dit opzicht wenst Eiser op te merken dat een van de duidelijkste aanwijzingen en ernstigste gevolgen van de schending van onpartijdigheid door Gedaagden het complete gebrek aan humanitaire hulp of ondersteuning is ten opzichte van de Bosnisch-Servische burgerbevolking, die zwaar geleden heeft ten gevolge van de oorlogsmisdaden, gepleegd door de Bosnische Moslims van Srebrenica.

II.4.4.1.2. Humanitaire hulp

Vanaf het begin was het duidelijk dat het het meest fundamentele aspect van UNPROFORs mandaat was om humanitaire ondersteuning en hulp te voorzien voor alle burgers getroffen door de oorlog in Bosnië en Herzegovina en elders in het Voormalige Joegoslavië.

De VN Secretaris-Generaal beschouwde de humanitaire steun als UNPROFORs “basic” en “primary” mandaat (*The Fall of Srebrenica*, § 129), evenals het “overriding objective van de safe areas” (§ 172).

Dit aspect van UNPROFORs mandaat werd benadrukt in verschillende resoluties van de VN Veiligheidsraad.

Resolutie 819 (1993) voorzag het volgende in dit opzicht (OP 8 en 9 van de resolutie):

“Demands the unimpeded delivery of humanitarian assistance to all parts of the Republic of Bosnia and Herzegovina, in particular to the civilian population of Srebrenica and its surrounding areas and recalls that such impediments to the delivery of humanitarian assistance constitute a serious violation of international humanitarian law;

Urges the Secretary-General and the United Nations High Commissioner for Refugees to use all the resources at their disposal within the scope of the relevant resolutions of the Council to reinforce the existing humanitarian operations in the Republic of Bosnia and Herzegovina in particular Srebrenica and its surroundings.”

Resolutie 836 (1993) bevatte, *inter alia*, de volgende paragraaf, die het belang van humanitaire hulp binnen het mandaat van UNPROFOR bevestigde (OP 5 van de resolutie):

“Decides to extend to that end the mandate of UNPROFOR in order to enable it, in the safe areas referred to in resolution 824 (1993), [to participate] in the

delivery of humanitarian relief to the population as provided for in resolution 776 (1992) of 14 September 1992.”

Bovendien publiceerden de VN verschillende andere resoluties die specifiek handelden over de kwestie van humanitaire ondersteuning, zo aanduidend dat dit aanzien moest worden als de kern van UNPROFORs mandaat (zie, *inter alia*, UNSC Resoluties 764 (1992), 770 (1992) en 776 (1992)).

Het is duidelijk dat de taak van UNPROFOR humanitaire ondersteuning te bieden aan de burgers getroffen door de oorlog in Bosnië en Herzegovina moest, overeenkomstig het doorslaggevende doel van onpartijdigheid, worden uitgevoerd zonder rekening te houden met de ethniciteit van de burgerbevolking. Verschillende officiële geledingen van de VN bevestigen dat de humanitaire steun, als een van de pijlers van UNPROFORs mandaat, moest worden verleend aan burgers in nood in de hele Republiek Bosnië en Herzegovina:

“UNPROFOR’s humanitarian and monitoring tasks in Bosnia and Herzegovina are not restricted solely to the safe areas. They apply equally throughout the Republic” (UN Doc. S/1994/555, § 13);

“UNPROFOR is determined to continue its efforts to ensure delivery of humanitarian assistance to civilians in need anywhere in Bosnia and Herzegovina” (UN Doc. S/1994/555, § 20);

“UNPROFOR’s task, under its enlarged mandate, would be to support UNHCR’s efforts to deliver humanitarian relief throughout Bosnia and Herzegovina [...]” (UN Doc. S/24540, Report of the Secretary-General on the Situation in Bosnia and Herzegovina, § 3);

“Deeply disturbed by the situation that now prevails in Sarajevo, which has severely complicated UNPROFOR's efforts to fulfil its mandate to ensure the security and functioning of Sarajevo airport and the delivery of humanitarian assistance in Sarajevo and other parts of Bosnia and Herzegovina pursuant to resolutions 743 (1992), 749 (1992), 761 (1992) and 764 (1992) and the reports of the Secretary-General cited therein” (UNSC Resolution 770 (1992), PP 7);

“Determined to establish as soon as possible the necessary conditions for the delivery of humanitarian assistance wherever needed in Bosnia and Herzegovina, in conformity with resolution 764 (1992)” (UNSC Resolution 770 (1992), PP 10);

“Calls upon States to take nationally or through regional agencies or arrangements all measures necessary to facilitate in coordination with the United Nations the delivery by relevant United Nations humanitarian organizations and others of humanitarian assistance to Sarajevo and wherever needed in other parts of Bosnia and Herzegovina” (UNSC Resolution 770 (1992), OP2).

In dit opzicht wenst Eiser op te merken dat de VN ook verantwoordelijk zijn voor de daden en veronachtzamingen van hun organen en functionarissen, met inbegrip van de United Nations High Commissioner for Refugees (vanaf hier: ‘UNHCR’).

De UNHCR had, tijdens het conflict in Bosnië en Herzegovina, de verantwoordelijkheid “to determine the priorities and schedules for the delivery of [humanitarian] relief, to organize the relief convoys, to negotiate safe passage along the intended routes [...]”.

Ondanks duidelijke aanwijzingen dat de Bosnisch-Servische burgerbevolking in het gebied rond Srebrenica onophoudelijk werd aangevallen door de Bosnische Moslims binnen de safe area, te wijten aan het falen van UNPROFOR om dit gebied voldoende te demilitariseren, werd geen humanitaire hulp aangeboden aan deze bevolkingsgroep, die desondanks zwaar te lijden had onder de misdaden begaan door de Moslims. De Bosnische Moslimbevolking uit hetzelfde gebied kreeg echter wel dergelijke hulp.

Eiser voert aan dat dit niet enkel een duidelijk teken van een falen van de kant van de VN, UNPROFOR en de UNHCR het principe van onpartijdigheid te handhaven is evenals een gevolg daarvan; maar ook een manifeste schending van het mandaat van UNPROFOR, dat onpartijdige en onmiddellijke humanitaire hulp vereiste voor burgers in nood, zonder rekening te houden met hun ethniciteit.

II.4.4.1.3. Demilitarisering

De VN Secretaris-Generaal verwees, naast de zending van humanitaire ondersteuning, in zijn *Report pursuant to Resolution 844 (1993)* naar de demilitarisering van de strijdende partijen in Bosnië en Herzegovina als zijnde de oorsprong van het oorspronkelijke mandaat van UNPROFOR in dat gebied (UN Doc. S/1994/555, § 24):

“UNPROFOR’s original mandates in Bosnia and Herzegovina [are] supporting humanitarian assistance operations and contributing to the overall peace process through the implementation of cease-fires and local disengagements.”

Bovendien beschouwde de Secretaris-Generaal dat de “[d]emilitarization of the safe areas” en het treffen van “[i]nterim measures towards complete

demilitarization” cruciaal waren met het oog op het bereiken van het belangrijkste objectief van de safe areas, te weten bescherming van de burgerbevolking en verstrekken van humanitaire ondersteuning” (*The Fall of Srebrenica*, § 172).

Het wordt derhalve aangevoerd dat het implementeren van de demilitariseringsakkoorden, gesloten tussen de AbiH en de VRS op 18 april en 8 mei 1993, niet enkel een contractuele verplichting was van Gedaagden, maar ook dat het een cruciaal onderdeel was van UNPROFORs mandaat in Bosnië en Herzegovina. In dit opzicht wenst Eiser het Hof te verwijzen naar de paragrafen die betrekking hebben op het falen van Gedaagden om hun verplichtingen de Moslims te ontwapenen (zie paragrafen...) na te komen, om te kunnen tonen dat de VN en de Staat Nederland zo ook UNPROFORs mandaat geschonden hebben.

II.4.4.2. Schendingen van internationaal humanitair recht

II.4.4.2.1. Toepasbaarheid

Aangezien de VN geen ondertekenaar zijn van de grondleggende internationale instrumenten die algemeen aanzien worden als zijnde het fundament van internationaal humanitair recht (*inter alia*, de vier Geneefse Conventies van 1949 en twee bijkomende protocollen, en het Recht van Den Haag uit 1907), zal Eiser eerst de kwestie behandelen of de daden van VN-strijdkrachten tijdens vredesoperaties gereguleerd zijn door internationaal humanitair recht.

Eiser zal aantonen dat de VN en de Staat Nederland in zijn hoedanigheid van troepenleverende natie gebonden waren aan de fundamentele regels en beginselen van het internationaal humanitair recht ingevolge van de internationale rechtspersoonlijkheid van de VN, de VN en staatspraktijk van

vredesoperaties en verschillende internationale wettelijke instrumenten. Gedaagden dienen daarom aansprakelijk gehouden te worden onder internationaal recht voor schendingen van genoemde leidende regels en beginselen.

Rechtspersoonlijkheid

Zoals eerder aangeduid wordt niet aangevochten dat de VN rechtspersoonlijkheid bezitten. Daaruit volgt dat het duidelijk is dat de VN in die hoedanigheid gebonden is aan internationaal humanitair gewoonterecht (zie G. Moritz, “The Common Application of the Laws of War within the NATO-Forces”, *13 Military Law Review*, p. 5; M. Zwanenburg, *o.c.*, p. 162 en R. Hofmann, in R. Hofmann et. al., *Die Rechtskontrolle von Organen der Staatengemeinschaft*, 2007, p. 15).

In dit opzicht dient opgemerkt te worden dat het Internationaal Gerechtshof in de zaak *Namibia (South West Africa)* reeds algemeen internationaal recht heeft toegepast op de VN (*Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970)*, Advisory Opinion van 21 juni 1971, 16). Er is geen reden om aan te nemen dat dezelfde grondgedachte niet van toepassing zou zijn op algemene beginselen van internationaal humanitair recht.

Artikel 1, paragraaf 3 van het Handvest van de VN

Respect vanwege de VN voor internationaal humanitair recht Respect zou ook stroken met het doel van de organisatie om respect voor mensenrechten te bevorderen en internationale samenwerking te bereiken voor het oplossen van internationale problemen van humanitaire aard.

VN praktijk

De huidige praktijk van de VN en staten met zicht op vredesoperaties bevestigt verder dat de wetten van oorlog en andere regels van internationaal humanitair recht, zoals opgetekend in het Recht van Den Haag van 1907 en de Geneefse Conventies van 1949, van toepassing zijn op vredesoperaties die gezamenlijk worden ondernomen door de VN en hun Lidstaten (zie M. Zwanenburg, *o.c.*, p. 170 en M Hirsch, *o.c.*, p. 33).

Tijdens de Koreaanse Oorlog maakten de VN geen aanspraak op ontheffing van enige regels van het oorlogsrecht en de gehele operatie werd uitgevoerd op grond van de volledige onderhevigheid van de strijdmachten aan deze regels (zie Higgins, *The UN Forces in Asia*, p. 192). Het engagement van de organisatie om zich te schikken naar de gebruikelijke oorlogswetten werd eens te meer bevestigd in de akkoorden gesloten tussen de VN en derde staten na afloop van de operatie in Congo. Die operatie veroorzaakte aanzienlijke schade aan derden en velen onder hen legden een aanklacht in tegen de VN. In een reeks overeenkomsten, waar ronde bedragen betaald werden, aanvaardde de organisatie de verantwoordelijkheid voor schade toegebracht door haar strijdmachten die “not arising from military necessity” (*Exchange of Letters Constituting an Agreement between the United Nations and Belgium Relating to the Settlement of Claims Filed Against the United Nations in the Congo by Belgian Nationals*, New York, 20 februari 1965, 535, *U.N.T.S.* 191). Verder verklaarde de VN Secretaris-Generaal, in een brief aan de Afgevaardigde van de Sowjet-Unie, dat “[c]laims of damage which were found to be solely due to military operations or military necessity were excluded” (Letter dated 6 August 1965 from the Secretary-General addressed to the Acting Representative of the Union of Soviet Socialist Republics”, 1965 *United Nations Yearbook* 41).

In 1978 stelde de Secretaris-Generaal dat de beginselen van humanitair recht “must, should the need arise, be applied within the framework of the operations carried out by United Nations forces” (Brief van 23 oktober 1978, geciteerd in U. Palwankar, “Applicability of International Humanitarian Law to United Nations Peacekeeping Forces”, *International Review of the Red Cross* 1993, p. 232).

Artikel 28 van het Model Participating State Agreement van 1991 bevestigt dat:

“[The United Nations peacekeeping operation] shall observe and respect the principles and spirit of the general international conventions applicable to the conduct of military personnel. The international conventions referred to above include the four Geneva Conventions of 12 August 1949 and their Additional Protocols of 8 June 1977 and the UNESCO Convention of 14 May 1954 on the Protection of Cultural Property in the event of armed conflict. [The participating state shall therefore ensure that the members of its national contingent serving with [the United Nations peacekeeping operation] be fully acquainted with the principles and spirit of these Conventions.”

Deze bepaling werd herhaald in het *Agreement between the United Nations and the Government of the Republic of Rwanda on the Status of the United Nations Assistance Mission for Rwanda* van 1993 (5 november 1993, UN-Rwanda, Art. 7, 1748 UNTS). Een identieke bepaling werd vervolgens gehecht aan de status van VN-missies in Haïti, Angola, Kroatië, Libanon, Marokko, Algerije en Mauretanië.

In zijn *Report on the Financial and Budgetary Aspects of the Financing of the United Nations Peacekeeping Operations* (A/51/389) bevestigde de VN-Secretaris-Generaal uitdrukkelijk de toepasbaarheid van internationaal humanitair

recht op daden van VN-strijdmachten gedurende vredesoperaties en bepaalde dat schendingen hiervan de verantwoordelijkheid van de Organisatie met zich mee zullen brengen (§ 16 van het Rapport):

“The applicability of international humanitarian law to United Nations forces when they are engaged as combatants in situations of armed conflict entails the international responsibility of the Organization and its liability in compensation for violations of international humanitarian law committed by members of United Nations forces.”

Bulletin on the Observance by UN Forces of International Humanitarian Law

In 1999 bepaalde de VN-Secretaris-Generaal “fundamental principles and rules of international humanitarian law applicable to United Nations forces conducting operations under United Nations command and control” in zijn *Bulletin on the Observance by United Nations Forces of International Humanitarian Law* (ST/SGB/1999/13, 6 augustus 1999, herdruk in *ILM*, 1999, 1656.). Dit document geeft een kern van beginselen weer die verder kunnen worden gevonden in de Geneefse Conventies en bevestigt zo dat internationaal humanitair recht toepasbaar is op VN-vredesoperaties.

Het Bulletin voorziet uitdrukkelijk dat (Sectie 1.1 – nadruk toegevoegd):

“The fundamental principles and rules of international humanitarian law set out in the present bulletin are applicable to United Nations forces when in situations of armed conflict they are actively engaged therein as combatants, to the extent and for the duration of their engagement. They are accordingly applicable in enforcement actions, or in peacekeeping operations when the use of force is permitted in self-defence.”

Uit resolutie 836 (1993), § 9, volgt dat de UNPROFOR-strijdmachten in Bosnië en Herzegovina inderdaad gevolmachtigd waren om geweld uit zelfverdediging te gebruiken ((“Authorizes UNPROFOR, [...] acting in self-defence, to take the necessary measures, including the use of force [...]”). De regels, zoals bepaald door de Secretaris-Generaal in zijn Bulletin van 1999 zijn dus van toepassing op de daden en veronachtzamingen in onderhavige zaak.

Bovendien wordt in de literatuur tegenwoordig algemeen aanvaard dat internationaal humanitair recht ook van toepassing is in gevallen waar het VN-strijdmachten normatief niet toegestaan is geweld te gebruiken, maar waar ze desondanks in feite in een gevecht verwickeld raken. Het is rijkelijk vastgesteld in het feitelijke deel van deze dagvaarding dat er onophoudelijk gevechten waren in en rond Srebrenica van 1992 tot 1995. Het is derhalve duidelijk dat internationaal humanitair recht van toepassing was op de Nederlandse de andere VN-strijdmachten in Srebrenica.

Sectie 3 van het Bulletin bepaalt verder dat:

“In the status-of-forces agreement concluded between the United Nations and a State in whose territory a United Nations force is deployed, the United Nations undertakes to ensure that the force shall conduct its operations with full respect for the principles and rules of the general conventions applicable to the conduct of military personnel. The United Nations also undertakes to ensure that members of the military personnel of the force are fully acquainted with the principles and rules of those international instruments. The obligation to respect the said principles and rules is applicable to United Nations forces even in the absence of a status-of-forces agreement.”

Het Bulletin van 1999 bevat verschillende regels die algemeen niet beschouwd worden als hebbende de aard van gebruiksrecht en sluit anderzijds een heel aantal regels uit die deze aard wel hebben. Het werd inderdaad opgemerkt dat de Secretaris-Generaal, bij het opstellen van het Bulletin van 1999, zich niet beperkt voelde tot de gebruikelijke bepalingen van internationaal recht van het Recht van Den Haag en de Geneefse Conventies en Protocolen als kleinste gemene delers aan de welke alle nationale contingenten anders gebonden zouden zijn. Het Bulletin komt veeleer neer op een onderneming van de Secretaris-Generaal om de VN-strijdmachten zich te laten schikken naar de hoogste gedragsmaatstaf binnen de heersende opvatting van de staten (D. Shraga, *l.c.*, p. 408).

In dit opzicht dient de aandacht gevestigd te worden op Sectie 2 van het Bulletin van de Secretaris-Generaal, dat stelt dat:

“The present provisions do not constitute an exhaustive list of principles and rules of international humanitarian law binding upon military personnel. [...]”

De korte samenvatting hierboven leidt tot de conclusie dat vredes machten wettelijk verplicht zijn zich te schikken naar de relevante regels van de gebruikelijk oorlogswetten (M. Hirsch, *o.c.*, p. 35). De beginselen van oorlogswetten werden inderdaad ontwikkeld om toepasselijk te zijn op elk internationaal gewapend conflict om zo min mogelijk menselijk leed als resultaat van vijandelijkheden te veroorzaken, en vijandelijkheden waarbij VN-strijdmachten betrokken zijn, vormen in deze optiek geen uitzondering (zie, in dit opzicht, H. Lauterpacht, “The limits of the operation of the law of war”, 30 *British Year Book of International Law* 206, p. 242-243 en R. Baxter, “The role of law in modern war”, *Proceedings of the American Society of International Law at its Forty-Seventh Annual Meeting*, 90, p. 95-96).

De toepadbaarheid van internationaal humanitair recht op vredesoperaties werd bevestigd door rapporten en resoluties van verschillende gezaghebbende internationale rechtsinstututen, zoals het Institut de Droit International (Artikel 2 van zijn Resolution on the Conditions of Applicability of Humanitarian Rules of Armed Conflicts to Hostilities in which United Nations Forces may be Engaged, 54 (II) *Annuaire de l'Institut de Droit International*, 1971, 467), La Ligue belge pour la Défense des Droits de l'Homme (Artikel 1 van haar resolutie gepubliceerd in *Revue de Droit International et de Droit Comparé*, 1963, 176) en de International Law Association. In dit opzicht merkt de ILA in haar final Report on the Accountability of International Organisations op dat (p. 193):

“When taking and implementing decisions such as those concerning the use of force, [...] launching of peacekeeping or peace-enforcement operations, [international organisations] should observe basic human rights obligations and applicable principles and rules of international humanitarian law.”

Een overgrote meerderheid van rechtsgeleerden met aanzien bevestigen verder dat VN-strijdmachten, die deelnemen aan militaire operaties, eraan gebonden zijn zich te houden aan internationaal humanitair recht (D. Schindler, “United Nations Forces and International Humanitarian Law” in *Studies and Essays on International Humanitarian Law and Red Cross Principles in Honor of Jean Pictet*, 1984, 527; B. Amrallah, “The International Responsibility of the United Nations for Activities Carried out by UN Peace-Keeping Forces”, *Revue Egyptienne de Droit International*, 1976, 71; Y. Sandoz, “The Application of Humanitarian Law by the Armed Forces of the United Nations Organization”, *International Review of the Red Cross*, 1978, 283; Simmonds, *The UN Forces in Congo*, 178-180 en Higgins, *The UN Forces in Asia*, 190).

Het kan derhalve bepaald worden dat de VN-praktijk, in combinatie met de resoluties en rapporten van verschillende internationale wetsinstituten en de literatuur over de kwestie, getuigt van het bestaan van een internationaal gebruiksprincipe dat VN-vredesmachten gebonden zijn aan internationaal humanitair recht (M. Hirsch, *o.c.*, p. 36).

Bovendien bevestigt, in onderhavige zaak, het voorwoord van het demilitariseringsakkoord van 8 mei 1993, geregeld door UNPROFOR tussen de VRS en de AbiH, uitdrukkelijk dat de Geneefse Conventies en Protocollen van 12 augustus 1949 met betrekking tot de bescherming van slachtoffers van internationale gewapende conflicten van toepassing waren op het conflict in Bosnië.

Het is aldus duidelijk dat de strijdmachten van de VN in onderhavige zaak de verplichting hadden om op te treden in overeenstemming met de algemene regels van internationaal humanitair recht. Dit betekent echter niet, dat de Staat Nederland niet aansprakelijk gesteld kon worden voor schendingen van dezelfde regels.

II.4.4.2.2. Samenvallende verplichting

De VN en de landen die troepen leveren hebben een samenvallende verplichting om te verzekeren dat de regels van internationaal humanitair recht gerespecteerd worden gedurende vredesoperaties.

In dit opzicht merkte de ILA in haar Final Report op dat (p. 202):

“[International organisations] may wish to consider recognising the concurrent responsibility of the State of nationality for violations of International

Humanitarian Law by members of its national contingent and its responsibility to provide compensation in case of insufficient guarantees that the principles of International Humanitarian Law would be respected.”

Dit beginsel word bevestigd door M. Hirsch, die in verband met verplichtingen van internationaal humanitair recht van de VN argumenteert dat (*o.c.*, p. 37):

“[When the UN] conducts operations which involve risks to violations of rights of third parties, and when the organization does not have the necessary means (either legal or factual) as required by law to preserve the rights of third parties, the organization is bound to ensure that another appropriate entity [i.e. the States participating in the operation] will take the necessary steps.”

De ILA bepaalde verder dat de verplichting zich te houden aan internationaal humanitair recht in beginsel bij de Staat ligt, als de troepen blijvend onder bevel en controle zijn van deze Staat; terwijl de internationale organisatie de speciale verantwoordelijkheid heeft ervoor te zorgen dat het internationaal humanitair recht gerespecteerd wordt door de Staat. Indien, anderzijds, het operationele bevel bij de internationale organisatie ligt, zal zijn verantwoordelijkheid het gevolg zijn van het niet-inachtnemen van dezelfde regels, terwijl Staten de speciale verantwoordelijkheid hebben ervoor te zorgen dat het internationaal humanitair recht gerespecteerd wordt door de organisatie. In gevallen waar de strategische controle formeel bij de internationale organisatie ligt, maar waar, in de praktijk, nationale bevelhebbers de doelen uitkiezen, delen de Staat en de organisatie verantwoordelijkheid voor een schending van internationaal humanitair recht (zie ook R. Kolb, *Droit humanitaire et operations de paix internationales*, 2002, p. 23-25).

Tenslotte wordt niet aangevochten dat de verplichting van Staten, onder

Algemeen Artikel 1 van de Geneefse Conventies van 1949, om internationaal humanitair recht te respecteren en te doen respecteren, onvoorwaardelijk is en in alle omstandigheden van toepassing is, of Staten nu op eigen houtje handelen, verenigd, of troepen leveren voor vredesoperaties of nazien op de naleving van vrede, met inbegrip van die operaties die uitgevoerd worden onder auspiciën van, of onder een mandaat of machtiging van een internationale organisatie (L. Boisson de Chazournes en L. Condorelli, “Common Article 1 of the Geneva Conventions revisited: Protecting collective Interests”, *Revue internationale de la Croix Rouge*, 2000, p. 70).

II.4.4.2.3. Regels van internationaal humanitair recht toepasbaar op VN-strijdmachten in vredesoperaties

Aangetoond werd dat de VN en landen die troepen leveren zich, in het minste geval, moeten houden aan de regels van internationale humanitair recht die erkens zijn als zijnde een deel van internationaal gebruiksrecht.

Het Internationale Militaire Tribunaal van Neurenberg stelde dat de bepalingen van het Recht van Den Haag van 1907 tegen 1939 werden “recognized by all civilized nations, and were regarded as being declaratory of the laws and customs of war” (*Trial of the Major War Criminals before the International Military Tribunal 1947*, vol. I, p. 267). Het Recht van Den Haag dient derhalve beschouwd te worden als international humanitair gebruiksrecht.

Verder stelde de VN Secretaris-Generaal in zijn rapport over de oprichting van het Joegoslavië-tribunaal dat (*Report of the Secretary-General pursuant to paragraph 2 of Security Council Resolution 808 (1993) of 3 May 1993*, UN Doc. S/25704, § 35):

“The part of conventional International Humanitarian Law which has beyond doubt become part of international customary law is the law applicable in armed conflict as embodied in: the Geneva Conventions of 12 August 1949 for the Protection of War Victims; the Hague Convention (IV) Respecting the Laws and Customs of War on Land and the Regulations annexed thereto of 18 October 1907.”

Het Internationaal Gerechtshof bevestigde in zijn Advisory Opinion over de *Nuclear Weapons*-zaak dat de Conventies van Den Haag en Genève een onderdeel zijn van internationaal gebruiksrecht (*Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, § 79):

“It is undoubtedly because a great many rules of humanitarian law applicable in armed conflict are so fundamental to the respect of the human person and “elementary considerations of humanity” as the Court put it in its Judgment of 9 April 1949 in the Corfu Channel case (I.C.J. Reports 1949, p. 22), that the Hague and Geneva Conventions have enjoyed a broad accession. Further these fundamental rules are to be observed by all States whether or not they have ratified the conventions that contain them, because they constitute intransgressible principles of international customary law.”

Tenslotte werd in de literatuur bevestigd dat vele van de regels die vervat zijn in het Eerste Aanvullende Protocol bij de Verdragen van Genève een internationaal gebruiksrechterlijk karakter hebben (G. Aldrich, “Prospects for United States Ratification of Additional Protocol I to the Geneva Conventions”, *AJIL* 1991, p. 19 en M. Zwanenburg, *o.c.*, p. 212).

Eiser heeft reeds opgemerkt dat het *Bulletin on the Observance by United Nations Forces of International Humanitarian Law* van de VN Secretaris-

Generaal van 1999 niet beschouwd dient te worden als een volledige lijst van beginselen van internationaal gebruiksrecht van toepassing op VN-strijdmachten. M. Zwanenburg (*o.c.*, p. 215) levert in dit opzicht een illustratieve lijst van regels van internationaal humanitair gebruiksrecht die niet inbegrepen zijn in het Bulletin, met daarbij, *inter alia*, Artikel 70 van het Eerste Aanvullende Protocol over hulpacties voor de burgerbevolking.

Zo vastgesteld hebbend dat de Geneefse Conventies en Aanvullende Protocollen van toepassing zijn op zowel de VN als de Staat Nederland in de huidige context, zal Eiser nu verder gaan met het vaststellen van de bepalingen van internationaal humanitair gebruiksrecht die geschonden werden door Gedaagden.

II.4.4.2.4. Algemeen

De VN en de Staat Nederland zijn aansprakelijk voor schendingen van verscheidene bepalingen van de *Geneva Convention (IV) Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War* (vanaf hier: ‘Vierde Geneefse Conventie’) van 12 augustus 1949 en het *Protocol (I) Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts* (vanaf hier: ‘1ste Aanvullend Protocol’) van 8 juni 1977.

Inleidend wenst Eiser in dit verband op te merken dat de Bosnisch-Servische slachtoffers van de onophoudelijke aanvallen door Bosnische Moslims uit de enclave Srebrenica op de omliggende dorpen burgers waren overeenkomstig artikel 50 van het 1ste Aanvullend Protocol, dat stelt dat:

“1. A civilian is any person who does not belong to one of the categories of persons referred to in Article 4 (A) (1), (2), (3) and (6) of the Third [Geneva]

Convention [prisoners of war] and in Article 43 of this Protocol [members of armed forces]. In case of doubt whether a person is a civilian, that person shall be considered to be a civilian.

2. The civilian population comprises all persons who are civilians.

3. The presence within the civilian population of individuals who do not come within the definition of civilians does not deprive the population of its civilian character.”

De Vierde Conventie en het 1ste Aanvullend Protocol zijn dus van toepassing op de Bosnisch-Servische burgerbevolking.

II.4.4.2.4.1. Toereikende voorbereiding en verzekeringen

Eiser stelt vooreerst dat de VN en de Staat Nederland verantwoordelijk zijn voor hun falen om de nodige voorzorgsmaatregelen en voorbereidingen te treffen om hun humanitaire en overige verplichtingen jegens de burgerbevolking van Bosnië en Herzegovina naar genoegen na te komen.

De verantwoordelijk van de Staat Nederland onder internationaal humanitair recht stamt in onderhavige zaak inderdaad af van de overdracht van het bevel en de controle over zijn nationaal contingent aan de VN zonder de nodige stappen te hebben ondernomen om het contingent in kwestie behoorlijk op te leiden, om ervoor te zorgen dat de bepalingen van de Geneefse Conventies zouden worden gerespecteerd.

Gewoon Artikel 1 van de Geneefse Conventies van 1949 bepaalt dat:

“The High Contracting Parties undertake to respect and to ensure respect for the present Convention in all circumstances.”

Een vergelijkbare bepaling is te vinden in Artikel 1 van het 1ste Aanvullend Protocol.

Het ICJ bevestigde in zijn *Advisory Opinion on the Legal Consequences of a Wall in Occupied Palestinian Territory* van 9 juli 2004 dat Gewoon Artikel 1 van de Geneefse Conventies de Verbonden Staten verplicht te verzekeren dat de verplichtingen die voortkomen uit de Conventies nageleefd worden, zonder rekening te houden met de vraag of die Staat een speler is in het conflict in kwestie:

“It follows from the provision that every State party to that Convention, whether or not it is a party to a specific conflict, is under an obligation to ensure that the requirements of the instruments in question are complied with.”

In een memorandum uit 1961 gaf het International Committee of the Red Cross duidelijk te kennen dat gewoon Artikel 1 van landen die troepen leveren vereist dat zij moeten verzekeren dat de vredesondersteunende operatie het humanitaire recht respecteert (M. Zwanenburg, *o.c.*, p. 118, citing *International Review of the Red Cross* 1961, p. 592):

“[L]e Comité international se permet de rappeler aux Etats qui pourraient fournir des contingents à une force d’urgence des Nations Unies qu’aux termes de l’article 1er commun aux quatre Conventions de Genève, les Hautes Parties contractantes se sont engagées non seulement à respecter, mais encore à ‘faire respecter’ les dispositions de ces Conventions. Il exprime donc l’espoir qu’ils voudront bien, chacun, en case de besoin, user de leur influence pour que les

dispositions du droit humanitaire sont appliquées par l'ensemble des contingents engagés, comme par le commandement unifié.”

Derhalve schendt een machtsoverdrage van een staat over een deel van zijn gewapende troepen aan een internationale organisatie zonder behoorlijke garanties dat de organisatie het internationaal humanitair recht zal respecteren de verplichting van de staat onder gewoon Artikel 1 van de Geneefse Conventies (M. Zwanenburg, *o.c.*, p. 121).

Vergelijkbaar heeft de Nederlandse Commissie van Advies inzake Volkenrechtelijke Vraagstukken, vanaf hier: ‘CAVV’) gesteld dat staten die troepen leveren verantwoordelijk zijn voor schendingen van internationaal humanitair recht in het geval dat zij bevoegdheden hebben overgedragen zonder garanties dat de Geneefse Conventies zullen worden gerespecteerd (CAVV, *Aansprakelijkheid voor onrechtmatige daden tijdens VN Vredesoperaties*, Advies no. 13, 14 februari 2002, § 4.3).

Het jurisprudentierecht van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens bevestigt dat staten zich niet kunnen ontheffen van verantwoordelijkheid door bevoegdheden over te dragen aan een internationale organisatie (zie, bv., *M. et al. v. Germany*, 9 februari 1990, *Yearbook ECHR* 33, p. 46 en *Matthews v. United Kingdom*, Application no. 24833/94, 29 oktober 1997). In dit opzicht dient te worden opgemerkt dat het EHRM geen bepaling bevat die staten verplicht respect te verzekeren voor de rechten die gegarandeerd worden door de Conventie. Aangezien gewoon Artikel 1 van de Geneefse Conventies en het 1ste Aanvullend Protocol wel zulk een bepaling bevatten, is duidelijk dat de Contractueel aan deze instrumenten Verbonden Partijen *a fortiori* verantwoordelijk dienen te zijn voor de overdracht van macht aan een internationale organisatie (M. Zwanenburg, *o.c.*, p. 128).

Het wordt gesteld dat de Staat Nederland, bij het voorbereiden van zijn troepen voor de deelname aan de vredesoperatie van UNPROFOR, er niet in is geslaagd de noodzakelijke trainingsrichtlijnen en principes in acht te nemen. Eiser wenst in dit opzicht op te merken dat het punt van overweging niet zozeer de vraag is of de troepen geleverd door de Staat Nederland behoorlijk opgeleid waren in militair opzicht, maar of zij een behoorlijke opleiding kregen opdat zij hun cruciale humanitaire taken hadden kunnen vervullen, met voldoende theoretische achtergrondinformatie opdat ze respect hadden kunnen verzekeren voor de Geneefse Conventies en andere normen van internationaal humanitair gebruiksrecht.

Het NIOD-rapport bevestigt dat veel Dutchbat-soldaten gebrekkige of zelfs geen lessen kregen over oorlogswetten in de voorbereiding op hun inzet in Bosnië en Herzegovina (zie bladzijde 2656 van het NIOD-rapport). In dit opzicht benadrukte het rapport vooral het onderscheid tussen militaire vredesoperaties ('groen') en vredesoperaties van de tweede generatie, waarbij meer nadruk gelegd wordt op de humanitaire aspecten van de inzet ('blauw').

Voornoemd onderscheid is in het bijzonder belangrijk wanneer het gaat om de voorbereiding van de troepen. Het NIOD-rapport besloot dat de opleiding van de drie Dutchbat-bataljons ontoereikend was aangezien deze zich bijna enkel op de militaire aspecten van de operatie concentreerde en geen acht sloeg op de humanitaire, 'vredeshandhavende' aspecten ervan (Hoofdstukken II.8.1 en II.8.2 van het rapport):

“Het hier gesignaleerde verschil tussen ‘groen’ en ‘blauw’ optreden stelt bijzonder hoge eisen aan de opleiding en voorbereiding van de eenheden. Gevechtseenheden en afzonderlijke militairen moeten worden ‘omgeschoold’

van professionele gevechtssoldaten tot peacekeepers [...].

De uitzending naar Bosnië was onmiskenbaar een vredesmissie van de 'tweede generatie'. In het licht van de specifieke eisen die deze uitzending stelde aan de deelnemers, was het van groot belang dat de samenstelling van de Nederlandse bataljons aan de taak was aangepast. [...]

Achteraf meent overste Karremans dat het gros van het bataljon, gegeven de 'blauwe' taakstelling, veel te jong en onervaren was [...].

De opwerkperiode in Nederland dreog een duidelijk 'groen' karakter, conform het heersende idee dat de Luchtmobiele Brigade regulier militair moest optreden. Er werd dan ook een strikt onderscheid tussen militairen en burgers gemaakt. Deze nadruk op 'groen' werd ook door sommige leden van de bataljonsleiding onderschreven [...]

Zulke scepsis over de niet-groene, als 'theoretisch' beschouwde bestanddelen van de opleiding werd ook door anderen binnen de Defensieorganisatie gedeeld of ten minste opgemerkt. [...]

Door de aard van de voorbereiding arriveerden de manschappen ter plaatse met weinig vastomlijnde ideeën over aard en achtergronden van het conflict, en met stereotypen en beelden over de plaatselijke bevolking die het functioneren als peacekeeper ernstig konden belemmeren.”

Het rapport besloot derhalve dat (Hoofdstuk II.5.6):

Achteraf is enige verwondering op zijn plaats dat de uitzending van Dutchbat als een puur militaire operatie beschouwd werd, en niet gericht was op de vraag

wat het bataljon nu concreet zou aantreffen in Srebrenica en hoe daarmee omgegaan zou moeten worden.”

Aldus wordt aangevoerd dat de Staat Nederland in onderhavige zaak aansprakelijkheid oploopt onder gewoon Artikel 1 van de Geneefse Conventies en het 1ste Aanvullend Protocol voor het leveren van troepen aan de VN-vredesmacht zonder deze behoorlijk op te leiden om ervoor te zorgen dat respect voor de beginselen van internationaal humanitair recht, zoals vastgelegd in de Geneefse Conventies en de Protocollen hierrond, verzekerd werd.

Met zicht op de verantwoordelijkheid van de VN bepaalt Artikel 11 (4) van de Vierde Geneefse Conventie dat (nadruk toegevoegd):

“Any neutral Power or any organization invited by the Power concerned or offering itself for these purposes, shall be required to act with a sense of responsibility towards the Party to the conflict on which persons protected by the present Convention depend, and shall be required to furnish sufficient assurances that it is in a position to undertake the appropriate functions and to discharge them impartially.”

In dit opzicht wordt opgemerkt dat UNPROFOR beschouwd dient te worden als een neutrale Macht in de zin van Artikel 11 (4) van de Conventie. Bosnië en Herzegovina aanvaardden inderdaad het aanbod van de VN om op te treden als bemiddelende partij om humanitaire ondersteuning te leveren in het conflict (*The Fall of Srebrenica*, § 25):

“The Secretary-General noted [...] that President Alija Izetbegović and Fikret Abdić (both Bosnian Moslems) and Mariofil Ljubić (a Bosnian Croat) has supported an immediate United Nations intervention.”

De problemen rond de inzet van UNPROFOR zijn goed gedocumenteerd: de VN en de naties die troepen hadden geleverd hadden een gebrekkige uitgeruste en slecht opgeleide vredesmacht gezonden in een situatie waar er geen vrede te bewaren was en enkel een doortasterende en krachtigere benadering met een veel uitgebreidere strijdmacht had kunnen verzekeren dat UNPROFOR “in a position to undertake the appropriate functions” was, d.i. voorzien in humanitaire ondersteuning en het vermijden van burgerdoden aan beide zijden: (*The Fall of Srebrenica*, § 492):

“None of the conditions for the deployment of peacekeepers had been met: there was no peace agreement – not even a functioning ceasefire – there was no clear will to peace and there was no clear consent by the belligerents. Nevertheless, faute de mieux, the Security Council decided that a United Nations peacekeeping force would be deployed. Lightly armed, highly visible in their white vehicles, scattered across the country in numerous indefensible observation posts, they were able to confirm the obvious: there was no peace to keep.”

De Secretaris-Generaal heeft op verscheidene gelegenheden toegegeven dat het inzetten van een vredesmacht in situaties waarin dit niet vereist wordt de uitvoerbaarheid van de hele operatie kan ondermijnen (UN Doc. S/1995/444, *Report of the Secretary-General pursuant to Security Council Resolutions 982 (1995) and 987 (1995)*, §. 62, citerend UN Doc. S/1995/1, § 35 en 36):

“[N]othing is more dangerous for a peace-keeping operation than to ask it to use force when its existing composition, armament, logistic support and deployment deny it the capacity to do so. The logic of peace-keeping flows from political and military premises that are quite distinct from those of enforcement;

and the dynamics of the latter are incompatible with the political process that peace-keeping is intended to facilitate. To blur the distinction between the two can undermine the viability of the peace-keeping operation and endanger its personnel ... Peace-keeping and the use of force (other than in self-defence) should be seen as alternative techniques and not as adjacent points on a continuum, permitting easy transition from one to the other”

De VN waren verdeeld over de kwestie welke actie ondernomen moest worden met zicht op het inzetten van een strijdmacht in Bosnië en Herzegovina. Deze besluiteloosheid resulteerde uiteindelijk in het inzetten van een beperkt aantal troepen “largely configured and equipped for traditional peacekeeping duties rather than enforcement action” (*The Fall of Srebrenica*, § 43). De Secretaris-Generaal gaf toe dat de Veiligheidsraad in zijn resoluties vaak handelde onder Hoofdstuk VII van het VN Charter, maar hij “provided no resources or mandate for UNPROFOR to impose its demands on the parties” (§ 56).

Verder had UNPROFOR ter plaatse te kampen met het verwerven van bijkomende troepen en bleef het onderbemand en gebrekkig uitgerust tijdens de duur van zijn inzet.

De Secretaris-Generaal benadrukte herhaaldelijk dat troepen van ongeveer 34.000 man moesten worden ingezet om te kunnen verzekeren dat UNPROFOR zijn mandaat, de burgerbevolking te helpen en beschermen door humanitaire ondersteuning en ontwapening, behoorlijk kon implementeren (zie, *inter alia*, UN Doc. S/25939, *Report of the Secretary-General pursuant to Security Council Resolution 836 (1993)*, § 5).

De naties die troepen leverden waren echter niet bereid om enige bijkomende troepen te leveren (*The Fall of Srebrenica*, § 95) en de Veiligheidsraad

bekrachtigde in OP 10 van zijn Resolutie 844 (1993) enkel de inzet van een bijkomende 7.600 man. Zeven maanden later, in januari 1994, waren minder dan 3.000 man van deze troepen aangekomen en er bleven problemen met de troepen uit Pakistan en Bangladesh, aangezien de betrokken regeringen verklaard hadden dat ze niet in staat waren hun soldaten behoorlijk uit te rusten voor de vereiste taken (UN Doc. A/48/847, *The Situation in Bosnia and Herzegovina. Report of the Secretary-General submitted pursuant to paragraph 29 of General Assembly resolution 48/88*, § 9). De Secretaris-Generaal gaf uiteindelijk toe dat de zogenaamde ‘light option’ niet voldoende was om het toereikende implementeren van UNPROFORs mandaat te verzekeren (UN Doc. S/1994/1389, *Report of the Secretary-General pursuant to Security Council Resolution 959 (1994)*, § 27).

Dutchbat, als een onderdeel van UNPROFOR, was onderhevig aan dezelfde punten van kritiek: het contingent werd beschouwd als zijnde te licht bewapend en niet voorbereid op oorlog (*The Fall of Srebrenica*). Verder nog kenden de Nederlandse troepen een hoop problemen bij het zich voorbereiden voor hun inzet.

Het NIOD-rapport benadrukte dat de Staat Nederland al meer dan 10 jaar geen troepen had gezonden voor het assisteren van een vredesoperatie en dat de tijd om zich voor te bereiden voor de inzet erg beperkt was (Hoofdstuk II.5.1 van het rapport):

“De voorbereiding was geen routineoperatie: sinds de deelname aan de VN-vredesmacht UNIFIL in Libanon in de jaren tachtig had geen ‘gevechtseenheid’ aan vredesoperaties deelgenomen. Verder was er weinig tijd beschikbaar: tussen het zogenaamde ‘waarschuwingsbevel’ van 22 juni 1993 en de beoogde inzetdatum van 1 januari 1994 lag krap zeven maanden.”

NIOD besloot dat, “[a]l met al was de operationele opleiding van Dutchbat ten behoeve van de uitzending naar Bosnië een haastklus” (Hoofdstuk II.5.6. van het rapport).

De grootste problemen deden zich voor bij het voorbereiden van Dutchbat III op zijn inzet in het gebied rond Srebrenica (Hoofdstuk II.5.7 van het NIOD-rapport):

“In de praktijk verliep de vulling met beroepskader moeizaam. [...] In feite waren de kaderleden voor Dutchbat III aangewezen. De gemiddelde leeftijd was boven normaal en het was voor de mensen boven de veerig jaar een flinke inspanning de rode baret te halen. Uiteindelijk lukte dat toch bijna iedereen. [...]

Het grootste probleem deed zich echter voor op personeelsgebied. Dat was niet nieuw: ook Dutchbat I en II hadden ermee te kampen. Bij Dutchbat III waren de problemen extra gecompliceerd. [...] In september 1994, vijf maanden voor de uitzending, bleek dat door verloop in de opleiding 48 soldaten nog bij het Schoolbataljon nog in opleiding waren en pas medio november bij Dutchbat III zouden instromen. Bij het aanvullingsdetachement van 120 man bestonden ook nog 31 vacatures, waarvoor vooral onder dienstplichtingen werd gezocht. [...] Beide factoren veroorzaakten verstoring van het opleidingsprogramma voor de vredesoperatie.

Bij de evaluatie van de uitzending van Dutchbat I was geconstateerd dat een deel van de problemen bij de personele vulling van Dutchbat structureel was en niet op korte termijn kon worden verholpen. Het Legerkorps bleek niet in staat het benodigde personeel te leveren, zodat elders binnen de landmacht moest worden geworven. Een vertragende factor was het ontbreken van een goed

centraal overzicht van het opleidingsniveau van het totale KL-personeel, zodat pas tijdens de wervingsprocedure bleek of aanvullende scholing noodzakelijk was.

Dutchbat III kreeg met deze problematiek sterk te maken. Bij het begin van het opwerkprogramma voor de vredesmissie op 10 oktober 1994 bleken 70 functies nog niet gevuld te zijn. Door allerlei oorzaken bleek een deel van het wel aanwezige personeel nog geen functieopleiding te hebben ontvangen. Het was dus voor korte of langere tijd afwezig vanwege het volgen van een cursus en kon in die periode niet deelnemen aan het opwerkprogramma. [...]

Uit de omstandigheden dat de problemen vooral op personeelsgebied lagen en zoals eerder opgemerkt van structurele aard waren, is te verklaren dat dezelfde problemen zich ook bij Dutchbat III hebben gemanifesteerd. Concreet vloeide daaruit voort dat er een gebrek was aan de vaardigheid in het gebruik van het persoonlijk wapen en het verrichten van eerste hulp te velde.

De problemen waren zoals gezegd bij Dutchbat III omvangrijker en ze verstoorden ook in de visie van de bataljonstaf de opleiding van de eenheid in grote mate.”

Eiser voert derhalve aan dat de VN en de Staat Nederland aansprakelijk zijn voor schendingen van internationaal humanitair gebruiksrecht op grond van hun falen om een vredesondersteunende operatie te zenden met voldoende verzekeringen dat deze in een positie was om de gepaste taken uit te voeren, d.i. het beschermen van de burgerbevolking van, *inter alia*, de Bosnische Serviërs in de omliggende dorpen rond Srebrenica, door onpartijdige humanitaire steun en ontwapening.

II.4.4.2.4.2. Gebod van onpartijdigheid

Eiser heeft de schending van het gebod van onpartijdigheid door de VN en de Staat Nederland reeds uiteengezet in de secties die handelen over de verantwoordelijkheid van Gedaagden voor onrechtmatig gedrag en schendingen van het mandaat van UNPROFOR. Het dient echter opgemerkt te worden dat het falen om onpartijdigheid in acht te nemen ook een schending van internationaal humanitair gewoonterecht vormt.

Artikel 11 (4) van de Vierde Geneefse Conventie, al eerder aangehaald, bepaald dat (nadruk toegevoegd):

“Any neutral Power or any organization invited by the Power concerned or offering itself for these purposes, shall be required to act with a sense of responsibility towards the Party to the conflict on which persons protected by the present Convention depend, and shall be required to furnish sufficient assurances that it is in a position to undertake the appropriate functions and to discharge them impartially.”

Artikel 13 van de Conventie benadrukt verder het belang van het principe van onpartijdigheid, in het bijzonder met betrekking op de omgang met de burgerbevolking van het inzetgebied:

“The provisions of Part II cover the whole of the populations of the countries in conflict, without any adverse distinction based, in particular, on race, nationality, religion or political opinion, and are intended to alleviate the sufferings caused by war.”

Bovendien dient het beginsel van onpartijdigheid ook in acht genomen te

worden, in het bijzonder met betrekking tot de verstrekking van humanitaire steun aan burgers getroffen door de oorlog. Artikel 70 (1) van het 1ste Aanvullend Protocol specificceert dat:

“If the civilian population of any territory under the control of a Party to the conflict, other than occupied territory, is not adequately provided with the supplies mentioned in Article 69, relief actions which are humanitarian and impartial in character and conducted without any adverse distinction shall be undertaken, subject to the agreement of the Parties concerned in such relief actions. [...]”

Het is dus duidelijk dat Gedaagden, door schending van het gebod van onpartijdigheid zoals uitvoerig behandeld in § ..., zich ook niet hebben gehouden aan hun verplichtingen onder internationaal humanitair gewoonterecht, zoals gecodificeerd in de eerder aangehaalde bepalingen.

II.4.4.2.4.3. Bescherming van burgers en humanitaire steun

Het gebod dat allesoverheersend is in de Vierde Geneefse Conventie en het 1ste Aanvullend Protocol is dat van de bescherming van burgers in oorlogstijd, zonder naar hun ethniciteit te kijken.

Artikel 11 (4), eerder aangehaald, en 27 (1) van de Vierde Geneefse Conventie zijn kenschetsend in dit opzicht (nadruk toegevoegd):

“Any neutral Power or any organization invited by the Power concerned or offering itself for these purposes, shall be required to act with a sense of responsibility towards the Party to the conflict on which persons protected by the present Convention depend, and shall be required to furnish sufficient

assurances that it is in a position to undertake the appropriate functions and to discharge them impartially.”

“Protected persons are entitled, in all circumstances, to respect for their persons, their honour, their family rights, their religious convictions and practices, and their manners and customs. They shall at all times be humanely treated, and shall be protected especially against all acts of violence or threats thereof and against insults and public curiosity.”

Deze Artikels zijn de essentie van de Vierde Geneefse Conventie en zijn als dusdanig zijn ze onderdeel van international humanitair gebruiksrecht en dienen dus gerespecteerd te worden door zowel de VN als Nederland tijdens vredesoperaties.

Een verdere specificatie van het gebod om de burgerbevolking te beschermen is te vinden in Artikel 70 van het 1ste Aanvullend Protocol met betrekking op onpartijdige humanitaire ondersteuning, waarvan de relevante paragraaf al aangehaald werd in de vorige sectie van deze dagvaarding.

Bovendien bepaalt Artikel 85 (3) van het 1ste Aanvullend Protocol dat:

“[T]he following acts shall be regarded as grave breaches of this Protocol, when committed wilfully, in violation of the relevant provisions of this Protocol, and causing death or serious injury to body or health:

(a) making the civilian population or individual civilians the object of attack;

(b) launching an indiscriminate attack affecting the civilian population or civilian objects in the knowledge that such attack will cause excessive loss of

life, injury to civilians or damage to civilian objects, as defined in Article 57, paragraph 2 (a)(iii); [...]”

Dit Artikel dient gelezen te worden in combinatie met Artikel 86 van dezelfde Conventie, dat bepaalt dat:

“The High Contracting Parties and the Parties to the conflict shall repress grave breaches, and take measures necessary to suppress all other breaches, of the Conventions or of this Protocol which result from a failure to act when under a duty to do so.”

Aangevoerd wordt dat UNPROFOR, hetzij als speler in het conflict, hetzij als neutrale Macht, gebonden is aan de humanitaire verplichting gecodificeerd in Artikel 86 van het 1ste Aanvullend Protocol.

Het wordt niet aangevochten dat de Bosnische Moslims van Srebrenica, door het uitvoeren van onophoudelijke gewelddadige aanvallen op de Bosnisch-Servische burgers in de omliggende dorpen, zware schendingen van de Geneefse Conventies, zoals aangeduid in Artikel 85 van het 1ste Aanvullend Protocol, begingen. De VN en Nederland, als een land dat troepen leverde, hadden derhalve deze schendingen in toom moeten houden. Hun falen dit te doen volgt duidelijk uit de onophoudelijke en systematische aard van de aanvallen uitgevoerd door de Bosnische Moslims op de Bosnisch-Servische burgerbevolking en het falen van Gedaagden om het lijden van de bevolking te verhelpen door ook maar enige vorm van humanitaire ondersteuning te voorzien. Hiervan wordt verder blijk gegeven door het volledige ontbreken van afkeuring van de aanvallen van de Moslims in de verscheidene resoluties van de VN-Veiligheidsraad en de rapporten van het Secretariaat (zie § ...).

II.4.4.2.4.4. Demilitarisering

Het tweede demilitariseringsakkoord dat gesloten werd tussen de AbiH en de VRS met bemiddeling van UNPROFOR op 8 mei 1993 verwees, zo wordt in herinnering gebracht) uitdrukkelijk naar Artikel 60 van het 1ste Aanvullend Protocol van de Geneefse Conventies. Dit Artikel stelt dat:

“1. It is prohibited for the Parties to the conflict to extend their military operations to zones on which they have conferred by agreement the status of demilitarized zone, if such extension is contrary to the terms of this agreement.

2. The agreement shall be an express agreement, may be concluded verbally or in writing, either directly or through a Protecting Power or any impartial humanitarian organization, and may consist of reciprocal and concordant declarations. The agreement may be concluded in peacetime, as well as after the outbreak of hostilities, and should define and describe, as precisely as possible, the limits of the demilitarized zone and, if necessary, lay down the methods of supervision.

3. The subject of such an agreement shall normally be any zone which fulfils the following conditions:

(a) all combatants, as well as mobile weapons and mobile military equipment, must have been evacuated;

(b) no hostile use shall be made of fixed military installations or establishments;

(c) no acts of hostility shall be committed by the authorities or by the population; and

(d) any activity linked to the military effort must have ceased.

The Parties to the conflict shall agree upon the interpretation to be given to the condition laid down in subparagraph (d) and upon persons to be admitted to the demilitarized zone other than those mentioned in paragraph 4. [...]

5. The Party which is in control of such a zone shall mark it, so far as possible, by such signs as may be agreed upon with the other Party, which shall be displayed where they are clearly visible, especially on its perimeter and limits and on highways.

6. If the fighting draws near to a demilitarized zone, and if the Parties to the conflict have so agreed, none of them may use the zone for purposes related to the conduct of military operations or unilaterally revoke its status. [...]”

Bovendien maken de bepalingen van Artikel 60 duidelijk dat de eerste overeenkomst, gesloten tussen dezelfde partijen op 18 april 1993, ook moet worden opgevat als een demilitariseringsakkoord overeenkomstig het 1ste Aanvullend Protocol, ondanks het ontbreken van enige duidelijke verwijzing naar de Geneefse Conventies. Dezelfde regels zijn derhalve van toepassing.

Artikel 85 van het 1ste Aanvullend Protocol, eerder aangehaald, verwijst uitdrukkelijk naar schendingen van demilitariseringsakkoorden als zware schendingen van de Geneefse Conventies:

“3. [T]he following acts shall be regarded as grave breaches of this Protocol, when committed wilfully, in violation of the relevant provisions of this Protocol, and causing death or serious injury to body or health: [...]

(d) making non-defended localities and demilitarized zones the object of attack; [...]”

Aangevoerd wordt dat Gedaagden, door hun falen de demilitariseringsakkoorden van 1993 te implementeren, er niet in zijn geslaagd zware schendingen zoals opgemerkt in Artikel 85 van het 1ste Aanvullend Protocol te voorkomen en zijn derhalve aansprakelijk voor deze schendingen van internationaal humanitair recht. Bovendien zijn de VN en Nederland aansprakelijk voor het niet onderdrukken van voornoemde schendingen, in overeenstemming met Artikel 86 van hetzelfde Protocol, ook eerder aangehaald.

Tenslotte volgt uit Artikel 60 van het 1ste Aanvullend Protocol dat UNPROFOR, als belangrijkste onderhandelende partij in de demilitariseringsakkoorden, de toepasbare normen van het internationaal humanitair gewoonterecht geschonden heeft door het niet nauwkeurig omschrijven van de bepalingen van de overeenkomsten in overeenstemming met de Geneefse Conventies.

Meer bepaald heeft UNPROFOR paragraaf 3 van Artikel 60 niet in acht genomen, dat bepaalt dat “[t]he Parties to the conflict shall agree upon the interpretation to be given to the condition laid down in subparagraph (d) and upon persons to be admitted to the demilitarized zone other than those mentioned in paragraph 4.” Bovendien bepaalt paragraaf 5 van Artikel 60 uitdrukkelijk dat “[t]he Party which is in control” over het gedemilitariseerde gebied het genoemde gebied behoorlijk dient af te bakenen met behulp van duidelijk zichtbare tekens. Het wordt aangevoerd dat UNPROFOR in feite de controle had over de enclave Srebrenica en de omgeving, maar er niet in geslaagd is het te demilitariseren gebied duidelijk af te bakenen, zoals duidelijk aangetoond werd in § ... van deze dagvaarding. Pas bij het tweede

demilitariseringsakkoord werd overeengekomen de grenzen van het gedemilitariseerde gebied aan te duiden met borden, in overeenstemming met de regels van internationaal humanitair recht. Het is echter aangetoond dat deze maatregel niet voldoende was om de discussie rond de exacte omtrek van het gedemilitariseerde gebied te beëindigen.

Oorzakelijk verband

Eiser is van oordeel dat de VN en de Nederlandse Staat hem aanzienlijke schade berokkend hebben, door het UNPROFOR-mandaat en hun contractuele verplichtingen te schenden, alsook door op onrechtmatige wijze te handelen tijdens de uitvoering van de vredesoperatie.

De Bosnisch-Servische gemeenschap in de dorpen rond Srebrenica heeft enorm geleden ingevolge de daden en nalatigheden van gedaagden. Er bestaat een rechtstreeks oorzakelijk verband tussen het volledig falen van de VN en de Nederlandse Staat inzake de demilitarisatie van de gehele Srebrenica-enclave, enerzijds, en het verlies aan menselijk leven en eigendommen door de Bosnische Serviërs, anderzijds. Gedaagden hebben bovendien geen enkele remediërende maatregel op politiek of militair vlak genomen tegen de daders van deze afschuwelijke misdaden. Dit gekoppeld aan de daardoor geïmpliceerde en daaropvolgende inbreuken op de imperatief van onpartijdigheid heeft geleid tot een klimaat van volledige straffeloosheid voor de Bosnische Moslims die opereerden vanuit Srebrenica en zodoende aangemoedigd werden om onverminderd hun aanvallen tegen de Servische burgerbevolking voort te zetten. De gevolgen van deze acties werden verder verergerd door het gebrek aan enige humanitaire hulp voor de Bosnisch-Servische slachtoffers van de Moslimaanvallen.

Om genoemde redenen wordt betoogd dat het voldoende bewezen is dat de schade geleden door Eiser rechtstreeks en oorzakelijk verbonden is met de daden en nalatigheden van de VN en de Nederlandse Staat. Eiser vraagt daarom dat de Rechtbank gedaagden veroordeelt tot het betalen van een schadevergoeding van ...

II.6. Het recht van particulieren vorderingen in te dienen op basis van inbreuken op het internationale recht

Het recht in de huidige context van particulieren en andere private derde partijen om vorderingen in te dienen tegen de VN en de Nederlandse Staat gebaseerd op inbreuken op het internationale recht vertrekt, *inter alia*, van de principes van het internationale gewoonterecht, zoals neergelegd door de International Law Association in haar Eindrapport uit 2004 over de aansprakelijkheid van internationale organisaties.

Voorname principes verwijzen expliciet naar de rechten van derde partijen onder openbaar internationaal recht, met de vermelding dat “[t]he term "third parties" is considered to cover victims or wrongdoers who are not members of the [international organisation] concerned: states, other [international organisations], individuals or legal persons, including private entities” (ILA Final Report, p. 189). De ILA bepaalt verder dat internationale organisaties ““may incur international legal responsibility to States, other [international organisations] and individuals for conduct that is not in conformity with their operational policies, procedures and practices - to the extent that these incorporate existing norms and rules of public international law” (p. 200).

De relevante literatuur over dit punt bevestigt de toepasbaarheid van de principes van de ILA op derde partijen met inbegrip van particulieren ((I.

Dekker, “Making sense of accountability in international institutional law”, *Netherlands Yearbook of International Law*, 2005, p. 93-94).

Bovendien wordt niet aangevochten dat ernstige inbreuken op bepaalde normen van het internationale recht, normen die rechtstreeks rechten verlenen aan particulieren, met zich meebrengen dat deze particulieren rechtstreekse vorderingen kunnen indienen tegen de plegers van voornoemde inbreuken voor binnenlandse rechtbanken. Dit werd bevestigd door de VN in hun *Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law* (vanaf hier: ‘Basic Principles’).

Het moet benadrukt worden dat deze Basic Principles “do not entail new international or domestic legal obligations but identify mechanisms, modalities, procedures and methods for the implementation of existing legal obligations under international human rights law and international humanitarian law which are complementary though different as to their norms” (Preambular Paragraph (PP) 7 of the Basic Principles).

De Basic Principles, aangenomen door de Algemene Vergadering weerspiegelen “the provisions providing a right to a remedy for victims of violations of international human rights law found in numerous international instruments, in particular article 8 of the Universal Declaration of Human Rights, article 2 of the International Covenant on Civil and Political Rights, article 6 of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, article 14 of the Convention against torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment of Punishment, and article 39 of the Convention on the Rights of the Child, and of international humanitarian law as found in article 3 of the Hague Convention respecting the Laws and Customs of

War on Land of 18 October 1907 (Convention IV), article 91 of the Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I) of 8 June 1977, and articles 68 and 75 of the Rome Statute of the International Criminal Court” (PP 1 of the Basic Principles).

Operative Paragraph (OP) I.2. van de Basic Principles voorziet dat Staten zullen verzekeren dat hun binnenlandse wetten verenigbaar zijn met hun internationale legale verplichtingen door:

“[...] (b) Adopting appropriate and effective legislative and administrative procedures and other appropriate measures that provide fair, effective and prompt access to justice;

(c) Making available adequate, effective, prompt and appropriate remedies, including reparation, as defined below;

(d) Ensuring that their domestic law provides at least the same level of protection for victims as that required by their international obligations”

Bovendien voorziet OP II.3. dat Staten de verplichting hebben om:

“[...] (c) Provide those who claim to be victims of a human rights or humanitarian law violation with equal and effective access to justice, as described below, irrespective of who may ultimately be the bearer of responsibility for the violation;

and

(d) Provide effective remedies to victims, including reparation [...]”

OP V.8 van de Basic Principles definieert “victims” als ““persons who individually or collectively suffered harm, including physical or mental injury, emotional suffering, economic loss or substantial impairment of their fundamental rights, through acts or omission that constitute gross violations of international human rights law, or serious violations of international humanitarian law. Where appropriate, and in accordance with domestic law, the term “victims” also includes the immediate family or dependants of the direct victim and persons who have suffered harm in intervening to assist victims in distress or to prevent victimization.”

Eiser is derhalve een “victim” zoals gedefinieerd door de Basic Principles.

OP VII.11. bepaalt dat:

“Remedies for gross violations of international human rights law and serious violations of international humanitarian law include the victim’s right to the following as provided for under international law: (a) Equal and effective access to justice; (b) Adequate, effective and prompt reparation for harm suffered; [...]”

De Basic Principles bepalen dat particulieren die het slachtoffer zijn van een grove schending van hun mensenrechten of van het internationale humanitaire recht hun rechten zoals een staat kunnen afdwingen onder het internationale recht. Lidstaten moeten ervoor zorgen dat slachtoffers kunnen beschikken over alle nodige legale middelen om in staat te zijn hun rechten uit te oefenen. OP VIII van de Basic Principles bepaalt dat:

“A victim of a gross violation of international human rights law or of a serious

violation of international humanitarian law shall have equal access to an effective judicial remedy as provided for under international law. (...) Obligations arising under international law to secure the right to access justice and fair and impartial proceedings shall be reflected in domestic laws. To that end, States should:

[...]

(d) Make available all appropriate legal, diplomatic and consular means to ensure that victims can exercise their rights to remedy for gross violations of international human rights law or serious violations of international humanitarian law.”

Eiser verwijst verder naar punt 3.5 van de *Advisory Opinion on the Responsibility for Wrongful Acts during UN Peace Operations* van de Commissie van advies inzake volkenrechtelijke vraagstukken van het Nederlandse Ministerie van Buitenlandse Zaken, welk bevestigt dat particulieren hun rechten kunnen afdwingen zoals een staat in geval van schendingen van regels van openbaar internationaal recht die rechten rechtsreeks overdragen aan particulieren, zoals, *inter alia*, mensenrechtenregels.

OP I.2. van de Basic Principles voorziet dat Staten zullen verzekeren dat hun binnenlandse wetten verenigbaar zijn met hun internationale legale verplichtingen door:

“(a) Incorporating norms of international human rights law and international humanitarian law into their domestic law, or otherwise implementing them in their domestic legal system [...].”

Deze bepaling komt overeen met Artikel 93 van de Nederlandse Grondwet, die stelt dat:

“Bepalingen van verdragen en van besluiten van volkenrechtelijke organisaties die naar haar [sic] inhoud een ieder kunnen verbinden, hebben verbindende kracht nadat zij zijn bekendgemaakt.”

Dit zichzelf bekrachtigende karakter van internationale conventies zou geval per geval moeten worden beoordeeld door de rechtbank. In dit verband vestigt Eiser, in de huidige context, de aandacht op het feit dat de Conventies van Genève en het EVRM, naast andere internationale conventies, algemeen bindende bepalingen bevatten en in het Nederlandse binnenlands recht zijn geïntegreerd in overeenstemming met Artikel 93 van de Nederlandse Grondwet. De bepalingen die daarin vervat zijn en besproken zijn in deze dagvaarding zouden derhalve rechtstreeks toepasbaar moeten zijn voor Eiser om zich er op te steunen .

Eiser wenst verder op te merken, in verband met internationaal humanitair recht, dat deze tak van het internationale recht algemeen aanzien wordt als een tak die rechten verleent aan particulieren (L. Zegveld, “Remedies for victims of violations of international humanitarian law”, *International Review of the Red Cross* 2003, 497; G. Aldrich, “Individuals as subjects of international humanitarian law” in J. Makarczyk (ed.), *Theory of international law at the threshold of the 21st century: Essays in honour of Krzysztof Skubiszewski*, 1996 and R. Teitel, “Humanity’s Law: Rule of law for the new global politics”, *Cornell International Law Journal* 2002, p. 362-363).

Van bijzondere interesse in dit opzicht is Artikel 7 (8 in de Vierde Conventie) van de Geneefse Conventies van 1949. Dit Artikel bepaalt dat de beschermde personen in geen enkele omstandigheid afstand mogen doen, geheel of

gedeeltelijk, van de rechten die hun verzekerd zijn door de Conventies en door de bijzondere overeenkomsten die hierin voorzien zijn. Het verduidelijkt dus dat de rechten waarvan sprake verleend zijn aan particulieren in plaats van aan regeringen, aangezien alleen de houder van een recht heeft er afstand van te doen (M. Zwanenburg, *o.c.*, p. 274).

Het is vanzelfsprekend dat “where there is a right, there must be a remedy” (J. Kleffner and L. Zegveld, “Establishing an individual complaints procedure for violations of international humanitarian law”, *Yearbook of International Humanitarian Law* 2000, 384 and J. Kleffner, “Improving compliance with international humanitarian law through the establishment of an individual complaints procedure”, *LJIL* 2002, p. 237).

In het licht van deze uitspraak ontwierp de Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights een reeks van basisprincipes met betrekking tot het recht op schadeloosstelling, herstelbetaling en eerherstel voor slachtoffers van grove schendingen van de mensenrechten en fundamentele vrijheden. Principe 4 van dit ontwerp voorziet dat (UN Doc. E/CN.4/Sub.2/1996/17, *Revised set of basic principles and guidelines on the right to reparation for victims of gross violations of human rights and humanitarian law prepared by Mr. Theo van Boven pursuant to Sub-Commission decision 1995/117 of 24 May 1996*, principle 4):

“Every State shall ensure that adequate legal or appropriate remedies are available to any person claiming that his or her rights have been violated. The right to a remedy against violations of human rights and humanitarian norms includes the right of access to national and international procedures for their protection.”

In 1998 werd Cherif Bassiouni door de Commission on Human Rights aangesteld om een herziene versie van voornoemde principes voor te bereiden. Bassiouni presenteerde zijn slotrapport in 2000. Principe 11 voorziet dat (UN Doc. E/CN.4/2000/62, *Basic principle and guidelines on the right to a remedy and reparation for victims of violations of international human rights and humanitarian law. Annex to the Report of the Special Rapporteur, Mr. M. Cherif Bassiouni: The right to restitution, compensation and rehabilitation for victims of gross violations of human rights and fundamental freedoms of 18 January 2000*, principle 11):

“Remedies for violations of international human rights and humanitarian law include the victim’s right to: access justice; reparation for harm suffered; [...].”

Tot slot bevestigde de United Nations High Commissioner for Human Rights het principe dat het slachtoffer van een ernstige schending van humanitair recht het recht heeft op zowel “reparation for harm suffered or other appropriate remedy” als op “access to justice” (*Basic principles and guidelines on the right to a remedy and reparation for victims of gross violations of international human rights law and serious violations of international humanitarian law*, rev. 23 October 2003, para, 12 (b), cited in M. Zwanenburg, *o.c.*, p. 283).

Verder wordt in herinnering gebracht dat het recht op toegang tot de rechter een van de meest fundamentele mensenrechten is, dat erkend moet worden door zowel regeringen als internationale organisaties (zie sectie over VN-immuniteit).

Derhalve wordt gesteld dat Eiser zich in onderhavige zaak kan beroepen op inbreuken op verscheidene regels van het internationale recht door de VN en de Staat Nederland, op basis van de rechter die hem rechtstreeks zijn verleend door, *inter alia*, internationale mensenrechten en het humanitaire recht.

Juridische gevolgen van internationaalrechtelijke aansprakelijkheid

Toepasselijk recht

De juridische gevolgen van een schending van internationaal recht door een Staat of internationale organisatie worden beheerst door de respectieve codificaties van de International Law Association en de International Law Commission.

Het principe van schadevergoeding is neergelegd in ILC Artikel 31 inzake Staatsverantwoordelijkheid:

“1. The responsible State is under an obligation to make full reparation for the injury caused by the internationally wrongful act.

2. Injury includes any damage, whether material or moral, caused by the internationally wrongful act of a State.”

Hetzelfde beginsel geldt met betrekking tot internationale organisaties (ILC Artikel 34).

De International Law Commission verduidelijkt in zijn commentaar wat verstaan dient te worden onder de term “moral” of “non-materialdamage”, die immers ook vergoed moet worden (zie Crawford, *The International Law Commission’s Articles on State Responsibility. Introduction, text and commentaries*, 2002, p. 223):

“Compensable personal injury encompasses not only associated material losses, such as loss of earnings and earning capacity, medical expenses and the like, but also non-material damage suffered by the individual (sometimes, though not universally, referred to as “moral damage” in national legal systems). Non-material damage is generally understood to encompass loss of loved ones, pain and suffering as well as the affront to sensibilities associated with an intrusion on the person, home or private life. No less than material injury sustained by the injured State, non-material damage is financially assessable and may be the subject of a claim of compensation [...].”

Artikel 34 van de ILC Artikels inzake Staatsverantwoordelijkheid en Artikel 37 van de ILC Artikels inzake de Verantwoordelijkheid van Internationale Organisaties voorzien dat:

“Full reparation for the injury caused by the internationally wrongful act shall take the form of restitution, compensation and satisfaction, either singly or in combination, in accordance with the provisions of this chapter.”

Dit is een codificatie van een beginsel uit de *Chorzow-Factory*zaak van het Permanent Hof van Internationale Justitie (*Germanyv. Poland*, 26 juli 1927, *PCIJ Series A* 1928, nr. 17):

“[R]eparation must, so far as possible, wipe-out all the consequences of the illegal act and re-establish the situation which would, in all probability, have existed if that act had not been committed. Restitution in kind, or, if this is not possible, payment of a sum corresponding to the value which a restitution in kind would bear; the award, if need be, of damages for loss sustained which would not be covered by restitution in kind or payment in place of it – such are

the principle which should serve to determine the amount of compensation due for an act contrary to international law.”

Het Internationaal Gerechtshof past nog steeds dezelfde benadering toe, zoals mag blijken uit, bijvoorbeeld, de *Arrest Warrant (Yerodia)* zaak (zie para. 76 van het arrest) en de uitspraak in *Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro* (para. 460).

Herstelling in natura wordt bijgevolg gezien als de voornaamste vorm van vergoeding. Dit wordt bevestigd in Artikel 35 inzake Staatsverantwoordelijkheid:

“A State responsible for an internationally wrongful act is under an obligation to make restitution, that is, to re-establish the situation which existed before the wrongful act was committed, provided and to the extent that restitution:

(a) Is not materially impossible;

(b) Does not involve a burden out of all proportion to the benefit deriving from restitution instead of compensation.”

Hetzelfde principe is voorzien in ILC Artikel 38 inzake de Verantwoordelijkheid van Internationale Organisaties.

Het is duidelijk dat in voorliggende zaak, die betrekking heeft op, onder meer, verlies van menselijke levens, vergoeding door middel van herstelling in natura niet mogelijk zal zijn. Eiser vraagt daarom om vergoeding door middel van compensatie, zoals neergelegd in ILC Artikel 36 inzake

Staatsverantwoordelijkheid (Artikel 39 inzake de Verantwoordelijkheid van Internationale Organisaties):

“1. The State responsible for an internationally wrongful act is under an obligation to compensate for the damage caused thereby, insofar as such damage is not made good by restitution.

2. The compensation shall cover any financially assessable damage including loss of profits insofar as it is established.”

Artikel 37 van de ILC Artikels inzake Staatsverantwoordelijkheid (Artikel 40 inzake Internationale Organisaties) voorziet tenslotte nog in een mogelijke vergoeding door genoegdoening (*satisfaction*):

“1. The State responsible for an internationally wrongful act is under an obligation to give satisfaction for the injury caused by that act insofar as it cannot be made good by restitution or compensation.

2. Satisfaction may consist in an acknowledgement of the breach, an expression of regret, a formal apology or another appropriate modality.

3. Satisfaction shall not be out of proportion to the injury and may not take a form humiliating to the responsible State.”

De commentaar van het ILC bij deze artikels geeft enkele voorbeelden van genoegdoening, zoals een onderzoek naar de oorzaken van de daad of nalatigheid die geleid heeft tot schade en een disciplinaire of strafrechtelijke sanctie tegen de individuen wiens gedrag geleid heeft tot de schending van

internationaal recht. Deze opsomming is echter niet uitputtend en in theorie kan genoegdoening vele andere vormen aannemen (Zwanenburg, *o.c.*, p. 234).

De International Law Association heeft de aangehaalde principes van de ILC Artikels inzake Staatverantwoordelijkheid bevestigd als zijnde ook toepasselijk op internationale organisaties (ILA Final Report, aangehaald, p. 222).

In dit opzicht dient opgemerkt te worden dat, indien een Staat of internationale organisatie bepaalde maatregelen genomen heeft om tegemoet te komen aan haar secundaire verplichtingen die voortvloeien uit haar aansprakelijkheid, dit impliceert dat het betwiste gedrag aan die entiteit kan worden toegerekend (Zwanenburg, *o.c.*, p. 252). De onderzoeken die in voorliggende zaak uitgevoerd werden in opdracht van of door gedaagden teneinde de verantwoordelijkheid van de betrokken actoren bij het inzetten van UNPROFOR vast te stellen (zie, onder meer, het NIOD rapport en UN Doc. A/54/549, aangehaald), de daaruit voortvloeiende aanvaarding van verantwoordelijkheid door gedaagden en het ontslag van de Nederlandse regering kunnen in deze gezien worden als vormen van genoegdoening. Het gedrag van UNPROFOR kan daarom toegerekend worden aan gedaagden.

Het dient echter benadrukt te worden dat deze vorm van genoegdoening geenszins geldt als een afdoende vorm van schadevergoeding, daar de schade veroorzaakt door de vredesoperatie in Bosnië-Herzegovina “[can] be made good by restitution or compensation”, zoals voorzien in ILC Artikel 37/40, para, 1 (*supra*). Hieruit volgt dus dat geen toevlucht genomen kan/dient te worden tot genoegdoening. Eiser vraagt in het bijzonder om financiële compensatie voor het aanzienlijk verlies van mensenlevens en eigendommen ingevolge de daden en nalatigheden van de Nederlandse Staat en de VN.

Schadevergoeding

Eiser vraagt de Rechtbank de Nederlandse Staat en de VN gezamenlijk te veroordelen tot het betalen van ... aan schadevergoeding voor het verlies aan mensenlevens en eigendommen. Eiser wenst in dit opzicht het volgende op te merken.

Tijdens de sessies van de Algemene Vergadering in 1996 en 1997 stelde de VN Secretaris-Generaal een rapport voor waarin de principes en de omvang werden vastgelegd van de verantwoordelijkheid van de VN voor gevechts- en operationele activiteiten van VN-troepen (VN Secretaris-Generaal, *Administrative and Budgetary Aspects of the Financing of the United Nations Peacekeeping Operations*, UN Doc. A/51/389 en A/51/903). De Algemene Vergadering nam de aanbevelingen van de Secretaris-Generaal in dit rapport aan in Resolutie 52/247 van 22 juni 1998.

Het dient benadrukt te worden dat de aanbevelingen van de Secretaris-Generaal zoals aangenomen door de Algemene Vergadering uitzonderingen zijn op de algemene beginselen van aansprakelijkheid voor onrechtmatige daad. Zij dienen bijgevolg restrictief geïnterpreteerd te worden.

Inderdaad, paragraaf 37 van Rapport 51/903 van de Secretaris-Generaal stelt dat:

“Financial limitations on the liability of the Organization, though justified on economic, financial and policy grounds, constitute an exception to the general principle that when tortious liability is engaged compensation should be paid with a view to redressing the situation and restoring it to what it had been prior to the occurrence of the damage.”

De beperkingen op de aansprakelijkheid voor onrechtmatige daad van de VN voor schade veroorzaakt door vreedstroepen zijn toepasselijk op de soorten schade die het meest voorkomen in de praktijk van VN-operaties, zoals schade aan de persoon en verlies en beschadiging van eigendommen ingevolge nalatigheid, die niet het gevolg is van enige operationele noodzaak (UN Doc. A/RES/52/247, OP5 en UN Doc. A/51/903, aangehaald, para. 13).

De Secretaris-Generaal benadrukte in zijn rapport van 1997 (A/51/903) echter dat geen beperkingen ingesteld kunnen worden “withregard to claims arising as a result of *gross negligence or wilful misconduct*” (para. 14 – eigen cursivering). Deze aanbeveling werd aangenomen door de Algemene Vergadering in OP 7 van Resolutie 52/247 en is bijgevolg bindend in de verhoudingen tussen de VN en eisende derden.

In voorliggende zaak werd aangetoond dat de beperkingen ingesteld door de Secretaris-Generaal niet van toepassing zijn op de onrechtmatig gedragingen van de VN-troepen in Srebrenica, daar deze het gevolg waren van “*gross negligence*” en “*wilful misconduct*”. Het volgt bijgevolg uit Resolutie 52.247 dat de VN, alsmede de Nederlandse Staat, gehouden zijn tot het vergoeden van alle schade geleden door Eiser.

Ingevolge de financiële beperkingen ingesteld door de Algemene Vergadering in Resolutie 52/247 met betrekking tot vorderingen van derden tegen de organisatie voor persoonlijke schade, ziekte of dood ingevolge vredesoperaties, (OP 9 van de Resolutie):

“(a) Compensable types of injury or loss shall be limited to economic loss, such as medical and rehabilitation expenses, loss of earnings, loss of financial

support, transportation expenses associated with the injury, illness or medical care, legal and burial expenses; [...]

(d) The amount of compensation payable for injury, illness or death of any individual [...] shall not exceed a maximum of 50,000 United States dollars [...];

(e) In exceptional circumstances, the Secretary-General may recommend to the General Assembly, for its approval, that the limitation of 50,000 dollars provided for in subparagraph (d) above be exceeded in a particular case if the Secretary-General, after carrying out the required investigation, finds that there are compelling reasons for exceeding the limitation.”

OP 10 van de Resolutie bepaalt verder dat:

“[...] (b) Compensation for loss or damage to premises shall either: (i) be calculated on the basis of the equivalent of a number of months of the rental value, or a fixed percentage of the rental amount payable for the period of United Nations occupancy; or (ii) be set at a fixed percentage of the cost of repair; the Secretary-General will decide on the appropriate method for calculating compensation payable for loss or damage to premises at the conclusion of the pre-mission technical survey [...].”

OP 11 van Resolutie A/52/247, tenslotte, voorziet dat:

“(a) Compensation for loss or damage to personal property of third parties arising from the activities of the operation or in connection with the performance of official duties by its members shall cover the reasonable costs of repair or replacement [...].”

Eiser wenst nogmaals te benadrukken dat voornoemde modaliteiten slechts toepasbaar zijn in de gevallen waar aangenomen kan worden dat de vereisten voor financiële beperkingen vervuld zijn. Zoals eerder opgemerkt is de schade opgelopen door Eiser in voorliggende zaak echter het gevolg van grove nalatigheid en bewust wangedrag door de VN-troepen, toerekenbaar aan de Nederlandse Staat en de VN. De financiële beperkingen zijn zodoende niet toepasselijk in huidige zaak. De modaliteiten neergelegd in OP 9 tot 11 van Resolutie 52/247 werden in deze context bijgevolg enkel uiteengezet teneinde een geheel van *minimale richtlijnen* te verschaffen aan de Rechtbank, om zo de daadwerkelijke omvang van de door gedaagden aan Eiser te betalen schadevergoeding accuraat te kunnen bepalen. Eiser is van oordeel dat de uiteindelijke schadevergoeding in onderhavige zaak minstens moet tegemoetkomen aan de parameters uiteengezet in de aangehaalde Resolutie van de Algemene Vergadering.

Bovendien wordt aangevoerd dat de beperkingen van Resolutie 52/247 niet bindend zijn tegenover Eiser. Inderdaad, paragraaf 41 van Rapport A/51/903 van de VN Secretaris-Generaal stelt dat, opdat de neergelegde beperkingen derden zouden kunnen binden, vereist is dat zij opgenomen zijn “in the terms of reference of the local claims review boards as a basis for their jurisdiction.” Daar echter, zoals gezien, in de context van voorliggende zaak geen review boards opgericht zijn, en de huidige procedure bovendien in ieder geval niet gevoerd wordt voor dergelijke instantie, wordt aangevoerd dat de aangehaalde beperkingen niet ingeroepen kunnen worden tegen Eiser.

III. FEITEJLIJKE ACHTERGROND

A. Demilitarisering

[1] Zoals reeds aangeduid in de Inleiding [Sectie I] en in het Juridische Betoog [Sectie II] is de kwestie van de demilitarisering van de beschermde zone rond Srebrenica essentieel voor een goede inschatting van de aansprakelijkheid van Gedaagden.⁵

Hun algemene plicht om tussenbeide te komen ten voordele van onbeschermde Servische en andere niet-Moslim niet-strijders is in elk geval gebaseerd op de heersende normen van internationaal humanitair recht. In dit specifieke geval is die taak des te uitgesprokener aangezien – bovenop algemene bepalingen – deze ook gebaseerd is op specifieke verplichtingen die stammen uit de formele demilitariseringsakkoorden waarvan Gedaagden, de VN en de Staat Nederland, ondertekenaars waren.⁶ Het complete falen om het demilitariseringproces voor de gewapende Moslim-strijdkrachten in de enclave Srebrenica te implementeren schiep de doorslaggevende materiële voorwaarde die het de Moslim-strijdkrachten toestond de uitvoer van hun militaire operaties verder te zetten. Deze militaire operaties leidden tot de menselijke slachtoffers waarnaar deze Dagvaarding verwijst.

[2] Twee demilitariseringsakkoorden werden ondertekend, die weinig essentieel verschil kenden. Het eerste akkoord werd op 17 april 1993 getekend door de strijdende partijen en werd mede-ondertekend door een vertegenwoordiger van

---

⁵ Die aansprakelijkheid is natuurlijk een gevolg van de onvervulde plichten, die Gedaagden aangenomen hadden of die hun redelijkerwijze toegeschreven kon worden. De opvatting van de VN-Secretaris-Generaal van de missie van UNPROFOR vestigt bruikbare maatstaven in dit opzicht: “*To protect the civilian populations of the designated safe areas against armed attacks and other hostile acts, through the presence of its troops and, if necessary, through the application of air power, in accordance with agreed procedure.*” [U.N. Security Council, “Report of the Secretary-General Pursuant to Resolution 844 (1993),” S/1994/555, May 9, 1994, p. 5.]. Naar welke inwoners (in het Engels wordt de meervoudsvorm “populations” gebruikt) zou hij hebben kunnen verwijzen als niet ook de Servische burgers beschouwd moesten worden binnen de omvang van VN-bescherming?

⁶ Nederland sloot zich aan bij de akkoorden die demilitarisering mandateerden door er in februari 1995 mee in te stemmen het eigen militaire contingent ter beschikking te stellen van de VN en zo betrokken te raken in het nazicht houden op het nakomen van deze akkoorden in de regio Srebrenica.

UNPROFOR; het tweede akkoord, dat naast Srebrenica, ook van toepassing was op de enclave Zepa werd getekend op 8 mei 1993. Bij die gelegenheid waren de VN persoonlijk vertegenwoordigd door Gen. Morillon. [Zie Annex III-1]

[3] In het relevante deel van het demilitariseringsakkoord van 17 april 1993 wordt gesteld in § 4: “The demilitarization of Srebrenica will be complete within 72 hours of the arrival of an UNPROFOR company to Srebrenica (1100 hours 18 April 1993, if they arrive later this will be changed). All weapons, ammunition, mines, explosives, and combat supplies (except medicines) inside Srebrenica will be submitted/handed over to UNPROFOR under the supervision of three officers from each side with control being carried out by UNPROFOR. No armed persons or units except for UNPROFOR will remain within the city once the demilitarization process is complete. Responsibility for the demilitarization process remains with UNPROFOR.”⁷

[4] Deze bepaling is van betekenis omdat, *inter alia*, volgens deze de VN, via hun gewapende strijdkrachten in het veld, uitdrukkelijk “verantwoordelijkheid” aannemen voor het implementeren van het demilitariseringsproces.

[5] Het demilitariseringsakkoord van 8 mei 1993, waarvan het bereik uitgebreid werd om ook de naburige enclave Zepa te omvatten, bepaalt in § 3 dat alle “military and para-military units must withdraw from the demilitarized zone or turn over their weapons”; dat “UNPROFOR...will place the weapons and

---

⁷ Dit was een toezegging die quasi van in de beginne voorbestemd was om dode letter te blijven. Zoals we kunnen vernemen uit de biografie van Moslim-onderhandelaar Gen. Sefer Halihovic, *The Cunning Strategy* [Lukava Strategija: Sarajevo, 1997] “...when I returned to the Command [from Sarajevo airport, where the negotiations were held—op. ed.] I sent an order to Srebrenica and Zepa that they were not to turn over one functioning weapon or a one whole bullet.” (pp. 105-110). Niet dat de VN er ooit op zouden staan dat ze dit zouden doen, zoals we al zagen in voetnoot 3, *supra*. Later, als raadkamergetuige op het proces van Gen. Radoslav Krstic, *Prosecutor v. Krstic* [ICTY, 5 april 2001], bevestigde Halihovic enthousiast dit bevel voor het juridische verslag, waarbij hij eraan toevoegde dat hij van dezelfde gelegenheid gebruik gemaakt had om zijn ondergeschikten in Srebrenica te bevelen “hide heavy weaponry.” Halihovic gaf ook toe dat hij 8 helicopters met wapens en munitie zond naar de “gedemilitariseerde zone”, terwijl hij de raadkamer honend vertelde dat hij “180 helicopters” zou hebben gezonden als hij daartoe in staat was geweest.

ammunition so collected under its supervision” [§ 4]; de positie van UNPROFOR is zo vastgesteld dat ze zullen “control the demilitarized zone so as to facilitate the implementation of this agreement and UNPROFOR units of sufficient strength to control the demilitarized area shall remain in the demilitarized zone until the contracting parties should agree otherwise” [§ 5]; bovendien [zal] niemand “except for UNPROFOR personnel shall have the right to possess any weapons, munitions, or explosives. Weapons, munitions, and explosives in their possession shall be removed by UNPROFOR. Combatants shall not be allowed entry into the demilitarized zone” [§ 5]; tenslotte, “at the beginning of the demilitarization process, UN civilian police shall oversee the maintenance of law and order within the demilitarized zone” [§ 7].

[6] Het mag verondersteld worden dat dit nieuwe akkoord gesloten werd op aandringen van de Servische zijde, ontevreden over het praktische fiasco van het voorgaande, getekend op 17 april 1993. Bij die gelegenheid, zo mag in herinnering gebracht worden, werden VN-officieren te velde geadviseerd om niet te ver te gaan in hun pogingen om Moslim-wapens te vinden en in beslag te nemen. Het akkoord bevat verschillende hoogst interessante elementen. Ten eerste wordt “military and para-military” eenheden in de enclaves een keuze gegeven, hetzij hun wapens overhandigen aan de VN, hetzij terugtrekken. Met andere woorden, dit akkoord kondig een nultolerantiebeleid aan voor het bestaan van enige militaire formaties in Srebrenica, met uitzondering van die van de VN. Dan worden UN-strijdkrachten gelast met “controlling” van de gedemilitariseerde zone, “so as to facilitate the implementation of this agreement”, wat logischerwijze de demilitariseringsbepaling inhoudt, en dat betekent in de praktijk dat, nadat de wapens verzameld waren, de VN geen gewapende personen zouden toelaten de zone binnen te gaan. Dat kan enkel betekenen dat de VN verantwoordelijk zullen zijn voor: [a] de veiligheid van burgers binnen de zone, en [b] het niet toestaan van enige organisatie binnen de

zone voor het uitvoeren van operaties erbuiten die tegen de principes van orde en gezag ingaan. Derhalve verbiedt dit akkoord in de enclave Srebrenica elke planning of uitvoeren van aanvallen, die als doel of gevolg het doden van niet-strijders in de omliggende gemeenschappen zouden hebben.

[7] Als gevolg van de uitbreiding van dit akkoord met betrekking tot het voorgaande, wensen Eisers hier te benadrukken dat de toezichhoudende rol van de VN hier vastgelegd is met meer duidelijkheid en dat de VN begiftigd werden met extra autoriteit voor het implementeren van de toegewezen taken. De persoonlijke aanwezigheid van de bevelhebber van de VN-strijdmacht in Sarajevo, Generaal Morillon, legt de nadruk op de ernst van dit akkoord en de verplichtende aard van de verantwoordelijkheden erdoor aangenomen door de VN.

[8] De juistheid van deze conclusies werd bevestigd door Gen. Morillon zelf toen hij getuigde op 12 februari 2004 voor het Joegoslavië-tribunaal op het proces van Slobodan Milosevic: “The agreement provided that all those who were not ready to lay down their arms would have to leave the enclave...”⁸

[9] Afgezien van eropvolgende taalkundige discussies over de precieze betekenis van de Engelse uitdrukking “safe zone”, en hoe die best weergegeven wordt in het Servo-Kroatisch,⁹ blijft het een onaanvechtbaar feit dat de VN-Veiligheidsraad, met zijn Resolutie 824 van 6 mei 1993, daadwerkelijk verklaard heeft dat de “safe zone” van Srebrenica “demilitarized” moest worden, d.w.z. dat de notie aangenomen werd dat, in ruil voor het staken van militaire operaties door de Servische zijde, alle wapens en militaire uitrusting in het bezit van gewapende Moslimtroepen binnen de enclave verzameld moesten worden

---

⁸ Bladzijde 32045, regels 22-24.

⁹ Vertaalmoelijkheden worden behandeld door analist Chuck Sudetic in zijn boek « Blood and Revenge », p. 290.

en onder bewaring van de VN geplaatst. Het woord “safe”, of “*bezbedan*” in het Servo-Kroatisch, kan voor verschillende interpretaties vatbaar zijn, maar het begrip “demilitarization” is glashelder. In geval van enige twijfel nemen § 4 van het akkoord van 17 april 1993 en § 3, 4, 5 en 7 van het akkoord van 8 mei 1993 deze twijfels weg.

Hoe het proces van “demilitarization” vorderde kan worden gehaald uit verscheidene rapporten die gepresenteerd werden door de leiding van het Moslimleger van Srebrenica [aanvankelijk gekend als 8ste Tactische Groep, en vanaf 24 oktober 1994 als de 28ste Divisie] aan hun oversten in Tuzla en Sarajevo, en de antwoorden die men van daar kreeg. Als illustratie is het volgende rapport van de staf van de gewapende troepen in Srebrenica [nr. 35/93 van 28 juli 1993] aan de leiding van het 2de Korps van het Moslimleger in Tuzla zeer kenmerkend. Het opperbevel wordt geïnformeerd dat in juli 1993, wat wil zeggen op een moment dat de “safe” en “demilitarized” zone volledig van kracht was, de Srebrenica Operational Group beschikte over de volgende verdedigingsmiddelen:

- De Potocari brigade, drie bataljons
- De Sucaska brigade, drie bataljons
- De Kragljivoda brigade, drie bataljons
- Vijf onafhankelijk bataljons en autonome eenheden

Ook werden, op bevel van de niet-militaire gezaghebbers, nr. 124/92 van 8 december 1993, eenheidscommandanten aangesteld. Hoe is het mogelijk dat het bestaan van zulke significante en professioneel georganiseerde militaire eenheden aan de aandacht kon ontsnappen van het VN-contingent, dat ingezet was in de safe zone net om ervoor te zorgen dat iets van die aard niet zou gebeuren?

[10] Bij het verstrijken van de tijd wordt het, als we de beschikbare dossiers van de Moslim-legerleiding herzien, duidelijk dat, in strijd met ondertekende verbintenissen, en ondanks de aanwezigheid van VN-troepen in de enclave, eerst van het Canadese en dan van het Nederlandse bataljon, de bestuurlijke complexiteit en de krijgsbereidheid van de illegale Moslimtroepen aanhoudelijk steeg.

Op 8 februari 1994 stuurde het Secretariaat van de stedelijke Nationale Verdediging in Srebrenica officieel rapport nr. 03-2/94 naar het Secretariaat van de regionale Verdediging in Tuzla, d.w.z. naar de zetel van het 2de Korps van het Leger van BH:

- Gewapende troepen [Leger en Binnenlandse Zaken] bestaande uit 5.271 manschappen
- Dienstdoende werkplichtigen, 1221 man
- Burgerbescherming, 939 man
- De noden van de gewapende troepen dienend: 28 motorvoertuigen en 174 paarden
- Niet toegewezen: 3.247 man, waaronder gewonden en zieken

Op 12 februari 1994 stuurde de leiding van de Operationele Groep Srebrenica naar de leiding van het 2de Korps in Tuzla een “*Report on personnel losses and replenishment in 8th OG units as of February 2, 1994*”.¹⁰

Volgens deze dépêche zaten de eenheden van de 8ste OG aan 98,8% van het niveau van geplande mankracht, d.w.z. dat er van 5.193 posities voor manschappen 5.133 ingenomen waren.

De bevelhebbers van het Tweede Korps zonden het volgende bevel naar de leiding van de 8ste OG Srebrenica, nr. 02/2-356-1, op 12 februari 1994, getiteld “*Activities plan and measures for enhancing combat preparedness, Order*”.

In de uitweiding voorafgaand aan het Bevel wordt gezegd: “*Based on reports forwarded to the OG command in relation to combat preparedness and*

---

¹⁰ Dispatch of 8th OG Srebrenica command, 42/94, of February 12, 1994.

2nd Corps plan for the correction of battle preparedness deficiencies within the 2nd Corps, and in order to raise the total battle preparedness of 2nd Corps, it is ordered:

....(1) unit reorganization to be completed as soon as practicable; ... (6) all units to send in officer promotion nominations; ... (10) personnel replenishment in units to be conducted through district and municipal secretariats up to mandated levels; (11) situation summaries and combat reporting to be conducted in accordance with the most recent order of the supreme command.”

[11] Een logische vraag stelt zich: welke reorganisatie van eenheden en krijgsverslaggeving kan hier plaatsvinden, wanneer er in die periode en in die grotere omgeving geen militaire eenheden van gelijk welke aard toegestaan waren, met uitzondering van die van de VN, en in het minst niet-VN-eenheden die uitgerust waren om gevechtsoperaties uit te voeren? Alsof hij de klucht van “demilitarization” wilde aandikken, informeerde Naser Oric, militair Moslimbevelhebber in Srebrenica, met dépêche nr. 130-29-25/94 van 4 juni 1994 de leiding van het 2de Korps [Bureau voor recrutering en personeelszaken] zo: *“In relation to your Order, strictly confidential, no. 03/96-53 of March 14, 1994, we are forwarding to you information about personnel levels in OG units. The data are listed on the RP-1 form, with all changes indicated.”*

Volgens dit rapport was de personeelsbezetting van de 8ste OG op 4 juni 1994 zo: officieren, 429; officieren zonder aanstelling, 562; soldaten, 4.535, op een totaal van 5.526 man militair personeel in de 8ste OG Srebrenica.

Het is van belang om op te merken dat het niveau van mankracht van de 8ste OG onophoudelijk toenam, met ongeveer 100 manschappen per maand. Op 12 februari 1994 hadden de eenheden van de 8ste OG Srebrenica een totaal van 5.133 manschappen; op 9 maart 1994 waren er 5.254 manschappen; en op 4 juni 1994 waren er 5.526. Deze toename van mankracht vond plaats in een periode

- e) recoilless cannon 82 mm 20 pieces
- f) Ammunition suitable for the above weapons
- g) Artillery pieces: howitzers, MB 120 mm and others in similar quantities
- h) Ammunition for existing weapons:
- Bullet 7,62 mm for AP, PAP and PM 500,000 pieces
  - Bullet 7,9 mm for P and PM 300,000 pieces
  - Bullet 7,62 mm for machinegun M-84 1,000,000 pieces
  - Bullet 9 mm long 5000 pieces
  - Bullet 12,7 mm for PAM 100,000 pieces
  - Bullet 20 mm for Pat 20/3 1,000,000 pieces
  - Bullet for Pat 20/4 1,000,000 pieces
  - Mines for MB 60 mm 10,000 pieces
  - Mines for MB 82 mm 10,000 pieces
  - Projectile 76 mm for cannon B-1 3,000 pieces
  - RBR "Wasp" [Zolja] 5,000 pieces
  - RBR "OSA" with filling 100 pieces
  - Hand held mortar 100 pieces
  - Mine for RB 1000 pieces

We request that you procure the listed supplies, that you see to it that they are delivered to the free territory of Srebrenica municipality, and that you keep us informed of it.

Until final victory,

Commander,

Oric Naser"

Dezelfde bevelhebber, Naser Oric, zond op 3 november 1994 het volgende rapport, nr. 01/130-204, naar de stafchef van het [Moslim]Leger van BH, Gen. Hadzihasanovic:

"Reference: your letter no. 02-1/1347-1

In relation to your letter no. 02-1/1347-1 of November 1, 1994, we inform you that we also are working intensely on preparations for the forthcoming operation. Earlier, we communicated to you our proposals as to how to execute the task...To facilitate execution and in order to familiarise you with our resources, I have authorised and I have decided to send to you again Suljic Kasim who will orally and in detail inform you of our resources and intentions.“

Welke mogelijke “tasks” zouden gepland kunnen zijn door een militaire eenheid die formeel niet eens recht van bestaan had, meer nog, die beschikte over materiële verdedigingsmiddelen nodig voor de uitvoeren van militaire taken. Tegen wie werden deze “tasks” gepland terwijl troepen van de VN en Nederland, die ter plaatse waren om het bevel te voeren over de enclave en om de demilitarisering ervan te garanderen, de andere kant op keken?

[13] Talrijke rapporten en bevelen illustreren de absolute minachting van het Moslimgezag in Srebrenica voor het controlerende regime dat aanwezig had moeten zijn in Srebrenica als de verbintenissen, besproken in § 2-8 van deze sectie, waren nagekomen . Het dient het doel om het periodieke “*Report for the month of October 1994 on the state of combat morale*” te lezen, wat gezonden werd aan de leiding van het 2de Korps door de assistent van de bevelhebber voor troepenmoreel van de 8ste OG Srebrenica, Nijaz Masic, op 7 november 1994, nr. 13-28-169/94. Daar wordt gezegd dat “*there is an intense desire among the soldiers of 8th OG to take part in combat activity to liberate the area which separates the free territory of Srebrenica from the free territory of the district of Tuzla. Reconnaissance activities against the enemy have been conducted for that purpose. Personnel have been selected for combat and the necessary psychological and physical preparations have been made.*” De duidelijke verwijzing hier is er één naar geplande gevechtsoperaties buiten de grenzen van de enclave Srebrenica. Dat wil zeggen dat zulke operaties gericht

moesten worden op nabijgelegen gebied onder Servisch bevel, met de inwoners ervan als doel.

[14] Maar er is nog een conclusie die eruit volgt en die verzwaart de aansprakelijkheid van Gedaagden in deze zaak: het blijkt dat Moslimtroepen in Srebrenica een plaats en een rol hadden in de strategische plannen van het opperbevel van het Leger van BH. De documenten waarnaar verwezen suggereren dat deze gevechtsactiviteiten gepland en uitgevoerd werden zonder rekening te houden met de VN of het Nederlandse bataljon, en zonder enige merkbare belemmering van hun kant, ofschoon het hun opdracht was om het voorvallen van precies deze zaken te vermijden. Zonder te kijken naar het motief – nalatigheid van de kant van Gedaagden of stilzwijgende tactische collaboratie met één partij in het conflict tegen de andere – volgt dezelfde conclusie: Gedaagden zijn aansprakelijk voor de gevolgen van hun inactiviteit. In deze specifieke situatie komt deze inactiviteit neer op het passieve toestaan van de Moslimzijde om onschuldige Servische niet-strijders in de omgeving van Srebrenica in doodsgevaar te brengen, die in de weg stonden van de uitvoering van deze “combat operations”.

[15] In zijn boek “Planned chaos”, *o.c.*, biedt Moslimpoliticus en plaatselijke SDA-partijfunctionaris voor Srebrenica, zowel voor als gedurende het conflict, bijkomende informatie over dit onderwerp en bekrachtigt met zijn bewijs, vergaard door ooggetuige te zijn, de conclusie dat Gedaagden geen stappen ondernamen om Moslimtroepen in de enclave te ontwapenen of om de afgesproken demilitarisering te implementeren. Zodus zegt Mustafic op p. 342 dat het precies rond de tijd van de aankomst van het Nederlandse bataljon was dat het Moslimleger in Srebrenica duidelijker de kenmerken van een serieus en goedgeorganiseerd leger begon aan te nemen. Verderop, op p. 346, vermeldt Mustafic dat waarvan hij vond dat het een vreemd aanleggen van ophogingen

was in het midden van 1995, iets dat volledig onnodig zou zijn in een gedemilitariseerde zone, maar dat hij interpreteerde als voorbereiding van op handen zijnde militaire operaties. *“Embankments were not being dug during the war,”* zegt Mustafic, *“and even trenches were a rarity, and now all of a sudden embankments were being dug to encircle the entire protected zone. What could have been the meaning of that? Young and old were required to lend a hand in the digging. It is interesting that this did not bother the Dutch at all. After coming up to our army’s lines and expressing disapproval, they turned increasingly tolerant, so that in the end they were just observing the digging of the embankments.”* Mustafic interpreter de passiviteit van de Nederlandse soldaten zo: *“Obviously, they were keen to rid themselves of some of the responsibility for the defense of Srebrenica and to shift it onto us.”*

[16] Deze activiteiten, die eerder vreemd waren voor een “demilitarized zone” en die, volgens Mustafic, plaatsvonden onder het waakzame oog van leden van Dutchbat, bereikten hun hoogtepunt op *“at more or less the same time...helicopters began to fly into Srebrenica. All those flights had Zepa as their ultimate destination, and some of our units would afterwards trek to Zepa and then to Srebrenica on foot and would return with a variety of cargo, uniforms, and arms”* [p. 349].

[17] Het is duidelijk dat de activiteiten, weergegeven in zijn boek door “insider” Mustafic die, als een Moslim en een lid van de leidende SDA-partij van Alija Izetbegovic, in zekere zin getuigt tegen eigen belangen en die daarom meer geloofwaardigheid verdient, niet verzoend kunnen worden met de notie van een gedemilitariseerde zone onder supervisie van de VN, of van de Staat Nederland, die in deze specifieke periode supervisie en gezag had moeten uitoefenen uit naam van de VN. Talrijke andere documenten, afkomstig van gewapende Moslimtroepen, die aangehaald zijn door Eisers in deze sectie, *supra*, zijn in

even grote mate onverzoenbaar met de notie dat Moslimtroepen in Srebrenica ontwapend waren en dat een “demilitarized zone” onder supervisie en gezag van Gedaagden werkelijk bestond, zoals bindende afspraken het vereisten. De volgende conclusie zou derhalve aannemelijk schijnen: tussen 18 april 1993 en het einde van juni 1995 was Srebrenica niet gedemilitariseerd; dat militaire Moslimeenheden zich er niet uit terugtrokken, dat Gedaagden niet alleen faalden in het wegnemen en onder bewaring stellen van wapens van Moslimtroepen, maar dat ze na verloop van tijd een patroon van passiviteit in hun gedrag ten toon spreidden en een houding van onverschilligheid aannamen. Dat moedigde de Moslimzijde binnen de beschermde zone aan om hun troepen te reorganiseren en hen uit te rusten voor een zelfs nog breder spectrum van gevechtsactiviteiten en strategische opdrachten. De rechtstreekse slachtoffers van zulk gedrag van Gedaagden waren Servische en andere niet-Moslimburgers die stierven onder de hand van gewapende en, door de welwillendheid die hen getoond werd door Gedaagden, in hoge mate stoutmoedig geworden Moslimtroepen.

B. De kennis van Gedaagden van de gevolgen van het niet-ervullen van hun verplichtingen

Hadden Gedaagden en hun helpers ook maar de kleinste poging ondernomen om een evenwichtige positie in te nemen ten opzichte van de strijdende partijen in Bosnië-Herzegovina, is het waarschijnlijk dat hun wettelijke en morele positie van vandaag onvergelijkbaar beter zou zijn. Maar in plaats van hun diensten als eerlijke tussenpersonen en vredesbewaarders aan te bieden, hebben ze de ene zijde streng gestraft, terwijl ze de misdaden van de andere zijde verraderlijk negeerden en rationaliseerden. De onhoudbaarheid en nadeligheid van die benadering door de politieke autoriteiten van de VN en Nederland, net als die van de andere leidende landen die gedurende de oorlog in BH voorgewend

hadden op te treden als de “international community”, werd opgemerkt door Generaal Staish Nambiar, die het bevel voerde over de troepen van UNPROFOR in de eerste begindagen van het conflict:

"Portraying the Serbs as evil and everybody else as good was not only counter-productive but also dishonest. According to my experience, all sides were guilty but only the Serbs would admit that they were no angels, while the others would insist that they were. With 28.000 forces under me and with constant contacts with UNHCR and the International Red Cross officials, we did not witness any genocide beyond killings and massacres on all sides that are typical of such conflict conditions"¹¹

Het dient hier benadrukt te worden dat Generaal Nambiar slechts de eerste was in een lange rij van bevelhebbers van UNPROFOR die een beroep deden op hun ervaringen te velde om uiteindelijk een objectief beeld van de partijen in het conflict te schetsen. Een heel aantal van hen, zoals Generaal Michael Rose, Generaal Lewis MacKenzie, en zelfs Generaal Philippe Morillon zelf, zouden hun taken duidelijk onder de invloed van de vrijwel consistent-eenzijdige anti-Servische politieke campagnes en mediacampagnes opnemen, die het voorspel op en de gehele duur van de oorlog zou markeren, die pas later zou wijken onder de onweerstaanbare gevolgen van empirisch bewijs en geleidelijk zou bewegen in de richting van een objectiever standpunt. Dat was waarschijnlijk de hoofdreden waarom hun politieke oversten hen bleven vervangen, de een na de ander, als ongeschikt.

[2] Generaal Philippe Morillon, die het bevel voerde over UNPROFOR in de kritieke fase in 1993, wanneer de beschermde zone gevestigd werd, is een

---

¹¹ Getuigenis van Generaal Morillon, Prosecutor v. Milosevic, 12 februari 2004 p. 32042, regels 11-18.

typisch voorbeeld van dit soort ambivalentie.¹² Hij begreep de ware aard van de Moslimbevelhebber in Srebrenica, Naser Oric, best goed en maakte zich geen illusies over het vermogen van Oric om de meest gruwelijke wreedheden te begaan:

“I think you will find this in other testimony, not just mine. Naser Oric was a warlord who reigned by terror in his area and over the population itself. I think that he realised that those were the rules of this horrific war, that he could not allow himself to take prisoners. According to my recollection, he didn't even look for an excuse. It was simply a statement: One can't be bothered with prisoners.”¹³

“I wasn't surprised when the Serbs took me to a village to show me the evacuation of the bodies of the inhabitants that had been thrown into a hole, a village close to Bratunac. And this made me understand the degree to which this infernal situation of blood and vengeance..... led to a situation when I personally feared that the worst would happen if the Serbs of Bosnia managed to enter the enclaves and Srebrenica.”¹⁴

In de mening van Generaal Morillon, wiens vaardigheid als observator buiten kijf staat, waren het net de beestachtigheden, die begaan werden door Moslimtroepen uit Srebrenica onder bevel van Naser Oric, die de factor waren die – op regionaal niveau tenminste – de cyclus van onverzadigbare haat teweegbracht die in juli 1995 zou culmineren in de tragische afslachting van Moslimgevangenen:

---

¹² Het is van belang om op te merken dat Morillons theatrale mediaoptreden in Srebrenica in de lente van 1993 het politieke proces op gang bracht dat in april van dat jaar uitmondde in de resolutie van de VN-Veiligheidsraad waardoor de beschermde zone Srebrenica opgericht werd.

¹³ Ibidem, p. 31966, regels 5-10.

¹⁴ Ibidem, p. 31966, regels 12-19.

“I feared that the Serbs, the local Serbs, the Serbs of Bratunac, these militiamen, they wanted to take their revenge for everything that they attributed to Naser Oric. It wasn't just Naser Oric that they wanted to... take their revenge on, they wanted to avenge their dead on Orthodox Christmas. They were in this hellish circle of revenge. It was more than revenge that animated them all. Not only the men. The women, the entire population was imbued with this ... [I]t was pure hatred...[S]uch hatred cannot be worse than it is towards neighbours and brothers.”¹⁵

Gevraagd door Rechter Robinson of hij dacht dat de slachting van Moslimgevangenen in juli 1995 een rechtstreekse reactie was op wat Naser Oric de Serviërs had aangedaan in de voorgaande jaren, antwoordde Generaal Morillon:

“Yes, Your Honour. I am convinced of that. This doesn't mean to pardon or diminish the responsibility of the people who committed that crime, but I am convinced of that, yes.”¹⁶

Bij het getuigen voor het tribunal in Den Haag, bevestigde Morillon zijn antwoord op een verdere gelegenheid aan Pierre Brane, een lid van het Franse parlement, over de oorzaken van de slachting in Srebrenica in 1995:

“Accumulated hatred. There were heads that rolled. There were terrible massacres committed by the forces of Naser Oric in all the surrounding villages. And when I went to Bratunac at the time when I intervened, I felt that.”¹⁷

Morillon zegt verder dat Oric in persoonlijke contacten had aan hem, Morillon, had toegegeven dat hij Serviërs doodde¹⁸, wat hij rationaliseerden als

---

¹⁵ Ibidem, p. 31975, regels 8-18.

¹⁶ Ibidem, p. 31975, regels 22-25.

¹⁷ Ibidem, p. 32031-2, regels 22-1.

“the rules of the game because in this sort of guerrilla warfare no prisoners are taken.”¹⁹

Gevraagd of hij de mening die hem was toegeschreven in paragraaf 3 van zijn verklaring aan het Internationaal Tribunaal in Den Haag kon bevestigen, dat “it appeared that [Oric] was implementing political instructions which he was receiving from the Presidency”,²⁰ deed Morillon dat zonder aarzelen:

“Yes... Naser Oric obeyed. He was head of a band. He was waging guerrilla war in the enclave, but he himself considered himself to be a combatant in the service of the Presidency.”²¹

Hier ware het nuttig om te verduidelijken welke soort van “Presidency” het was wier orders, volgens informatie van Generaal Morillon uitgevoerd werden door Naser Oric en gewapende Moslimtroepen uit Srebrenica in het veld op de manier die Generaal Morillon beschreef. Dat was de “government” in Sarajevo van Alija Izetbegovic die op dat moment internationale erkenning genoot, ondanks het bloed aan de handen van haar vertegenwoordigers te velde. Door de aard van zijn positie was Generaal Morillon verplicht officiële betrekkingen te hebben met die groep. Gedurende de hele oorlog onderhielden Gedaagden en hun internationale helpers met hen betrekkingen die meestal hartelijk waren, maar nooit minder dan correct.

[3] Als een ander bloedstollend voorbeeld nodig is van de stijl van “guerrilla warfare” die Naser Oric en zijn troepen toepasten toen ze Servische dorpen rond Srebrenica beroofden, zal het volgend zeker volstaan.

---

¹⁸ Ibidem, p. 32044, regels 5-9.

¹⁹ Ibidem, p. 32044, regels 17-20.

²⁰ Ibidem, p. 32044, regels 23-24.

²¹ Ibidem, p. 32045, regels 1-4.

In een artikel dat hij publiceerde in de *Washington Post* op 16 februari 1994 deelt correspondent John Pomfret de volgende indrukken mee van een zitting met de plaatselijke “warlord” van Srebrenica, Naser Oric:

“Nasir Oric's war trophies don't line the wall of his comfortable apartment-- one of the few with electricity in this besieged Muslim enclave stuck in the forbidding mountains of eastern Bosnia. They're on a videocassette tape: burned Serb houses and headless Serb men, their bodies crumpled in a pathetic heap.

“We had to use cold weapons that night,” legt Oric uit wanneer beelden van dode mannen, in stukken gesneden met messen, over zijn Sony-TV met 21-inch scherm lopen. “This is the house of a Serb named Ratso,” zegt hij wanneer de camera overschakelt op een uitgebrande ruïne. “He killed two of my men, so we torched it. Tough luck.”²²

Bij dit bezoek was Pomfret vergezeld door de correspondent van de Canadeze *Toronto Star*, Bill Schiller, wiens rapport de indrukken van zijn Amerikaanse collega vrij schilderachig complementeert:

“Oric is a fearsome man, and proud of it.

I met him in January, 1994, in his own home in Serb-surrounded Srebrenica.

On a cold and snowy night, I sat in his living room watching a shocking video version of what might have been called Nasir Oric's Greatest Hits.

There were burning houses, dead bodies, severed heads, and people fleeing.

Oric grinned throughout, admiring his handiwork.

“We ambushed them,” he said when a number of dead Serbs appeared on the screen.

The next sequence of dead bodies had been done in by explosives: “We

---

²² John Pomfret, *Washington Post*, 12 februari 1994.

launched those guys to the moon," he boasted.

When footage of a bullet-marked ghost town appeared without any visible bodies, Oric hastened to announce: "We killed 114 Serbs there."

Later there were celebrations, with singers with wobbly voices chanting his praises."²³

Deze waarnemingen zijn erg lastig voor Gedaagden want ze zorgen ervoor dat er geen coherent antwoord is op de vraag waarom, in tegenspraak met hun uitdrukkelijke verplichtingen, en na de oprichting van de safe zone, ze welbewust wapens achterlieten in de handen van Moslimstrijdkrachten in Srebrenica, ofschoon ze in een positie waren om te weten dat dit de mogelijkheid van de Moslimstrijdkrachten in stand zou houden en derhalve zou leiden tot de voortzetting van hun onuitspreekbare wreedheden. Enkel op deze rapporten gebaseerd is het duidelijk dat Gedaagden wisten, of – wat op hetzelfde neerkomt – de mogelijkheden hadden om uit te vissen, wat de ernst van de gevolgen van hun gedrag zou zijn. Eisers zijn derhalve van mening dat het toekennen van aansprakelijkheid aan Gedaagden, de VN en de Staat Nederland, volledig gerechtvaardigd is.

[4] De hierboven geschetste feiten waren zo flagrant dat de mogelijkheid dat Gedaagden er niet van op de hoogte waren op het moment waarop ze plaatsvonden kan gerust worden uitgesloten. Het NIOD-rapport [uitgebracht door het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie] levert een uitstekende samenvatting van de omstandigheden in de VN-“protected zone” in Srebrenica en onthult het werkelijke doel dat deze zone eigenlijk diende:

“ De enclave [Srebrenica] kreeg zo steeds meer de status van een voor de AbiH ‘beschermd gebied’, waaruit de AbiH militaire hit and run-operaties kon uitvoeren tegen diwijls civiele doelen. Die operaties leidden er waarschijnlijk

---

²³ Bill Schiller, *Toronto Star*, 16 juli 1995.

mede toe dat eind juni de maat vol was voor de VRS, waarna besloten werd om in te grijpen: de VRS besloot korte tijd later de enclave in te nemen. In dit opzicht hebben de [illegaal door de VS ondersteunde] Black Flights op Tuzla en de voortdurende wapenleveranties aan de AbiH in de oostelijke enclaves misschien wel bijgedragen aan het uiteindelijke besluit over de aanval op de enclave. In dit verband is het niet verwonderlijk dat Mladic en anderen (sic) Bosnische Serven hierover bij voortduring klaagden, maar veelal geen gehoor kregen voor hun klachten.’²⁴

C. Servische slachtoffers genegeerd gedurende het bestaan van de VN-beschermde safe area

[1] Het was de bevooroordeelde houding van internationale spelers die betrokken raakten in de oorlog in Bosnië en Herzegovina, evenzeer als de activiteiten van Gedaagden die optraden te velde, die leed op grote schaal veroorzaakten. De tussenkomst van de zogenaamde “international community”, die deze tragische gebeurtenissen vanop de achtergrond regisseerden en de perceptie van het conflict manipuleerden door de media, had één erg significant gevolg. Dat was om een klimaat van onschendbaarheid en straffeloosheid blijvend te installeren om degenen te beschermen die schuldig waren aan oorlogsmisdaden zolang ze zich aan Moslimzijde bevonden. Hun misdaden, en hun slachtoffers, werden nauwelijks vernoemd; laatstgenoemden in het bijzonder werden strikt naamloos gelaten. Het bestaan van dat klimaat moedigde het begaan van nieuwe misdaden aan en maakte de weigering van de overtreders mogelijk om de verplichte normen van internationaal conflict en humanitair recht te respecteren. In de praktijk was het gecumuleerde resultaat van sterke politieke ondersteuning en onkritische mediareportering over de Moslimzijde

---

²⁴ Srebrenica – A Safe Area? Appendix II – Intelligence and the war in Bosnia 1992 – 1995: The role of the intelligence and security services, Chapter 4, Secret arms supplies and other covert actions, p. 227-228.

dat de hoofdrolspelers van deze zich niet beperkt voelden in wat ze konden doen, waarbij het niet uitmaakte hoe wreed hun gedrag was, aangezien ze geen enkele reden hadden te vrezen dat ze zich ooit zouden moeten verantwoorden.

Dat is hoe – welbewust en opzettelijk, of ook niet – Westerse landen en instituten samenwerkten met misdadigers van de Moslimzijde. Maar ze deden zelfs meer dan dat. Door een beleid aan te hangen van het niet straffen, en niet eens veroordelen, van de Moslimzijde; wisten ze als het ware Moslimslachtoffers uit en maakten ze hen onzichtbaar, beroofden hen van hun menselijke waardigheid en identiteit, en reduceerden deze onschuldige menselijke wezens tot de rol van een gedevalueerde munt bij het maken politieke afspraken. De rol die gespeeld werd door Gedaagden, die jammer genoeg perfect past in dat scenario, verdient niet alleen morele minachting maar ook een passende wettelijke straf. Dat is omdat Gedaagden, de VN en de Staat Nederland, als de VN-plaatsvervanger te velde in Srebrenica in 1994-1995 een formele verplichting hadden om op te treden in overeenstemming met de eerbare vreedestichtende opdracht die hen overgedragen was door het VN-Charter. Dat betekent dat hun taak te midden van een genadeloos etnisch conflict een gedrag dat streng onpartijdig was vereiste, om op te komen voor waarden die boven dagelijkse politiek en bepaalde geostrategische interesses stonden. Met andere woorden, het bewaren van vrede en respect voor de integriteit van de menselijke persoon zonder onderscheid van religie of etnische verwantschap. De stelling dat Nederlandse en VN-troepen ingezet waren in de region Srebrenica om de onschuldige leden van slechts één gemeenschap te beschermen, en dat hun verantwoordelijkheid beperkt is tot hun falen dit te doen in juli 1995, is niet enkel schandalig en derhalve compleet verkeerd. Het is een cynische aanfluiting van de elementaire principes van humanitair gedrag. Het is onvergeeflijk tolerant voor ernstige schendingen van erkende normen van internationaal recht met betrekking tot de leden van de Servische gemeenschap omdat deze normen

een gelijke behandeling vereisen voor alle bedreigde personen, en voor alle slachtoffers, zonder onderscheid.

[2] Het blijkt nu het geval te zijn dat tenminste één van de Gedaagden, de Staat Nederland, in beginsel de notie van verantwoordelijkheid aanvaard heeft voor het niet slagen in het optreden om bescherming te verlenen aan personen die hem toevertrouwd waren door een VN-mandaat. Dat gebeurde toen het Nederlandse kabinet, met aan het hoofd de eerste minister, ontslag nam op 16 april 2002²⁵, nadat het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie [NIOD] zijn veelomvattende studie van gebeurtenissen in en rond Srebrenica in juli 1995 publiceerde, waarin het de Nederlandse regering verantwoordelijkheid toekende voor het doen van onvoldoende moeite om de Moslimbevolking van Srebrenica te beschermen.²⁶ Op deze manier [de motieven buiten beschouwing gelaten] aanvaardde de Gedaagde Staat Nederland ondanks alles toch een sleutelprincipe: de akkoorden waaronder, via de VN, de beschermde en gedemilitariseerde zone Srebrenica in het leven geroepen werd, en waar Nederland zich bij voegde in februari 1994 toen het zijn militaire contingent wegzond naar Srebrenica om deze akkoorden te implementeren op het terrein, veroorzaken een wettelijke verplichting om de hem toevertrouwde bevolking te beschermen. *Mutatis mutandis* geldt datzelfde beginsel ook voor de Servische bevolking die zich aan de andere kant bevond van de scheidslijn tussen door Moslims en Serviërs gecontroleerde gebieden.

Zulk een conclusie is impliciet vervat in de voorwaarde dat de Moslimzijde gedemilitariseerd moest worden. Als er wapens moesten worden weggenomen van de Moslimzijde moet er daarvoor een reden geweest zijn. De reden was dat deze wapens blijvend konden worden misbruikt [zoals tot dan toe

---

²⁵ BBC News, 16 april 2002 ; <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/1933144.stm>

²⁶ De theatraliteit van dit ontslag wordt weerspiegeld door het feit dat hetzelfde kabinet de volgende dag al een nieuwe mandaat verleend werd, zie *supra*. Maar zonder te letten op de morele frivoliteit van het openbare gebaar, duidt het feit van het ontslag ten minste al op het aanvaarden van politieke verantwoordelijkheid.

het geval geweest was] om door te gaan met de campagne van massamoord en terreur tegen de Servische bevolking in nabijgelegen gemeenschappen. Met andere woorden, de Moslimzijde was een bedreiging die de demilitarisering moest opheffen, en die bedreiging was gericht tegen de Serviërs in de omliggende gebieden. Niet alleen op basis van de akkoorden waarmee de beschermde zone opgericht werd, maar ook op basis van algemeen gekende feiten op het terrein, was het voor iedereen duidelijk dat de Servische zijde significante redenen had om te staan op demilitarisering. Het was om zeker te maken dat hun bevolking in de omgeving van Srebrenica beschermd zou worden. Toen Gedaagden deze voorwaarde aanvaardden, aanvaardden ze ook de verplichting om bescherming uit te breiden naar niet alleen de Moslimbevolking in Srebrenica, maar ook naar de Servische bevolking in het omliggende gebied. De Staat Nederland vervulde deze plicht niet, net zomin als de VN in de periode die relevant is voor deze Dagvaarding.

Indien de politieke autoriteiten van Nederland een correct begrip hadden van hun wettelijke en morele verantwoordelijkheden, hadden ze het duidelijke feit moeten opmerken dat deze verplichtingen zich noodzakelijkerwijs uitstrekten tot alle menselijke wezens in de regio Srebrenica, en niet tot leden van slechts één religieuze of etnische groep. Maar dan zou Nederland gepresenteerd worden met een erg lastige keuze: hetzij om zijn militaire eenheid te velde te gebruiken om gedecideerd te handelen om aanvallen te vermijden die voortkomen uit de beschermde zone en de Moslimzijde onder controle te krijgen en te demilitariseren, of om de Nederlandse regering in een doorlopende theatrale crisis te storten aangezien deze anders elke keer ontslag zou moeten nemen als een Servische gemeenschap vernietigd werd en haar bewoners afgemaakt werden.

[3] De frequentie en de ernst van deze aanvallen vanuit de zogenaamd “demilitarized” zone Srebrenica worden geïllustreerd door het volgende militaire Moslimdocument:

Waarnemend bevelhebber van de 8ste Operational Group, die gauw herdoopt zou worden als 28ste Divisie [nota bene: dit zijn de officiële benamingen van de Moslimeenheid onder bevel van Naser Oric in Srebrenica], Majoor Becirevic, schreef het volgende naar het *Morale Department* van de 2de Korpsleiding in Tuzla op 30 juni 1995 in zijn “Operational Report” nr. 04-114/95. Er is een aantekening op het rapport dat het “For internal use only” is. Het rapport vermeldt:

1. Soldiers of the 28th Division, deployed in the enclaves of Srebrenica and Zepa, in spite of enormous problems involving food supplies and the obligation to preserve the free territory under their control, have decided to contribute as much as possible to the BH Army in its struggle against the aggressor and they have, therefore, increased their activities deep in the territory under the aggressor’s temporary control. While conducting reconnaissance, 28th Division units on several occasions have had to exchange fire with aggressor units and as a result have achieved the following results:

- 13 Chetniks liquidated
- 2 PM M-72s captured
- 8 APs captured
- 2 pistols captured
- Several dozen Chetniks were wounded

Our losses were 2 dead and 3 wounded soldiers.

2. In order to prevent enemy forces from repositioning additional troops from the Srebrenica and Zepa to the Sarajevo theater, two sabotage operations were

conducted in the vicinity of Srebrenica. That took place on 23/6/1995 in Osmaci and on 23/6/1995 in Bijelo Stenje near Koprivno, with the following results:

- 7 Chetniks liquidated
- one PM M-72 captured
- two AP captured
- one pistol captured
- one passenger vehicle „Kombi“ completely destroyed

There were no losses on our side.

3. In order to draw enemy forces away from the Sarajevo theater in the direction of Srebrenica and Zepa, on 26/6/1995 several successful sabotage operations were conducted 20 – 40 km deep in territory under the temporary control of the aggressor, in Han Pijesak and Vlasenica municipalities in the following locations:

- Village of Visnica and fortified point Bajte
- Locality of Crna Rijeka [monument near the crossroads]
- Locality of Crna Rijeka [Bojcino Brdo]
- Locality of Vrani kamen

In all those localities successful sabotage activities were conducted targeting exclusively enemy manpower, with the following results:

- We estimate that more than 40 Chetniks were liquidated, although we have unverified reports that the aggressor lost 71 soldiers
- One enemy soldier was captured
- Two radio stations were captured
- One carbine was captured
- About 5000 bullets were captured
- Several dozen head of cattle, large and small, were captured

In the village of Visnica large quantities of ammunition were obtained but, due to the exhaustion of our soldiers, more could not be carried away so the remainder was destroyed as well as all significant facilities which the aggressor could use for war waging purposes.“

Het dient vermeld te worden dat de hier op lijst gezette aanvallen plaats vonden in juni 1995, onmiddellijk voor Servische troepen hun operatie startten die uitmondde in de overname van Srebrenica en Zepa in juli van dat jaar. Dit rapport is een getuige, niet alleen van gebeurtenissen te velde, maar ook een frappante afbeelding van de omstandigheden die leidden tot het uitputten van het geduld van de Servische zijde.

[4] - Op 8/2/1995 belandde een Reconnaissance and Sabotage Group [vanaf hier: RSG] van de 283ste Brigade in een mijnenveld bij het verkennen van posities van VRS in de zone Kriva Kaldrma, waardoor 2 gewonden;

- In de periode tussen 18/2 en 1/3/1995 sloot het 7de detachement van de 285ste Brigade de weg van Bogodol naar Stublic af en legde er mijnen;

- Op 16/3/1995 waren er 2 gewonden bij een RSG, behorende tot de 285ste Brigade, in de zone Stublica;

- Op 9/4/1995 belandde een RSG, behorende tot de 281ste Brigade, in een mijnenveld, waardoor 2 gewonden;

- Op 10/4/1995 belandde een RSG, behorende tot de 281ste Brigade, in een mijnenveld, waardoor 1 dode;

- In de periode van 7/5 tot 16/5/1995 werden 217 leden van de 283ste Brigade ingezet om te patrouilleren aan de corridor Zepa-Srebrenica buiten de “demilitarized zones”;

- Op 16/05/1995 doodde een RSG, behorende tot de 285ste Brigade 2 VRS-soldaten in de zone Sadikov Cair;

- Midden mei 1995 leidde een groep van soldaten van de 284ste Brigade en het 28ste Onafhankelijke bataljon 110 schapen weg uit de omgeving van het dorp Lukic Poloje [2 km van Milici];
- Tussen 19 en 25 mei 1995 bezetten RSG van de 28ste Divisie punten gekend als Slivovo en Borovo Brdo, die zich bevinden buiten de “demilitarized zone”;
- Op 27/5/1995 liquideerde een RSG in het gebied Rupovo Brdo 5 VRS-soldaten en maakten ze 1 PM M-72, 1 AP en 1 pistool buit;
- Op 29/5/1995 belandden 2 soldaten van de 28ste Divisie in een mijnenveld en raakten gewond;
- Op 29/5/1995 doodde een RSG van de 28ste Divisie 2 VRS-soldaten voor de VN-observatiepost in Zeleni Jadar;
- Op 31/5/1995 verwondde een verkenningspatrouille van de VRS twee soldaten van de 282ste Brigade in de plaats Opres, buiten de enclave Srebrenica;
- Op 31/5/1995, dicht bij de plaats Opres, doodde een RSG van de 282ste Brigade 2 VRS-soldaten in het gebied Zeleni Jadar, voor de VN-observatiepost;
- Op 1/6/1995 doodde het VRS 2 burgers in het gebied Podravanje, waarbij 1 burger kon ontkomen;
- Op 1/6/1995 doodde het VRS 1 en verwondde het 3 soldaten van de 285ste Brigade in het gebied Podravanje;
- Tussen 5 en 10 juni 1995 verkende een RSG van de 28ste Divisie, handelend op bevel van Majoor Becirevic, de regio Podravanje-Kragljivoda-Jezero;
- Op 7/6/1995 openden leden van een RSG-eenheid het vuur op het VRS in het gebied Jasenovo, VRS-verliezen onbekend, terwijl 1 RSG-soldaat gewond raakte bij de terugtocht door het mijnenveld;
- Op 8/6/1995 belandde een patrouille van de Srebrenica MUP [ministerie binnenlandse zaken] in een mijnenveld in het gebied Jasenova, 1 dode en 3 gewonden;
- Op 10/6/1995 leidde een groep van soldaten van de 285ste Brigade een kudde vee weg van het gebied Han Pijesak;

- Op 11/6/1995 bereikte een groep van gewapende soldaten en burgers uit de enclave Kladanj vanuit de richting Srebrenica en Zepa;
- Op 12/6/1995 leidde een groep soldaten uit Srebrenica vee weg van het dorp Djile;
- Op 15/6/1995 doodden soldaten van de 28ste Divisie in het gebied Zutica 2 VRS-soldaten en maakten ze persoonlijke vuurwapens buit;
- Op 17/6/1995 bereikte een groep van ongeveer 15 soldaten Kladanj vanuit Srebrenica en Zepa;
- Midden juni bereikten 3 groepen van soldaten uit Srebrenica en Zepa, in totaal 44 man, Kladanj;
- Op 19/6/1995 werd een jeep van het VRS vernietigd in het gebied Zeleni Jadar, en de bemanning werd hoogstwaarschijnlijk gedood;
- Op 19/6/1995 raakte een lid van een RSG gewond in het gebied Zeleni Jadar toen hij door een mijneveld ging;
- Tussen 19 en 21 juni 1995 verkende een RSG van de 28ste Divisie, bestaande uit 5 man, het gebied ten oosten van de enclave Srebrenica;
- Tussen 20 en 25 juni 1995 verkende een RSG van de 28ste Divisie, bestaande uit 5 man, het gebied ten westen van de enclave Srebrenica;
- Op 22/6/1995 werden Majoor Tursunovic, Majoor Mandzic en Kapitein Salihovic, op orders van Majoor Becirevic van Srebrenica, naar Zepa gestuurd met de manschappen van RSG's die behoorden tot de 280ste, 281ste en 284ste Brigades, en het 28ste onafhankelijke bataljon;
- Op 22/6/1995 verijdelde het VRS in het gebied Han Pogled, langs de corridor Srebrenica-Kladanj, een poging van ongeveer 20 soldaten van de 28ste Divisie om Kladanj te bereiken;
- Op 23/6/1995 werd in het gebied Kargljivode een VRS-voertuig verwoest. Geen informatie over VRS-verliezen;
- Op 23/6/1995 doodde een RSG-eenheid van de 28ste Divisie 4 VRS-soldaten in de nabijheid van het dorp Simici;

- Op 26/6/1995 viel een RSG van de 28ste Divisie het dorp Visnica aan, brandde het plat en doodde de burgerbevolking ervan;
- Op 3/7/1995 doodde een RSG van de 28ste Divisie 4 VRS-soldaten in een hinderlaag.

Deze feiten tonen duidelijk de omvang en de intensiteit van militaire activiteiten die stamden uit de zone die onder de bescherming en de demilitariseringsgarantie van VN-strijdmachten stonden, en gedurende die specifieke periode onder bescherming van het Nederlandse contingent.

[5] UNPROFOR correspondentie, concreet die tussen Brigadier Ritterstadt en Moslimbevelhebbers Naser Oric en Rasim Delic, biedt onweerlegbaar bewijs dat Nederlandse militaire autoriteiten, en dus noodzakelijkerwijs de VN waarvan ze integraal deel uitmaakten, goed op de hoogte waren dat de beschermde zone Srebrenica niet gedemilitariseerd was, zoals de akkoorden vereisten. Twee berichten die zeer kenmerkend zijn in dit opzicht zullen worden aangehaald [zie Annex III-1].

In een brief gericht aan Oric op 1 februari 1995, die in zijn volledigheid gevonden kan worden in Annex III-2, zegt Ritterstadt:

“I should add that the subject of the enclave is always at the top of my priority list. We are fully aware that the demilitarization of the area has not been realized.”²⁷

In zijn brief aan Rasim Delic, chef van de generale staf van het Moslimleger van BH, adresseert Ridderstadt hem zo: ²⁸

---

²⁷ ICTY document, EDS nr. 01837510

²⁸ ICTY document, EDS nr. 01837512

You will be well aware of the background. Srebrenica was declared a Safe area by UN Security Council Resolution 819 of 16 April 1993. The UN initiative to develop the Srebrenica Enclave as a UN "Safe Area" has been thwarted. The Articles of the "Agreement on the Demilitarization of Srebrenica" dated 8 May 1993, have never been fulfilled by either of the warring parties. Military activity and ceasefire violations by both the BSA, externally, and the BIH, internally, continue unabated; even with a Cessation of Hostilities Agreement in force. UNPROFOR is subjected continually to restrictions of movement, threats, intimidation by firing close, and actual attack. The civilian population inside the Enclave is suffering great hardship. Since the signature of the Demilitarization Agreement on the 8th May 1993 both parties have steadfastly refused to co-operate with UNPROFOR forces, all this despite the best endeavours of UNPROFOR.

Om een of andere onverklaarbare reden gebruikt de Nederlandse generaal eerder gematigde woorden in zijn correspondentie met Delic. Hij smeekt Delic eerder bescheiden voor de vrijlating van zijn soldaten, en waarschuwt zijn geadresseerde enkel voor de straf van slechte publiciteit die de Moslimzijde eventueel zou kunnen krijgen indien ze zou verdergaan in haar onbeschaamdheid:

There can be no possible justification for this action by soldiers under your direct command. I appeal to you to issue the necessary instructions for the immediate release of my soldiers forthwith. I am preparing a Press Release to the media and I am sure the news of this unacceptable action will shortly be published in Holland. The DUTCH are very sensitive to this and its publication will not do the image of the BIH any good at all.

Gebaseerd op deze correspondentie kunnen we verschillende significante conclusies trekken:

Ten eerste, dat de VN-troepen en hun hoogste vertegenwoordigers, in dit geval de Nederlandse Generaal Ridderstadt, volledig in de wetenschap waren van het feit dat een Moslimleger bestond in Srebrenica en dat het de officiële benaming van 8ste Operationele Groep had, en dat ze op geen enkele manier dan ook reageerden op dat feit, ofschoon het onaanvaardbaar was volgens relevante akkoorden;

Ten tweede, dat ze er ook niet in slaagden effectieve stappen te ondernemen om ervoor te zorgen dat het demilitariseringsakkoord uitgevoerd werd. Door dit falen, opzettelijk of niet, hadden ze niet alleen enkel de

omwonende Servische bevolking blootgesteld aan plunderingen, maar – zoals bewezen door het onderwerp van de brieven – hadden ze het mogelijk gemaakt dat hun eigen soldaten gegijzeld werden door de Moslims. Dat is exact het onderwerp van de brief aan Delic, waar Ridderstadt klaagt dat troepen onder Oric' bevel in “demilitarized” Srebrenica 99 soldaten van het Nederlandse bataljon gevangen genomen had; en

Ten derde, zonder te letten op de evidente spanningen, de persoonlijke en bijna vriendelijke toon in Generaal Letterstadts brieven naar Oric en Delic, in het bijzonder naar Oric, is verbijsterend. In het zicht van de omstandigheden die ervoor zorgden dat deze brieven geschreven werden, grenst het aan het absurde.

[6] Het is hier nodig om de volgende logische vraag te stellen: als de generaal zo timide reageerde op de illegale obstructie van zijn eigen troepen, waarvoor hij de absolute plicht had om ze te beschermen met alle aanwezige middelen; wat kon dan verwacht worden van de Nederlandse militaire eenheid, of van VN-troepen in het algemeen, met betrekking tot het uitvoeren van hun plichten ten opzichte van anderen, en om specifiek te zijn, hun plicht om de Servische bevolking te beschermen in en rond Srebrenica?

[7] Het onderwerp van deze Dagvaarding zijn Servische verliezen die plaatsvonden gedurende het bestaan van de beschermde en “demilitarized” zone tussen 17 april 1993 en eind juni 1995.²⁹ Slachtoffers uit de voorafgaande periode, dat is te zeggen vanaf het uitbreken van de vijandigheden in april 1992 tot de stichting van de beschermde en gedemilitariseerde zone, worden behandeld in een afzonderlijke sectie [zie Sectie III-D]. Slachtoffers in laatstgenoemde categorie zijn niet alleen niet van minder belang in de morele zin, maar ook in de wettelijke zin zijn ze cruciaal met betrekking tot het bepalen

---

²⁹ Eisers beschouwen het einde van juni 1995 als de effectieve einddatum aangezien militaire operaties van het Servische leger reeds in de eerste dagen van juli 1995 begonnen, die zouden leiden tot de inname van Srebrenica op 11 juli 1995.

van de graad van verantwoordelijkheid van Gedaagden. Dat is omdat de slachtingen van de Servische bevolking tijdens die voorafgaande periode van een toereikende omvang en ernst waren om te dienen als een billijke waarschuwing aan het adres van Gedaagden over wat zou blijven voorvallen in het geval dat ze er niet in zouden slagen hun plicht te vervullen het Moslimleger in Srebrenica te ontwapenen.

Er zijn veel meer slachtoffers dan de individuen die zich met deze Dagvaarding verenigd hebben in een poging om een klein beetje gerechtigheid te verkrijgen voor hun vermoorde geliefden. De verliezen van elke Eiser zullen afzonderlijk voorgesteld worden, door hun eigen woorden uit door hen ondertekende verklaringen aan te halen:

[8] **Aleksandar Bozic**, geboren op 4/10/1975 in Zvornik: “My father Ostoja was an inspector at the Interior Ministry of the Republic of Srpska. Ostoja Bozic’s official task was oversight of government property in Zeleni Jadar. Acting on orders from police commander Milan Bogdanovic, on the fatal morning of June 23, 1995, a replacement crew was sent up to Zeleni Jadar to relieve my father Ostoja and his colleagues who were performing their assigned tasks in Zeleni Jadar. On their way back from Zeleni Jadar, near the locality of Podosmace, Moslem forces had set up an ambush and they shot up the passenger vehicle with my father and his colleagues inside. In addition to my father, in the vehicle were policeman Dragisa Pavlovic, who was similarly on official duty, and two workers of the „Drina“ forestry enterprise. After the shooting, the vehicle ended up in a nearby ditch. Moslem soldiers then approached each victim, shot him in the head, and carried away my father’s service revolver, which he had on him.”

[9] **Gordana Zekic**, geboren op 27/9/1950 in Bratunac: “On April 17, 1992, I left Srebrenica fearing for my safety, and on the same day I took my children to the city of Nis, in Serbia. My husband was unable to join me because he had to care for his bedridden mother. My husband was an invalid himself, having lost

his entire left hand, but for the thumb. Because telephone links had been cut, I was unable to communicate with my husband. The only possibility I had of obtaining some information about him was through ham radio operators, and I found out at one point that my husband and mother-in-law were well. After that contact, I had no further information about them. In June of 1993, I decided to contact the Red Cross in Nis to try to obtain additional information. On July 8, 1993, the Red Cross responded that my husband and mother-in-law had been murdered. My husband had no weapons, being an invalid he had not taken any part in the fighting, and he had not crossed anyone in Srebrenica. That makes his murder even more heinous. The only conclusion that I can draw is that my husband was murdered because he was not Moslem. My husband and mother-in-law were buried in the town cemetery in March of 1993. They were placed in a collective grave with 5 other persons. Their remains were exhumed in 1995. and were then reburied in the Orthodox cemetery in Srebrenica. An investigation which was conducted later uncovered the fact that my husband and mother-in-law were murdered by Emir Halilovic, a military police officer. Halilovic was eventually taken to Tuzla for medical treatment, and after a time he passed away there.”

[10] **Milena Bibic**, geboren op 22 maart 1965 in Srebrenica: “On April 1, 1992, I fled from Dugo Polje to Valjevo, Serbia, because I feared for my own safety and that of my children. My husband remained behind in Srebrenica, and later he moved to Podravanje, and ultimately to Milici. In 1993, I returned to Bratunac, where I lived with my in-laws. On January 1, 1994, I moved to Skelane, where I was living with my husband. My husband at that time was a chauffeur and his task, together with several other colleagues, was to assist in guarding factory facilities in Zeleni Jadar. Those facilities were being guarded 24 hours, and my husband’s job was to drive the guards there and back. On some occasions he would return home the same way, on others he would remain

in Zeleni Jadar for several days. The last time he came home and stayed for a couple of days was on June 20, 1995. On June 23, 1995, he received instructions to go to Zeleni Jadar again, and he was scheduled to return home the same day. When the entire night passed, and he was not back, I had a premonition that something bad had happened. The following day, I received news that he was killed in an ambush together with three other persons while driving the vehicle. The next time I saw my husband was when he was brought in a casket and I noticed that he had a wound in the nape of the neck, probably caused by a bullet.”

[11] **Miloje Grujic**, geboren op 19 december 1971 in Radosevici, Srebrenica: “My father, Zivorad Grujicic, born on March 3, 1950, was living in the village of Lubnice, municipality of Srebrenica, until Moslems attacked that village in May of 1992. He remained in the village of Podravanje until September of 1992, later moving to Skelane, where he lived until June of 1995. Since he worked as a manager, he was assigned the task of guarding property in Zeleni Jadar. He made daily trips from Skelani to Zeleni Jadar. On June 23, 1995, he was being driven in a vehicle from Zeleni Jadar with three other men. Moslem soldiers were waiting for them in ambush and they shot at them. After the vehicle ended up in a ditch, they approached and threw several hand grenades inside. They shot each victim in the head, to be sure that he was dead. In addition to gunshot wounds which could be seen in the head and other parts of the body, there were numerous wounds in the lower extremities which were most likely caused by shrapnel when hand grenades were thrown into the vehicle.”

[12] **Milojka Bibic**, geboren op 11 december 1968 in Podravanje: “As the war was spreading throughout the region, most inhabitants, mainly women and children, left the village and went to Serbia. My village was located 6 or 7 km from the front line. Although there were some Moslem villages very close by, I

did not fear for my safety because I could not bring myself to believe that my Moslem neighbors might be capable of killing me. I was living with my father, my mother, and two older brothers. There were about 80 other people in the village, in addition to us. My father and brothers, and other men from the village, would stand guard by the road during the night to make sure that nobody attacked our village. During that period there was nothing to indicate to us that a Moslem attack might be forthcoming. However, on September 24, 1992, an attack did nevertheless occur. The attack was planned and organized in advance, and it started early, around 8 in the morning. At that time, I was in the house with my mother and I did not know the whereabouts of my father and brothers. I heard continuous gunfire coming from many directions. When the shooting abated somewhat, I went out to look for my father and brothers. Not far from the house, at a distance of about 60 meters, I came across my dead older brother. His arms were broken in several places and his head was smashed. Not far from there, I found my younger brother who was wounded and was shot through the hips. With the help of some men, we put him on a tractor and drove him to the schoolhouse. There, they put my brother and mother into a transport vehicle, while I and several other persons started running away through the forest. We spent that night in the forest. The next day, we were placed in the care of the command in Milici and were taken there. I later learned that my mother and wounded brother were murdered in the transport vehicle. Fifty-five days later, my brother's decapitated head and my mother's body were located in Jasici, about 50 to 60 meters from the schoolhouse. On that day, 53 people were murdered in the village. On that fateful day, I lost my two brothers, Milovan Marinkovic, born in 1955, and Rade Marinkovic, born in 1961. I also lost my father, Milos Marinkovic, born in 1935, and mother, Dikosava Marinkovic, born in 1937. I never heard anything of the fate that had befallen my father and I do not know where he is buried to this day. Moslem forces that attacked our village consisted mainly of the local population. Their aim was clearly to ethnically

cleanse the village because they killed everybody in their path, regardless of age or gender. They were obviously successful because today there are only a few families living in the village, which is practically deserted and without any hope left for the future.”

[13] **Novak Balcakovic**, geboren op 13/1/1972 in Brezani, gemeente Srebrenica: “My father, Stanisa Balcakovic, was born in 1940, and he was murdered on September 7, 1993, on the Skelani—Krnici road. The crime occurred at a distance of 10—12 km from Skelani. My family was living in Brezani until June 30, 1992, when we were forced to leave due to attacks that were being carried out by Moslem forces. In August of 1992, my father moved to Skelani where his job was to guard facilities that were considered significant. He did not take part in military operations, nor did he go to the front line; his job was in Skelani. Because of the difficult situation that we were in, my father left in early morning hours on an ox cart together with a younger man, Prvoslav Golic. They were headed for Krneci and their goal was to gather some plums and other fruit, as well as wood and other items that we needed in order to survive. Since they failed to return when expected, several men from Skelani went to look for them. That evening at the crime scene they found the wounded ox in a stream by the road. The following day, the lifeless bodies of my father and Prvoslav Golic were also found nearby. They both exhibited injuries inflicted by hand grenades. My father also had gunshot injuries because he probably survived the initial attack with the hand grenade.”

[14] **Stanimir Dimitroski**, geboren op 20/7/1965 in Sase, gemeente Srebrenica: “After war broke out in BH, my parents continued to live in their family home in Srebrenica, Marsal Tito Street, 91. As I had left Srebrenica before that fearing for my safety, the only way I had to get in touch with them was through the Red Cross. Thanks to the Red Cross, we kept in touch throughout 1992 and into the

beginning of 1993; during the same period of time, I was also able to talk to them with the help of ham radio operators. In October of 1993, I received news that my parents had been murdered. I found out later that persons unknown on May 9, 1993, came and murdered my father Krsto Dimitrovski, born in 1935, and my mother Velinka Dimitroski, born in 1940. According to the information I received, my father's was killed in the locality of Kazani while gathering humanitarian assistance that was being airdropped, while my mother was killed the same day in our family home. In addition to gunshot wounds, my father also had injuries inflicted by a knife, while my mother was killed with a firearm. Srebrenica residents who knew them buried them at the town Orthodox cemetery in Srebrenica. After the war ended, an exhumation of their remains was conducted. My mother's identity was confirmed by DNA analysis. My father's identity was established based on a protocol written by UNPROFOR which was forwarded to the missing persons commission. I wish to stress the fact that my parents were unarmed and that they were murdered as civilians. They were not even citizens of Bosnia and Hercegovina [my father was a citizen of Macedonia, my mother of the Federal Republic of Yugoslavia]. That suggests the conclusion that they were murdered only because they were not Moslem."

[15] Zoals reeds werd uiteengezet in de voorafgaande secties van deze Dagvaarding, en ondersteund door bewijzen en argumenten, is de positie van Eisers als volgt: [a] de akkoorden die een beschermde en gedemilitariseerde zone rind Srebrenica bepaalden, waarvan Gedaagden medeondertekenaars waren, legde bepaalde verplichtingen op aan Gedaagden met betrekking tot het uitbreiden van bescherming in de regio voor de bevolking in het geheel gezien; [b] demilitarisering van de enclave Srebrenica was het cruciale onderdeel van deze verplichtingen en was de specifieke verantwoordelijkheid van de VN en van het land dat zich in een positie bevond om de VN-missie te velde te implementeren, wat voor het doel van deze Dagvaarding Nederland is; [c]

volgens objectief bewijs aangehaald in deze Dagvaarding en bekentenissen afgelegd door Gedaagden zelf, werd het demilitariseringsproces niet geïmplementeerd; [d] gebaseerd op het vorige gedrag van Moslimtroepen van de enclave Srebrenica waren Gedaagden zich bewust van welke waarschijnlijke invloed hun falen om militaire Moslimeenheden te ontwapenen zou hebben op de Servische bevolking die in het gebied leefde, maar ze ondernamen geen stappen om deze eenheden te ontwapenen of om redelijke bescherming te verlenen aan de Servische bevolking; [e] zoals te voorzien was bezigden Moslimtroepen hetzelfde gedragspatroon als voor de stichting van de beschermde zone Srebrenica, en als gevolg van hun aanvallen en hinderlagen werd een groot aantal Serviërs en niet-Moslims vermoord; [f] voor het niet vervullen van hun verplichtingen zijn Gedaagden, de VN en de Staat Nederland, wettelijk aansprakelijk voor de gevolgen van zulke misdaden zoals ze begaan werden door de Moslimzijde tijdens het bestaan van de beschermde zone, omdat ze de plicht en de mogelijkheid hadden deze te vermijden. Ze zijn daarom verplicht om Eisers materieel te vergoeden voor hun verliezen.

[16] Eisers streven ernaar rechtvaardig te worden vergoed voor hun pijn en lijden, net zoals voor alle materiële schade die zij en hun families hebben geleden als gevolg van het verlies van hun geliefden in de aanvallen uitgevoerd door de Moslimzijde. Deze verliezen werden rechtstreeks veroorzaakt door gewapende Moslimtroepen die opereerden vanuit de beschermde zone Srebrenica. Dit zou echter niet voorgevallen zijn als Gedaagden, de VN en de Staat Nederland, het niet mogelijk gemaakt hadden door: [a] er in het algemeen niet in te slagen te handelen in overeenstemming met hun verplichtingen; [b] er niet in te slagen de demilitarisering van de beschermde zone te implementeren, ofschoon relevante akkoorden uitdrukkelijk bepaalden dat dit gedaan moest worden; en [c] hun falen om supervisie en controle uit te oefenen over de beschermde zone op de manier die vastgelegd was in verplichtende akkoorden.

Eisers stellen Gedaagen derhalve in wezen verantwoordelijk voor eruitvolgende onrechten en schade, op de manier en tot in die hoogte die ten volle zal worden bepaald door het Achtbare Hof.

D. Servische slachtoffers genegeerd in de periode voor instelling van de VN veilige zone

[1] Hoofdonderwerp van deze aanklacht zijn Servische en andere niet-Moslim slachtoffers, vermoord gedurende het bestaan van de “gedemilitariseerde” zone in Srebrenica vanaf 17 april 1993 tot eind juni 1995. Tijdens die periode hadden Gedaagen, de VN en de Staat der Nederlanden namelijk absolute juridische verantwoordelijkheid om alles te ondernemen dat redelijkerwijze in hun macht lag teneinde niet-strijdenden van alle etnische groeperingen in en rondom Srebrenica te beschermen. Niettemin is het doden van niet-Moslims, het in brand steken van hun dorpen en de vernieling van hun eigendommen en culturele erfgoederen voorafgaand aan 17 april 1993,³⁰ terugvoerend tot het ontstaan van het conflict in de regio van Srebrenica, wel degelijk zeer relevant voor een juiste beoordeling van de mate van aansprakelijkheid van Gedaagen.

Zoals in het juridische onderdeel beargumenteerd, om de juiste conclusie te trekken dat Gedaagen aansprakelijk waren is het in principe niet noodzakelijk buiten de tijdsspanne van de ingestelde VN veiligheidszone te treden. Voor een juiste beoordeling van die aansprakelijkheid echter, is het overwegen van voorafgaande gebeurtenissen van groot, wellicht zelfs essentieel, belang. Zouden we die gebeurtenissen buiten beschouwing laten, dan zouden gedaagen nog steeds het argument tot hun beschikking hebben dat zij niet wisten, en zich op geen enkele wijze konden indenken wat zou hebben kunnen gebeuren als gevolg van het niet-uitvoeren van de demilitarisatie clausele ten aanzien van de

---

³ Eisers stellen voor de vernietiging van culturele en religieuze voorzieningen te behandelen in Annex III-5.

Moslim-zijde. Dat argument zou hun aansprakelijkheid niet opheffen, maar zou het wel kunnen verminderen. Echter, voorafgaand aan de aanvaarding van hun verplichtingen in verband met de veilige en gedemilitariseerde zone hadden Gedaagden een heel jaar de tijd om het gedrag van het Moslim leger ten opzichte van de nabije Servische en niet-Moslim bevolking te observeren, getuigenverklaringen en informatie van veiligheidsdiensten te verzamelen over de wrede misdaden van de in Srebrenica gestationeerde militaire eenheden onder commando van Alija Izetbegovic's regering en zijn Generale Staf te Sarajevo, doorheen welke periode zij werden overspoeld met waarschuwingen en protestbetuigingen van de Servische autoriteiten. Om die reden hebben Gedaagden geen enkele grond zich te beroepen op onwetendheid of onvoldoende beschikbaarheid van informatie. Integendeel, zij hadden een overvloed aan gedetailleerde informatie over de status in het veld in en rondom Srebrenica. Deze informatie zou voor ieder redelijk denkend mens voldoende zijn te concluderen dat gewapende Moslim eenheden in Srebrenica een dodelijke dreiging vormden jegens niet-moslims binnen hun bereik. Dat feit is van belang voor deze dagvaarding omdat het een uitermate verzwarende omstandigheid belichaamt ten aanzien van het falen van Gedaagden de demilitarisatie te implementeren waardoor Moslim strijdkrachten de mogelijkheid zou worden ontnomen onrechtmatig misbruik te maken van hun wapens.

[2] Eisers verzamelden 297 verklaringen van niet Moslim-slachtoffers die zien op aanvallen door in Srebrenica gestationeerde Moslim-strijdkrachten op nabije nederzettingen, moord op inwoners – gewoonlijk op zeer gruwelijke wijze, het in brand steken van hun huizen en bezittingen, en de vernieling van hun religieuze en culturele faciliteiten. Deze verklaringen verhandelen van de gewelddadige dood van tot aan duizend personen, veroorzaakt door militaire Moslim eenheden uit Srebrenica. Eisers beschikken eveneens over en zullen indienen, verklaringen van 17 Moslim militairen uit Srebrenica en de nabije

enclave Zepa, die eind juli en begin augustus 1995 hun toevlucht zochten in Servië en waren aangehouden door Servische autoriteiten en geïnterneerd in Kamp Slivovica nabij Uzice. Deze verklaringen in onderling verband bezien, spreken van oorlogshandelingen met als uitvalsbasis deze twee enclaves, met gedetailleerde beschrijvingen van tijd, plaats, wijze van executie en andere details met betrekking tot die aanvallen. Dat bewijs, als bijlage III-3 in te dienen, valt in zekere mate samen met het indienen van de regering van de Federale Republiek Joegoslavië bij de VN Veiligheidsraad op 2 juni 1993 (zie hiervoor, Sectie I-B, paragraaf 4 en Bijlage I-5), maar het bevat ook een grote hoeveelheid nieuwe verklaringen, details en informatie. De betreffende verklaringen spreken van tot aan duizend gemaakte slachtoffers door in Srebrenica gestationeerde Moslim eenheden, welk getal Eisers niet als het uiteindelijk juiste beschouwen, maar hetgeen voldoende is om als basis te fungeren voor hun stelling van verruimde aansprakelijkheid van gedaagden, zoals hiervoor in paragraaf 1 van deze sectie betoogd.³¹

[3] Deze gegevens werden bevestigd vanuit een andere bron, die gezien de specifieke omstandigheden beschouwd mag worden als veelbetekenend en geloofwaardig voor een adequate beoordeling van dit onderwerp. Het ‘Research and Documentation Center’ in Sarajevo³² (hierna te noemen: “IDC”), onder leiding van Mr. Mirsad Tokaca, is een non-gouvernementele organisatie, die de aantallen menselijke slachtoffers vanuit alle partijen in BH in de periode 1992—1995 heeft berekend. Ten aanzien van het aantal Servische slachtoffers in en rondom Srebrenica, verklaart IDC dat in de regio Podrinje, i.e. een gebied dat in principe samenvalt met de regio van Srebrenica, 870 Servische burgers vermoord en vermist waren op grond van woonlocatie en 849 op grond van

---

³¹ Volgens getuigenverklaringen verzameld door Eisers werden ten minste 567 Servische niet-strijders vermoord door Moslimtroepen voor de stichting van de VN-beschermde zone in Srebrenica

⁵ Istrazivacko-dokumentacioni centar [Onderzoeks- en documentatiecentrum], Kupreška 17, 71 000 Sarajevo, BiH

sterfte-locatie, zodat geen sprake is van een substantieel verschil tussen die categorieën. Volgens IDC is dit niet het uiteindelijke aantal vermoorde personen in die regio. Maar Eisers beschouwen dit getal groot genoeg om de aandacht van Gedaagden te moeten hebben getrokken, hetgeen hen ertoe had dienen te zetten alle noodzakelijke en adequate stappen te nemen, waaronder demilitarisatie van de veilige zone rondom Srebrenica, zodanig dat deze massamoord-onderneming tot een einde had kunnen worden gebracht.

[4] Maar enkel cijfers zijn bij lange na niet voldoende om de mentaliteit en hoofdoorzaken achter het onmenselijke gedrag dat beide zijden van het genadeloze conflict in het gebied van Srebrenica karakteriseerde te beschrijven, hetgeen zelfs uitstak boven de mate van wreedheid die de Bosnische oorlog in het algemeen kenmerkte.

De verontwaardiging van generaal Morillon bij zijn getuigenis, zijn verbijstering toen hij werd geconfronteerd met de duivelse en in het algemeen wederzijdse haat die nagenoeg alle bewoners van alle gemeenschappen had gegrepen en die hen motiveerde met onnoemelijke woestheid te handelen, zou ondoorgrondelijk zijn geweest, indien dit objectief en buiten een meer diepgaande historische context zou worden gezien. Om die reden zijn de recentelijk gepubliceerde memoires van Ibran Mustafic, een van de hoofdrolspelers van deze gebeurtenissen, van zeer grote waarde.³³ Voor het uitbreken van de oorlog was werd Mustafic verkozen tot parlamentsvertegenwoordiger van de voornaamste Moslim politieke partij SDA, waarbij hij nauw betrokken was bij het organiseren van die partij in de regio Srebrenica. Gedurende het conflict verrichte Mustafic in Srebrenica een veelheid aan partij- en politieke functies. Daarom is zijn verklaring van onschatbare waarde, opgesteld mede in de hoedanigheid van een toeschouwer als in de hoedanigheid van actieve participant in vele van de voorvallen.

---

³³ Ibran Mustafic: *Planirani haos / Geplande chaos* / [Sarajevo, 2008].

[5] Mustafic's verhandeling vertelt niet alleen over gebeurtenissen tijdens oorlogstijd, maar ook over haar achtergrond, veelal gezien vanuit de eigen opvoeding en persoonlijke ontwikkeling van de auteur in een plaatselijke Moslim familie. We zullen uitgeselecteerde onderdelen van Mustafic's boek citeren, omdat deze een verhelderend licht werpen op de geïsoleerde positie van de gemeenschap waarin hij was opgegroeid en ook op het diepe wantrouwen jegens "De Ander," waarvan de leden van deze gemeenschap waren doortrokken.

Pagina 11: De schrijver idealiseert de *Ustaski* beweging uit Tweede Wereldoorlog, met name het „Zwarte Legioen-“ doodseskader en vertelt dat zijn grootvader in een Ustaki eenheid had gevochten. Hij rechtvaardigt de Tweede Wereldoorlog alliantie met de Ustaki tegen de Serven citeert een aantal verjes, die hij van zijn grootmoeder heeft geleerd: "De Kroaat is mijn halfbroer, de Serf n___ zijn eigen vader." Verderop in de tekst wordt duidelijk gesteld dat BH-Moslams twee parallele onderwijssystemen hadden; één thuis, waar ouders hen geschiedenis leerden, terwijl het andere, officiële systeem door de staat werd bekostigd en op een school plaatsvond. Hij maakt duidelijk dat Moslams in het voormalig Joegoslavië intense haatgevoelens koesterden jegens Serviërs in BH.

Pagina's 12, 13: Een algemene beschrijving van de Moslim houding jegens de Serven, het voortrekken van Moslim kinderen door Moslim leraren en kleinering van Serviërs in het algemeen.

Pagina 15: De *ustaski* beweging, die tijdens de Tweede Wereldoorlog samenwerkte met de geallieerden, wordt opgemeld. Verderop, opmerkingen over het feit dat, zelfs tijdens het bestaan van het voormalige Joegoslavië, Moslams uit BH droomden van een onafhankelijk Bosnië met grenzen tot aan de rivier de Drina.

Pagina 25: Scherpe kritiek op gemengde Servisch / Moslim-huwelijken in BH.

Pagina 26: Verheerlijking van de Moslims uit Sandzak, een gebied met een dichte Moslim populatie binnen het grondgebied van Servië, omdat zij zich weinig met Serven bezighielden en Serven zo mogelijk nog meer haatten dan BH Moslims.

Pagina 49: De schrijver stelt dat veel Moslims niet zullen rusten tot hun landsgrens tot de rivier de Drina reikt. “... terugkijkend denk ik dat, als Moslims (nu: Bosniërs) niet helemaal naar de Drina zullen gaan en niet, zonodig, bereid zijn al het andere te verwoesten, onze lange-termijn vooruitzichten in dit gebied onzeker zijn.”

Pagina 76: De auteur beschrijft dat in maart 1991 een bijeenkomst was in het politiebureau van Srebrenica teneinde een aantal personele veranderingen door te voeren en dat hij toen een intensieve discussie had met Momcilo Mandic (Serviër). Mustafic was tegen het aanstellen van een Serviër als comandant van politie. Gedurende dit argument bedreigde Mustafic Mandic en voegde hem toe dat hij geen voet in Srebrenica mocht zetten, anders was zijn veiligheid niet gegarandeerd (nota bene: dit gebeurde voor het officiële begin van de oorlog).

Pagina 129: Een omschrijving van de onenigheid tussen Mustafic en Izetbegovic betreffende het BH onafhankelijkheidsreferendum in 1992. Een toespraak van Mustafic wordt geciteerd, waarin hij, onder andere, zegt: “Ik hou duizend keer meer van Novi Pazar (hoofdstad van de Servische regio Sandzak, zie p. 29 en Mustafic’s redenen de daar wonende Moslims te bewonderen) en Istanbul dan van Drvar of Bosansko Grahovo. Diep van binnen hou ik van BH, maar het dierbaarste zijn mij haar 43,7% (het percentage Moslims afgezet tegen de totale populatie van BH, volgens de statistieken).”

Pagina 136: Ibran Mustafic vertelt hoe Hamed Slaihovic hem in het politiebureau in Srebrenica naar zich toe riep om hem het volgende toe te voegen: “Ik ontving een boodschap van het politiebureau in Zvornik met

vermelding dat een cafe in de buurt van Sapna was beroofd, waarbij Poker-materiaal en een Jeep cabriolet waren onvreemd. Naser Oric was een van de daders van die overval.” (Nota bene: Naser Oric had de leiding over Moslim eenheden in Srebrenica en dit incident vond plaats voordat de oorlog officieel was begonnen.)

Pagina 153: Beschrijving van een dag in het BH-Parlement in Sarajevo, waar Mustafic vertegenwoordiger was, terwijl hij samen met Moslim politicus Abdulah Konjicija een groep vrouwelijke journalisten vanuit Belgrado tegen het lijf liep, die in afwachting waren van het resultaat van een sessie in een van de conferentieruimtes van het BH-parlement. Konjicija greep één van de vrouwen en gooide haar van een trap van de eerste verdieping.

Pagina 178: Mustafic beschrijft het succes van het Moslim leger uit Srebrenica in 1992 bij de uitbreiding van het onder haar controle vallende gebied, omliggend Servisch territorium aanvallend.

[6] Toen bestuursstructuren in BH ineens stortten, op het moment van definitieve desintegratie van de voormalige Joegoslavische republiek in de lente van 1992, kon de als hiervoor omschreven mentaliteit, zonder enige vorm van externe controle, niet anders dan ontaarden in geweld tegen leden van andere etnische gemeenschappen, met andere woorden – in misdaden. Dat werd al duidelijk in april van 1992 toen afgevaardigde van het parlement in BH, Goran Zekic, werd vermoord tijdens een Moslim hinderlaag. De overgrote meerderheid van Servische inwoners van Srebrenica interpreteerden deze boodschap perfect en verliet onmiddellijk haar stad in angst. Minder dan 50 bleven in Srebrenica achter. In de omliggende dorpen waren inwoners op hun hoede en begonnen in verhoogde mate op hun veiligheid toe te zien, nu zij zich volledig realiseerden in welke richting de situatie zich ontwikkelde. Velen konden zich nog levendig de houding van hun Moslim burens herinneren tijdens de Tweede Wereldoorlog,

toen leden van het marionetten leger van de “Onafhankelijke Staat van Croatië” plaatselijke Serviërs in groten getalen terroriseerden en vermoorden. Ibran Mustafic schrijft verrukt over die alliantie van Moslims en Croaten tijdens de Tweede Wereldoorlog en over zijn bewondering voor de Utashi moordenaars uit die periode, in het bijzonder de seriemoordenaar Jure Francetic, op p. 11 van zijn boek.

[7] Het boek van Ibran Mustafic, ooggetuige en “insider” van de gebeurtenissen in Srebrenica tijdens de Bosnische oorlog, beschrijft uitgebreid het feit dat Srebrenica onder Moslim leiding als uitvalsbasis fungeerde voor ononderbroken en niet-aflatende aanvallen op het omliggende gebied van door Serviërs bewoonde dorpen. Gebaseerd op de verhalen van Mustafic, is het moeilijk om aan het merendeel van deze operaties een uitsluitend of zelfs maar overwegend militair karakter toe te kennen. Hun kennelijke hoofddoel was het zuiveren van door Serviërs bewoonde gebieden door een combinatie van intimidatie, plundering, in brand steken en simpelweg massaal moorden.³⁴

[8] Voorbeelden van beestachtig gedrag van Moslim (strijd)krachten vindt men in overvloed in de pagina's van Mustafic's boek. Bijvoorbeeld, zo vertelt Mustafic in “Planned Chaos,” dat Naser Oric, leider van de 28^e divisie van het BH leger, hem vertelde hoe hij persoonlijk rechter Slobodan Ilic uit Srebrenica heeft vermoord, die een Serf was. Volgens Mustafic drukte Oric Ilic eerst beide ogen uit, waarna hij hem de keel doorsneed. Opmerking verdient dat het Haagse Tribunaal Oric enkel tot twee jaar gevangenisstraf heeft veroordeeld, om in beroep zelfs die onbetekenende straf te vernietigen.

---

³⁴ Uiteraard, die operaties hadden ook schone militaire missie van wegtrekken van veel servische krachten uit andere vechtende velden naar het Moslims, en die doel was mogelijk om te maken met legitieme militaire benodigingen, zonder martelingen van de civiels en vernietiging van hun woningen.

Op de pagina's van "Planned Chaos" staat ook een getuigenis van de moord op Slobodan Zekić en zijn moeder Zagorka. Volgens Mustafić informatie werden zij vermoord door de lokale Moslim Emir Halilović, die hun hoofden met de kolf van zijn pistool verbrijzelde. Mustafic wijst Halilović ook aan als moordenaar van een bejaarde Serf, wiens naam hij niet noemt, die in Srebrenica in het ziekenhuis was opgenomen. Mutafic verbindt de Srebrenica Moslim Ejub Golic aan de moord op het aan hun bed gekluisterde stel Krsta Velinka Dimitroski, wiens zoon Stanimir één van de eisers in deze procedure is. Mustafić bevestigt in zijn boek eveneens dat eenheden van het BH-leger uit de gedemilitariseerde zone van Srebrenica, die onder bescherming van de VN stond, systematische rooftochten uitvoerden op het territorium onder controle van het leger van de Servische Republiek, waarbij Servische soldaten en burgers werden aangevallen. Bovendien suggereert hij dat de val van Srebrenica het gevolg was van "verraad" door de Moslim politieke en militaire leiding. In dat opzicht is Mustafić's bewering op pagina 388 interessant:

„Belangwekkend, na mijn vrijlating uit de gevangenis (Mustafic was gevangen genomen bij het binnenvallen in Srebrenica van het Servische leger in juli 1995), deed Alija's (Izetbegovic, president van de Moslim overheid in Sarajevo) geheime politie AID, mij bij monde van haar toenmalige directeur, slechts één enkele suggestie, en dat was mij niet te bemoeien met de Srebrenica kwestie, op straffe van liquidatie.

Hoe het ook zij, het boek van Mustafic bevat een aantal opmerkingen, die er geen twijfel over laten bestaan dat de Srebrenica tak van de Moslim regering in Sarajevo, niettegenstaande haar officiële gezicht van "multi-etniciteit" en "multicultureel" (en zelfs van "Europese waarden") dat was ontworpen voor het oog van de internationale publieke opinie, in feite de manifestatie was van de meest primitieve duisterheid, in haar uiterlijke verschijningsvorm veel dichter Middeleeuwse praktijken benaderend, dan de 20^e eeuwse Europese beschaving.

Pag. 187: Een groep Servische soldaten werd gevangen genomen en geliquideerd in de nabijheid van Zalazje. Mustafic vermeldt de namen van de slachtoffers en schrijft vervolgens: “Verre van medelijden met ze te hebben, integendeel, verheugde ik me bij de dood van iedere Chetnik (een door Moslims gebruikte, denigrerende term voor Serviërs) die omkwam...” Mustafic gaat door: “...dit voorval intrigeert me, want ik dacht dat het een slechte daad was, niet in overeenstemming met de regels van oorlogvoering, bovendien dacht ik, dat dit gedrag ons op lange termijn parten zou gaan spelen,” hetgeen niet alleen een aankondiging van Srebrenica in juli 1995 was, maar bovendien indirect de wreedheid van de slachting in Zalazje aanduidt.

Pag. 187: „In Tuzla hoorde ik dat Kemo uit Pale in Srebrenica rondging met een afgehakt hoofd om mensen hiermee schrik aan te jagen. Daardoor realiseerde ik me dat je van de mensen, die de macht uitoefenden in Srebrenica letterlijk alles kon verwachten.

Pag. 213: Aanval op het servische dorp Cumavice: „Na hen daartoe lange tijd te hebben aangespoord, stelden we de vrouwen en kinderen in rijen op. We stonden op het punt ons geduld te verliezen enkel met overredingskracht te werk te gaan, zodat Hajro een klein meisje dat bij haar moeder stond wegtrok en dreigde haar de keel af te snijden als men zich niet aan het ultimatum hield voor het inleveren van de wapens.

Kennelijk was deze dreiging uiteindelijk overtuigend.

Pag. 214: Een beschrijving van de aanval op het Servische dorp Sijemovo door Oric's strijdkrachten, de daaropvolgende plundering en de moord op de bejaarde Milos Zekic, een inwoner van het dorp die was achtergebleven.

Pag. 214-215: Mustafic beschrijft een herhaalde aanval op het Servische dorp Cumavice. Verderop in de tekst zet hij uiteen de verdeling van de buit tussen Naser Oric en Imam (een Moslim religieuze functionaris) Alija Jusic, die de leiding had over de voorraden, en vervolgens beschrijft hij de wrede behandeling van gevangen dorpsbewoners uit Cumavice.

Pag. 217: Aanval op de dorpen Gniona, Viogor en Orhovica teneinde door Moslims gecontroleerde gebieden onderling te verbinden: “in Gniona vermoordden wij niemand, terwijl in Orahovac nagenoeg 30 mensen in hun huizen zijn verbrand, voornamelijk bejaarden, terwijl sommige op wrede wijze werden geliquideerd.”

Pag. 218-219: Een volledig hoofdstuk van Mustafic boek is getiteld “Vluchtelingen, plundering, moord“ en bevat een bruikbaar beeld van de afschuwelijke omstandigheden in Srebrenica onder het Moslim bewind. Het volgende citaat verwijst naar enkele specifieke ‘boosdoeners’ en hun misdaden: “Na de aanval op (het Servische dorp) Jezestica, bracht Kemo een afgehakt hoofd in een tas mee, waarmee hij mensen in Srebrenica de stuipen op het lijf joeg. Hij gebruikte het ook om medisch personeel in het ziekenhuis mee te intimideren. Ik weet dit niet met zekerheid, maar men zegt, dat hij betrokken was bij de liquidatie van Bata uit Srebrenica en zijn moeder. Hun krijsen, zo zegt men, was angstaanjagend.”

Pag. 229: Een beschrijving van de verovering van bergachtige gebieden rondom Srebrenica door Naser Oric’s leger en de naar aanleiding daarvan gehouden festiviteiten in Srebrenica.

Pag. 231: Verovering en plundering van het mijndorp Sase, op geringe afstand van Srebrenica, waar een 14^e eeuwse Orthodox klooster werd verwoest.³⁵

Pag. 243: Beschrijving van de aanval door Naser Oric en zijn leger op het Servische dorp Kravice op Orthodoxe Kerstdag, 6 januari 1993 (voor instelling van de gedemilitariseerde zone).

Pag. 261: Beschrijving van de aanval door Naser oric en zijn leger op de Servische gemeenschappen van Jezero en Skelane (voor instelling van de gedemilitariseerde zone).

Pag. 269: Beschrijving van het ontfermen van het dode lichaam van een officier van het Joegoslavische Nationale leger: “Toen ik in Srebrenica kwam om te bezien hoe de zaken ervoor stonden, werd de dode Joegoslavische officier, geladen op een wagen, Srebrenica doorgereden teneinde het moraal van het leger een extra oppepper te geven...”

Pag. 288: Dialoog tussen de auteur, Ibran Mustafic en Naser Oric, waarbij Oric hem vertelt over zijn gruwelijke moord van een Serviër. Het slachtoffer is Slobodan Ilic uit Zalazje. Oric drukte hem eerst met de punt van zijn bajonet de ogen uit en vermoordde hem vervolgens.

Pag. 289: Beschrijving van de slachting van gevangenen in Zalazje, begaan door Oric's mannen.

Pag. 291: Op deze pagina begint het hoofdstuk “Liquidaties in Srebrenica.” De auteur vertelt over de moord op de weinige Serviërs, die

---

³⁵ Moslimse moskee welk was op de twintigste meter van de klooster geweest, was op het ongeluk ook verwoest waanneer de servische machten haden deze gebied teroeggekregen. Dat is mistroostige voorbeeld van de ciklus van geweld en berovingen.

in Srebrenica waren achtergebleven of daar als gevangenen naartoe waren gebracht door Oric's leger.

Blz. 295: Beschrijving van de wapenhandel tussen de inwoners van Srebrenica, ondanks het feit dat dit een gedemilitariseerde zone diende te zijn.

Pag. 315: Mustafic beschrijft hoe hij op de Servische TV "Srna" twee Moslim meisjes voor de camera heeft zien verklaren dat zij waren verkracht door leden van de Moslim mafia; alsmede twee mannen, die verklaarden Srebrenica te zijn ontvlucht om de verschrikkingen uit de weg te gaan.

Pag. 366: Mustafic geeft een voorbeeld van systematisch Moslim gedrag: uitvallen vanuit de gedemilitariseerde zone en het leggen van hinderlagen voor de Serviërs langs de weg tussen Bratunac en Skelani om, zoals de auteur zegt, "lijden te veroorzaken." Hetzelfde gebeurde langs de weg tussen Milici en Podravanje.

Pag. 369: Mustafic beschrijft de aanval van Moslim strijdkrachten uit Srebrenica op het Servische dorp Visnjica op 26 juni 1995. Deze hoofdstuk is erg indrukwekkend omdat het handelt over de voorbereiding en uitvoering van een opzettelijke aanval op een Servisch dorp in de veilige zone rondom Srebrenica.

[9] In de sfeer van haat en primitieve hartstochten, vooral onder leiding van een sadistische en hebzuchtige maffioso als "brigadier" Naser Oric, kon de wijze van oorlogvoeren niet anders dan degenereren, zodanig dat het al snel aan iedere vergelijking met militaire operaties in de conventionele zin van het woord ontbrak. Aanvallen op nabijgelegen Servische gemeenschappen volgden, op op dorpen dichtbij Srebrenica of in de nabijgelegen gemeenten, met het enkele doel

om te plunderen en te vernielen. Maar, zoals duidelijk werd uit zo'n driehonderd verklaringen van overlevenden waar Eisers over beschikken, was te worden vermoord zonder bijkomende wreedheden een privilege dat maar weinigen mochten ondervinden. De overgrote meerderheid werd op beestachtige manier afgemaakt, iets dat hun overlevende familieleden zich levendig herinnerden toen in juli 1995 het moment van afrekening aanbrak.

De aanval op het Servische dorp Bjelovac op 14 december 1992, waarbij 68 van haar inwoners werden afgeslacht, is niet alleen tekenend voor de wreedheid van de meeste van deze aanvallen, maar ook voor de methodische houding tot de voorbereiding van wreedheden en het gedetailleerd, op bijna Duitse wijze, registreren ervan (zie Bijlage III-4). De aangehechte documenten van het Moslim leger commando brengen de planningsfase van de aanval op Bjelovac en verscheidene aangrenzende dorpen in beeld. In het daaropvolgende rapport, dat de resultaten van de 'operatie' uiteenzet, worden twee dingen als een bijzaak gepresenteerd, die normaal gesproken bloed in de aderen zou doen koken: (1) ongeveer 50 gevangenen zouden zijn "geliquideerd" en (2) na verovering van het dorp, namen Moslim strijdkrachten twee vrouwen en drie kinderen gevangen, die in feite werden ontvoerd. Het gevangennemen van vrouwen en kinderen tijdens militaire operaties is in Europese oorlogvoering feitelijk onbekend, tenminste in de recente geschiedenis, zeker is het geen wijze van oorlogvoeren conform algemeen geaccepteerde normen en waarden. Zelfs na oppervlakkige lezing van Moslim documenten over de aanval op Bjelovac en de naburige dorpen, bemerkt men de afwezigheid van een essentieel element, dat men op de één of andere wijze zou verwachten, op basis waarvan men tot de overtuiging komt, dat dit een legitieme militaire operatie was en niet slechts een rooftocht. Er wordt geen enkele melding gemaakt van militaire doelstellingen als zodanig, noch is er enige poging om de aanval binnen de context van een groter strategisch plan te plaatsen. Het lijkt erop dat het enkele feit dat Bjelovac en de

naburige dorpen door Serviërs waren bewoond voldoende reden waren om ze aan te vallen, te vernietigen en hun inwoners af te slachten.

[10] Eisers vragen aandacht van uw Rechtbank voor de volgende lijst van 39 Servische dorpen en lokaliteiten in het district van Srebrenica en omgeving, waarin voorafgaand aan het instellen van de veilige zone dodelijke aanvallen op inwoners door Moslim strijdkrachten plaatsvonden:

1. Gniona	(7 verklaringen)
2. Bljeceva	(2 verklaringen)
3. Hinderlaag op de weg Srebrenica—Sase	(4 verklaringen)
4. Cumavici	(13 verklaringen)
5. Viogor	(4 verklaringen)
6. Sjemovo	(2 verklaringen)
7. Osredak	(1 verklaringen)
8. Orahovica	(3 verklaringen)
9. Medje	(16 verklaringen)
10. Hinderlaag op de weg Srebrenica—Skelani	(1 verklaringen)
11. Moord van Simic Vojislav	(1 verklaringen)
12. Hinderlaag in Zutica	(5 verklaringen)
13. Hinderlaag in Konjevic Polju	(4 verklaringen)
14. Hinderlaag in Bakracima	(3 verklaringen)
15. Oparci	(7 verklaringen)
16. Crkvine	(2 verklaringen)
17. Rupovo Brdo	(8 verklaringen)
18. Ratkovci	(15 verklaringen)
19. Loznica	(7 verklaringen)
20. Brezani	(8 verklaringen)
21. Krnjici	(6 verklaringen)
22. Zagoni	(6 verklaringen)

23.Zalazje	(23 verklaringen)
24.Magasici	(7 verklaringen)
25.Stanatovici	(3 verklaringen)
26.Jezestica	(4 verklaringen)
27.Gornji Sadici	(5 verklaringen)
28.Gornja Kamenica	(4 verklaringen)
29.Silovanje	(2 verklaringen)
30.Aanval op Barke	(4 verklaringen)
31.Podravanje	(10 verklaringen)
32.Rogosija	(3 verklaringen)
33.Fakovici	(3 verklaringen)
34.Kamenica	(62 verklaringen)
35.Bjelovci	(19 verklaringen)
36.Kravica	(3 verklaringen)
37.Aanval op Skelane	(16 verklaringen)
38.Kalabace	(1 verklaringen)
39.Metaljka	(3 verklaringen)

Deze lijst, en de bijbehorende verklaringen, laten er geen twijfel over bestaan dat in de Srebrenica regio een patroon van Moslim aanvallen op Servische gemeenschappen plaatsvond dat ruim van opzet was. Het was in feite ‘wijdverbreid en systematisch,’ om de toepasselijke terminologie van het Internationaal Tribunaal voor Misdrijven in Voormalig Joegoslavië te gebruiken, tenminste ten aanzien van aanklachten en vonnissen voor Servische gedaagden. Met ieder van deze aanvallen en de daaropvolgende ‘zuivering’ van Servische bewoners, breidde het territorium onder controle van de Moslim strijdkrachten onder Naser Oric zich gestaag uit. Op het hoogtepunt, in de lente van 1993, werd de oppervlakte geschat op zo’n 500 vierkante kilometer, hetgeen het leger van de Servische Republiek uiteindelijk overtuigde van de noodzaak tot het

nemen van onverwijlde tegenmaatregelen. Het is van significant belang dat UNPROFOR, het militaire VN contingent in BH, en haar superieuren in de politieke machtsstructuur, geleid door de VN Veiligheidsraad in New York, eerst op de ontwikkelingen ‘in het veld’ begonnen te reageren toen in maart en april 1993 het succes van de Servische tegenaanval het Moslim leger in Srebrenica dreigde te vernietigen. In het daaraan voorafgaande jaar bleven zij grotendeels onbewogen toen datzelfde leger, zonder protest of belemmering van enige van die hooggeplaatsten, Servische gemeenschappen wegvaagde en hun inwoners genadeloos afslachtte.

Maar ongeacht de morele lacune van deze verlate en eenzijdige reactie, is dit niettemin vanuit juridisch oogpunt van extreem grote waarde voor Eisers in deze zaak. Die reactie van de VN, uitgevoerd onder het voorwendsel van urgente humanitaire zorg en de noodzaak Moslims te beschermen – met name burgers uit Srebrenica – tegen de opkomst van het Servische leger, bewijst ondubbelzinnig dat Gedaagde de VN het bestaan van een imperatieve verplichting accepteert te reageren en alle redelijkerwijs noodzakelijke stappen te ondernemen om burgers bescherming te bieden tijdens een conflict van een dergelijke aard en omvang. Eisers betwisten uiteraard niet het bestaan van een dergelijke verplichting, zoals duidelijk valt op te maken uit hun juridische argumentatie. Nu Eisers zowel als Gedaagde de VN duidelijk erkennen dat een dergelijke verplichting bestaat, trekken Eisers de volgende conclusie, die vanuit een op de wet gebaseerde, geciviliseerde, rechtvaardige en ethische samenleving onontkomelijk lijkt: de begunstiging van een dergelijke verplichting kan niet beperkt blijven tot bescherming van individuen behorende tot slechts één enkele etnische of religieuze groepering. Deze verplichting strekt zich uit tot alle mensen, of dit nu Moslims zijn, Serviërs of anderen.

[11] Gebaseerd op verwijzingen van onderzoeks- en gerechtelijke organen van de Servische Republiek, richten Eisers de aandacht van uw rechtbank op de volgende kopstukken van de in dit verband uitgevoerde criminele activiteiten en de primair verantwoordelijke personen voor het lijden van de Servische en andere niet-Moslim bevolking in de regio van Srebrenica:

Naser Oric, Zulfo Tursunovic, Hakija Meholjic, Nedzad Bektic, Ahmo Tihic, Smajo Mandzic, Mirsad Dudic, Safet Omerovic [bijnaam: Mish], Veiz Bijelic, Kemal Mehmedovic [bijnaam: Kemo], Fikret Shechic, Huso Salihovic, Emir Halilovic, Vekaz Husic, Adem Kostjerevac en Ibro Jakubovic.

Deze personen zijn verantwoordelijk voor de wrede moord van tenminste 650 en mogelijk tot duizend mannen, vrouwen en kinderen van Servische en niet-Moslim nationaliteit in de regio van Srebrenica tussen 1992 en 1995, alsmede voor de verdrijving van ongeveer 15.000 niet-Moslims uit territorium onder controle van Moslim autoriteiten.

[12] Eisers achten dit bewijs ten aanzien van begane misdaden door Moslim strijdkrachten in de periode tussen het uitbreken van vijandigheden en het instellen van de veiligheidszone essentieel voor de juiste beoordeling van de verantwoordelijkheden van gedaagden ten aanzien van de gevolgen van hun falen en/of nalaten de overeenkomst betreffende demilitarisatie van de Moslim-zijde te implementeren. Gebaseerd op dit bewijs wordt de verantwoordelijkheid – en daarmee de schuld – van Gedaagden enorm verzwaard.

E. Samenvatting van de vorderingen van Eisers en bede om herstel

[1] Eisers in deze zaak verkondigen dat de Gedaagden, de VN en de Staat Nederland, hen onrechten hebben aangedaan onder principes van zowel

nationale als internationaal recht, zoals gedetailleerd beargumenteerd in het legale deel van deze Dagvaarding, hierboven in Sectie II. Het begaan van deze onrechten zorgde voor verschillende vormen van lijden voor Eisers, met inbegrip van maar niet met beperking tot het verlies van geliefden, angst en foltering door aanvallers, waarbij het in het vermogen lag van Gedaagden om deze aanvallers tegen te houden en te controleren (en waarbij ze inderdaad nog een wettelijke plicht hadden om hen tegen te houden in het berokkenen van schade aan Eisers), gedwongen uitzetting uit hun huizen, vernieling van persoonlijk en familiaal bezit, en verwoesting van culturele en religieuze voorzieningen die betekenisvol waren in het leven van Eisers.

[2] Zoals benadrukt in de Inleiding en zoals beargumenteerd doorheen deze Dagvaarding, voeren Eisers aan dat de VN en de Staat Nederland essentieel optraden als volmachtgevers en katalysatoren van de systematische en wijdverbreide slachting van de Servische bevolking en andere niet-Moslims tussen 1992 en 1995³⁶ in het gebied Srebrenica, toediening van verscheidene vormen van fysiek en emotioneel lijden, verwoesting van hun bezit en vernietiging van hun gemeenschappen.

[3] Voor het doel van deze Dagvaarding, en met betrekking tot de verantwoordelijkheid van Gedaagde de VN, aanvaarden en incorporeren bij referentie, zij het met enkele nodige aanpassingen, verschillende standpunten uitgevaardigd in de Dagvaarding, ingediend op 4 juni 2007 door de Mothers of Srebrenica Foundation [vanaf hier: Mothers of Srebrenica Writ³⁷] en tien mede-Eisers tegen dezelfde Gedaagden die hier gedagvaard worden, de VN en de

---

³⁶ De periode van de onaanvechtbare aansprakelijkheid van Gedaagde zijnde tussen 18 april 1993 en het einde van juni 1995.

³⁷ De Dagvaarding waarvan sprake is auteursrechterlijk beschermd. In onderhavige Dagvaarding wordt gebruikt gemaakt van inhoud van relevante passages, maar niet van de letterlijke tekst.

Staat Nederland, aan deze Rechtbank 's-Gravenhage, in het bijzonder paragrafen 310 en 311 van deze zelfde.

[4] Eisers incorporeren in het bijzonder dat deel van de Mothers of Srebrenica Writ waarin zij zeggen:

The UN and the State of the Netherlands entered into obligations to ensure the protection of the Safe Area and its inhabitants. General Morillon, in his capacity as UN

Commander, promised the population of Srebrenica in March 1993 that the war was

over for them and that they were protected.³⁸

Deze Eisers accepteren en incorporeren ook alle aantijgingen daarin en in § 311, die ervoor dienen te tonen dat, door de tussenkomst van Generaal Morillon, en later van de Veiligheidsraad door zijn resolutie, de VN een verplichting verkregen de bevolking van Srebrenica te beschermen. Eisers maken uitdrukkelijk het onderscheid met hun eigen positie, enkel in die mate dat zij aanvoeren dat het begrip “population of Srebrenica” niet beperkt is tot leden van de Moslingemeenschap, maar zich uitstrekt tot alle niet-vechters in de grote omgeving van Srebrenica. Het dient opgemerkt te worden dat enkele duizenden Serviërs die aan de andere kant van de scheidslijn leefden ten tijde van de VN resolutie³⁹ in feite vluchtelingen waren die verdreven waren door Moslims uit de stad Srebrenica of Servische dorpen errond; zodat, zelfs bij een smal opgevatte definitie ze nog steeds gerekend dienden te worden tot de beschermde “population of Srebrenica” en hun veiligheid van relevant belang moest zijn.

---

³⁸ § 310

³⁹ Resolutie van de VN-Veiligheidsraad S/RES/819, 16 april 1993.

De fundamentele juistheid van deze interpretatie wordt bevestigd door de gewone bewoording van § 1 van Resolutie 819 waar de Veiligheidsraad

“...Demands that all parties and others concerned treat Srebrenica and its surroundings as a safe area which should be free from any armed attack or any other hostile act; “

Het volstaat om hier de volgende twee elementen te vermelden. Ten eerste wordt met het oprichten van een “safe area” beoogd ook de “surroundings” van Srebrenica te bevatten. Ten tweede is het bedoeling dat deze “surroundings”, net zoals de stad zelf “to be free from any armed attack or any other hostile act.”

[5] Bovendien, bovenop de wettelijke argumenten aangeboden door Eisers waarmee aangetoond wordt dat toekenning van aansprakelijkheid aan de VN in deze zaak redelijk is⁴⁰, argumenten die Eisers dwingend en afdoend achten, herhalen Eisers dat de mobilisatie door de VN van hun militaire en politieke middelen in het zicht van wat ze in april 1993 opvatten als het gevaar van dreigend nabij zijnde slachtingen van Moslims uit Srebrenica, ook legale gevolgen heeft. Dit toont aan dat Gedaagde VN een duidelijk subjectief begrip hadden van hun verplichting om te handelen om bescherming te verlenen aan onschuldige niet-strijders. In werkelijkheid deden ze dit in de lente van 1993, maar op een manier die inherent gebrekkig was omdat men niet tussenbeide kwam uit naam van alle bedreigde niet-vechters als dusdanig, maar enkel ten voordele van hen die behoorden tot één etnische en religieuze groepering. De verplichting van de VN om te handelen kwam niet pas te voorschijn in de lente van 1993, en enkel met betrekking tot één gemeenschap; deze bestond doorlopend sinds het uitbreken van vijandigheden in het gebied in 1992. Die verplichting was noch op etnische criteria, noch op criteria van

---

⁴⁰ Zie hierboven, Sectie II

geloofsovertuiging gebaseerd maar was uitgebreid op alle niet-vechters in het gebied die op vergelijkbare wijze waren gesitueerd en bedreigd. Gedaagde VN kon niet één groep van potentiële slachtoffers van hun bescherming uitsluiten en er eigenmachtig een andere uitkiezen, die ze wensten te bevoordelen. Zonder te kijken naar hun specifieke motivatiegronden van dat moment, door actie te ondernemen in april 1993, gebaseerd op de vooronderstelling van het beschermen van niet-strijders in onmiddellijk gevaar, hebben de VN het bestaan van een algemene verplichting dit te doen impliciet goedgekeurd. In het licht van die toegeving moet hun falen om zo te handelen tussen april 1992 en april 1993, of zelfs maar de noodzaak tot handelen ten voordele van de Servische niet-vechters in en rond Srebrenica te erkennen, gezien worden als niet enkel een jammerlijke, maar ook als een verwijtbare daad. Alle leed dat eruit voortvloeide dient strikt genomen toegeschreven te worden aan Gedaagde, VN, bijkomend bij de schade die, na april 1993, direct volgde uit hun falen om de zone te demilitariseren.

[6] Met betrekking tot de mede-Gedaagde, de Staat Nederland, aanvaarden en incorporeren bij referentie, zij het met bepaalde aanpassingen, die aspecten van de Mothers of Srebrenica Writ die handelen over de gedeelde bevelvoering [in samenspraak met de VN] over het Dutchbat contingent in de beschermde zone⁴¹, effectief bevel over deze troepen door Nederland door de beduidende invloed over de militaire hiërarchie (waarop Nederland bestaan had),⁴² en de niet-rapportage van oorlogsmisdaden door Nederlandse manschappen.⁴³ Eens te meer aanvaarden Eisers enkel dergelijke elementen van dit geïncorporeerde

---

⁴¹ § 362 en 363

⁴² § 364-375

⁴³ § 329-335. Eisers incorporeren dit deel van de Mothers' writ niet voor de bijzonderheden, maar voor de algemene stelling die het schijnt te ondersteunen. Eisers zijn van plan onderzoeksprocedures te gebruiken om onthullingen af te dwingen van de Gedaagde Staat Nederland of zijn troepen hadden gehoorzaamd aan de plicht om oorlogsmisdaden en andere schendingen, begaan door de Moslimzijde, te rapporteren.

materiaal die verenigbaar zijn met hun beweringen, waarbij ze hetzij geen commentaar leveren op de rest, of deze verwerpen.

[7] De synthese van de vordering van Eisers is dat Gedaagden een zelfbewuste wettelijke verplichting hadden om de demilitarisering van de safe area Srebrenica ten uitvoer te brengen, dat ze de middelen hadden om dit te doen, dat ze een overvloedig begrip hadden, gebaseerd op het vroegere gedrag van de Moslimzijde, van de ernstige bedreiging die een gemilitariseerde Moslimenclave vormde voor omliggende Servische niet-vechters en burgers,⁴⁴ maar dat ze desondanks er niet in slaagden het vereiste demilitariseringsproces te implementeren. Door dat falen, of het nu opzettelijk of het gevolg van onachtzaamheid was, begingen Gedaagden de fundamentele fout die aan de basis van deze zaak ligt, en waar een substantieel deel van de schade geleden door Eisers afstamt. Derhalve dienen ze gezamenlijk en afzonderlijk aansprakelijk gesteld te worden. Het is de overtuiging van Eisers dat de wettelijke aansprakelijkheid van Gedaagden duidelijk is voor de periode tussen de oprichting van de beschermde zone en de ontbinding ervan in juli 1995, en ook erg waarschijnlijk voor de voorafgaande periode, teruggaand tot het in werking brengen van de UNPROFOR-missie in Bosnië in 1992.

[8] Eisers zullen aantonen dat het leed dat als oorzaak het onrechtmatig handelen van Gedaagden had, veel groter in omvang is dan het zou geweest zijn als het enkel hun persoonlijke verliezen had veroorzaakt. Gedaagden vergemakkelijkten een storm van terreur van Moslimstrijdkrachten van binnen de enclave Srebrenica die resulteerde in: [a] de gewelddadige dood, vaak op de meest gruwelijke wijze, van tot duizend Servische en niet-Moslim niet-stijders

---

⁴⁴ De feitelijke achtergrond van de militaire verwoesting door Moslims komende uit Srebrenica in de periode voor de oprichting van de VN-beschermde zone maakt de enige mogelijk gevolgtrekking niet in twijfel te trekken: Gedaagden wisten, of hadden moeten weten, en konden redelijkerwijs verwachten; wat de gevolgen zouden zijn van het falen te demilitariseren.

door Naser Oric en zijn militie uit Srebrenica; [b] de gedwongen uitwijzing van tot 15.000 niet-Moslim burgers uit de stad Srebrenica en de dorpen errond die Moslimtroepen stelselmatig aanvielen en leegplunderden; en [c] de vernietiging van de huizen van de slachtoffers en het wijdverbreide roven van hun bezit. Ze slaagden er niet in deze schandalen op te merken, of erop te reageren, wandaden die begaan werden op één zijde in het woeste Bosnische conflict, terwijl ze theatrale gesten stelden die zogezegd ten voordele en ter bescherming van de andere zijde was – ofschoon ze als een neutraal en vreedestichtend orgaan de verplichting hadden om beide kanten gelijkwaardig te behandelen. Dit vermindert zonder twijfel het morele statuut van Gedaagden, maar even zeker verhoogt het in enorme mate hun aansprakelijkheid en schuld.

Eisers zijn smartelijk geschaad als gevolg van het falen van de VN en de Staat Nederland om hun verplichtingen na te komen, evenals door hun onrechtmatige daden of veronachtzamingen. De door Eisers geleden schade was oorzakelijk het gevolg van dit plichtsverzuim en inbreuken op toepasselijke wettelijke beginselen.

[9] Eisers voeren niet aan dat Gedaagden de rechtstreekse plegers van de walgelijke en hoogst onrechtvaardige schendingen van de mensenrechten van Serviërs en niet-Moslims in de regio Srebrenica zijn. Maar zij zijn medeplichtig aan deze ontstellende misdaden. Verantwoordelijkheid voor de misdaden wordt best weergegeven als een reeks van concentrische cirkels. De binnenste cirkel, waar de meest rechtstreekse en toegespitste verantwoordelijkheid zich bevindt, wordt onbetwifelbaar ingenomen door Naser Oric en zijn moorddadige entourage, wier taak het was om ter plaatse het beleid, gedicteerd door de regering in Sarajevo en haar fanatiek leiderschap, te implementeren. De volgende concentrische cirkel bevatte echter zeker de Gedaagden, omdat hun falen om degenen in de eerste cirkel tegen te houden, of om zelfs maar de nood

van slachtoffers op te merken, bevorderde en maakte het begaan mogelijk van de schanddaden die het onderwerp van deze Dagvaarding zijn.

[10] De cirkels van schuld breiden zich uit vanaf daar naar bijkomende deelnemers wier oneervol handelen een onontbeerlijk ingrediënt was van het demonische brouwsel dat honderden, als het geen duizenden waren, onschuldige levens opslokte, zowel Servische als Moslim, in en rond Srebrenica; wier enige fout was dat ze zich toevallig op de verkeerde plaats op het verkeerde moment bevonden en wier misplaatst vertrouwen in de harteloze leiders van hun respectievelijke gemeenschappen hen in de moorddadige draaikolk van geweld en wraak stortte.⁴⁵

[11] De cirkel die daar weer op volgt omvat die van Gedaagden en moet derhalve, op zijn minst, leden van de eigenmachtig handelende “international community” bevatten, de coördinatoren op afstand van de gebeurtenissen. Hun bemoeizieke tussenkomsten in de Balkan lijken te zijn ontworpen om spanningen en wantrouwen tot het hoogste niveau te verhogen en om het proces van afhankelijkheid en versplintering aan te moedigen dat een eens stabiel en welvarend land veranderde in een lappendeken van onzekere en competitieve heerlijkheden.

De teleurgestelde commentaren van de Portugese minister van Buitenlandse Zaken, Jose Cutilheiro, de EG-onderhandelaar die er bijna in slaagde een onderhandelde oplossing te regelen tussen de Bosnische partijen in maart en april 1992, enkel en alleen om bot ondermijnd te worden door de VS⁴⁶, hebben het op indrukwekkende wijze over deze kwestie:

---

⁴⁵ De memoires van Ibran Mustafic, hierboven aangehaald, zijn een erg nuttige illustratie van dit punt.

⁴⁶ De Bosnische Moslimpresident Izetbegovic had het Plan Cutilheiro ondertekend dat een kantonale structuur voorzag in een onafhankelijk Bosnië-Herzegovina waar alle lokale partijen zich in konden vinden, maar VS-ambassadeur Warren Zimmermann adviseerde hem om terug te komen op zijn handtekening. Deze verraderlijke handeling wordt algemeen aanzien als de politieke oorzaak voor de eropvolgende oorlog, die uitbrak in enkele dagen.

“After several rounds of talks our 'principles for future constitutional arrangements for Bosnia and Hercegovina' were agreed by all three parties (Muslim, Serb and Croat) in Sarajevo on March 18th 1992 as the basis for future negotiations. These continued, maps and all, until the summer, when the Muslims reneged on the agreement. Had they not done so, the Bosnian question might have been settled earlier, with less loss of (mainly Muslim) life and land. To be fair, President Izetbegovic and his aides were encouraged to scupper that deal and to fight for a unitary Bosnian state by well-meaning outsiders who thought they knew better".⁴⁷

[12] Tot slot, maar niet in het minst, ofschoon deze speler niet het onderwerp van een formele schuldtoewijzing is in deze Dagvaarding, niet meer dan degenen onmiddellijk voorafgaand, mag geen enkel eerlijk overzicht van verantwoordelijkheid het Internationaal Joegoslavië-Tribunaal onvermeld laten, een instituut dat consequent een specifieke vorm van partijdigheid gebezigd heeft dat dat van Gedaagden op bizarre wijze weerspiegelt.

[13] In tegenstelling tot Gedaagden doet het Joegoslavië-Tribunaal wel grote moeite om op de Serviërs te letten. Maar het doet dit in de meest bizarre vorm door verantwoordelijkheid voor misdaden die in Bosnië begaan werden bijna uitsluitend aan Serviërs toe te kennen, terwijl ze nauwgezet de verantwoordelijkheid van andere spelers negeren of bagatelliseren.⁴⁸ Door deze handelwijze heeft het Joegoslavië-Tribunaal niet enkel de Servische slachtoffers hun waarde doen verliezen maar ook, in de metaforische zin, hen wettelijk herbegraven, door op grote schaal te weigeren effectieve wettelijke actie te

---

⁴⁷ Jose Cutileiro, *The Economist*, 9-15 december 1995.

⁴⁸ Het lachwekkende oordeel in de zaak Naser Oric, waar de gedaagde aangeklaagd werd voor een paar van de relatief gezien meest onschuldige overtredingen uit zijn grote verzameling van misdaden, en dan zelfs daarvoor vrijgesproken werd, doet dienst om dit punt te illustreren.

ondernemen om hun beulen ter verantwoording te roepen. Het heeft zodoende in essentie het gedrag van Gedaagden gekopieerd die op wacht stonden en niets gedaan hebben om deze beulen hun wapens te ontnemen of om hen, zoals ze verplicht waren te doen, onder effectieve controle te plaatsen.

[14] Eisers voeren aan dat de politieke selectiviteit die Gedaagden ten toon stelden; het falen van deze veeleisende waakhonden over mensenrechten om te reageren in het gebied Srebrenica gedurende het hele woeste conflict van 1992 tot 1995, wat hun plicht was en waartoe ze volledig in staat waren, hun harteloze weigering om zelfs maar minimaal de leden van de Servische gemeenschap en andere niet-Moslims te beschermen; deze vormen van plichtsverzuim zeggen weinig goeds over hen, ze beschuldigen hen krachtig. Derhalve moet de wettelijkheid van hun gedrag onderzocht worden en een geschikte gerechtelijke straf moet ontworpen worden en hen opgelegd worden.

[15] Deze Dagvaarding is eerst en vooral een instrument, dat al lang had moeten verschijnen, van formele rechtvaardigheid, die een grote eer zal betuigd worden; voor de Nederlandse rechterlijke stand om onpartijdig te overwegen, beschouwen en gepast te hanteren. Ten eerste door de standpunten van Eisers te bekrachtigen en een wettelijke uitspraak uit te vaardigen zoals door hen verzocht, zal het Hooggeachte Hof een gelegenheid hebben om een positieve invloed uit te oefenen op toekomstige vredesoperaties in andere gebieden ter wereld door duidelijk te maken dat zij die deze uitvoeren zich strikt moeten houden aan het humanitaire karakter van hun missie en moeten vermijden verstrikt te raken in politieke spelletjes. Het tweede belangrijke doel dat het Hooggeachte Hof zal bereiken is het goedmaken van een specifiek onrecht dat de leden van de Servische gemeenschap in en rond Srebrenica aangedaan aangedaan werd, die even nederige, bescheidene en goede mensen waren ald hun Moslimburen. Hun onschuldig lijden en het zielenleed van hun nabestaanden dient opgemerkt en

erkend te worden in geen kleinere mate. Het Hooggeachte Hof heeft nu een gelegenheid om deze nobele taak te vervullen door niets meer te doen, indien het wenst, dan een bewezenverklaring uit te spreken. Deze Dagvaarding streeft niet naar een extravagante schadevergoeding voor verliezen en lijden die onschatbaar en niet herleidbaar zijn tot enige geldwaarde; ze wil een stem geven aan de stommen en een blijvende morele aanwezigheid geven aan hen die, in een periode van moorddadige waanzin, fysiek verwijderd werden.

[16] Eisers houden gepast rekening met de positie van Gedaagden, zoals aangetoond in hun antwoorden op de Mothers of Srebrenica Writ. De VN beweren dat ze beschermd worden door immuniteit, terwijl de Staat Nederland beweert dat hij geen enkele fout begaan heeft, maar dat áls er één begaan is, dat deze toe te schrijven is aan de VN. Eisers verwijzen het Hooggeachte Hof naar hun bewijsvoeringen hierboven voor gepaste commentaren met betrekking tot deze uitspraken.

[17] Eisers zijn bereid om bewijs aan te bieden in deze zaak bestaande, maar niet enkel daaruit bestaande, uit hun eigen getuigenissen en de getuigenissen van enkele honderden andere getuigen die het Hooggeachte Hof kunnen inlichten over de bijzonderheden van de misdaden waarnaar verwezen in deze Dagvaarding. Eisers zullen ook bewijs voor andere beweringen die relevant zijn voor de zaak op zichzelf aanbieden. Eisers zullen te gepasten tijde het Hooggeachte Hof verzoeken hen te assisteren waar nodig voor het verkrijgen van documentair bewijs van Gedaagden, de VN en de Staat Nederland, dat van wezenlijk belang is voor hun zaak mochten de laatsten weigeren deze documenten beschikbaar te stellen. Eisers stellen het Hooggeachte Hof, en de partijen, ook op de hoogte daarvan, dat ze een bijkomende drie maanden nodig zullen hebben om vertaalde versies van sommige van de addenda bij deze Dagvaarding toe te voegen.

[17] DERHALVE:

Zo het het Hof behaagt om een verklaring uitvoerbaar bij provisie uit te spreken:

- 1) een juridische verklaring uit te vaardigen dat de VN en de Staat Nederland schuldig zijn aan een toe te kennen falen in het vervullen van hun verplichtingen ten opzichte van Eisers;
- 2) een juridische verklaring uit te vaardigen dat de VN en de Staat Nederland onrechtmatig gehandeld hebben ten opzichte van Eisers, zoals gedemonstreerd in de kern van deze Dagvaarding;
- 3) een juridische verklaring uit te vaardigen dat de VN en de Staat Nederland hun verplichtingen niet nagekomen zijn om [a] de demilitarisering van de enclave Srebrenica te implementeren vanaf april 1993; [b] ernaar te streven in het gebied van “Srebrenica en omgeving” alle niet-strijdenden in het algemeen te beschermen, zonder onderscheid van etniciteit of religie; en [c] de grootscheepse en systematische moord op, beroving en uitdrijving van Servische en andere niet-Moslim niet-strijdenden van Srebrenica en de grotere omgeving ervan tussen 1992 en 1995 te vermijden;
- 4) om de VN en de Staat Nederland gezamenlijk en elk voor zich aansprakelijk te stellen voor het verlies en de schade geleden door Eisers en dezen schadeloos te stellen voor het symbolische bedrag van 1 [één] Euro per Eiser, of in de vorm van schadevergoedingen die nog moeten bepaald worden door het hof indien het een andere vergoedingsregeling gepaster acht, en om dit te regelen in overeenstemming met de wet;
- 5) om de VN en de Staat Nederland gezamenlijk aansprakelijk te stellen om de kosten van dit proces te dragen

De kosten van deze dienst worden gedragen door mij, indiener van de dagvaarding,

